

RECHT OP VRIJE TIJD OP DE BRUG TUSSEN JEUGDHULP, JEUGDWERK EN ANDERE VRIJETIJD SAANBIEDERS

Onderzoek in opdracht van Agentschap Opgroeien en in samenwerking met Departement Cultuur, Jeugd & Media

Karen Claessens en Leen Sebrechts

Onderzoekers AP Hogeschool, onderzoeksgroep Mens en Maatschappij

februari 2024

INLEIDING	4
Opbouw rapport	5
DEEL 1: recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren.	6
1 Situering van het recht op vrije tijd	6
1.1 Vormen, invulling en het belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren	6
2 Het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp	9
2.1 Een korte schets van het jeugdhulplandschap	9
2.2 Situering en belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp	10
2.3 Drempels met betrekking tot de invulling op het recht van vrije tijd door kinderen en jongeren in de jeugdhulp	12
2.3.1 Context van de hulpverlening:	12
2.3.2 Context van de jongere zelf	13
2.3.3 Context van het vrijetijdsaanbod:	14
3 Empirisch onderzoek naar de ervaring van jongeren in de jeugdhulp	15
3.1 Onderzoeksopzet	15
3.1.1 Respondenten	15
3.1.2 Aanpak	16
3.2 Resultaten focusgroepen	17
3.2.1 Vrije tijd volgens jongeren in de jeugdhulp	17
3.2.2 Specifiek of inclusief aanbod	18
3.2.3 Georganiseerd aanbod of niet-georganiseerd aanbod	19
3.2.4 Tijdens het schooljaar of tijdens de vakantieperiode	20
3.2.5 Keuze op basis van inhoud/aanbod of op basis van context/mensen	21
3.2.6 Mate van betrokkenheid bij beslissingsproces	22
4 Conclusie deel 1	25
DEEL 2: Samenwerkingen in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp	27
1 Onderzoeksopzet	27
1.1 CAIMeR-model: wat is het	28
1.2 Het CAIMeR-model: hoe gaan we er mee aan de slag	29
2 De respondenten	32
3 Resultaten: het CAIMeR-model	35
3.1 Context	37
3.1.1 Het recht op vrije tijd	37
3.1.2 Verschillende beleidsdomeinen en beleidsniveaus	38

3.1.3	Vluchtig en tijdelijk landschap	38
3.1.4	Projectmiddelen centraal	39
3.1.5	Verschillen naar eigenheid, visie & missie en werkvormen	40
3.1.6	Geografische ligging	40
3.2	Actoren	41
3.2.1	De doelgroep	42
3.2.2	Jeugdhulp	43
3.2.3	Vrijetijdsactoren	43
3.2.4	De overheid	44
3.2.5	Andere actoren	44
3.3	Interventies	45
3.3.1	Netwerken, sensibiliseren, experimenteren of duurzaamheid realiseren	46
3.3.2	Focus op vrijetijdsaanbod en /of -beleving	48
3.3.3	Focus op georganiseerde of niet-georganiseerde vrije tijd	49
3.3.4	Focus op specifiek of inclusief aanbod	50
3.3.5	Focus enkel op domein vrije tijd of brede focus	51
3.4	Mechanismen	51
3.4.1	Gedeelde agenda	52
3.4.2	Positief organisatieklimaat	54
3.4.3	Rollen en mandaat	55
3.4.4	Dynamische samenwerking en positief ondernemingsklimaat	56
3.4.5	Betrokkenheid jongeren	57
3.4.6	Een ondersteunende structuur	58
3.4.7	Strategische leeraanpak	60
3.5	Resultaten	61
4	Conclusie deel 2	63
DEEL 3: Aanbevelingen		67
1	Vrije tijd is een recht	67
2	Verlagen van drempels naar vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp	68
3	Het belang van samenwerking bij de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp	69
4	Concrete rollen voor de vier centrale actoren	71
Bibliografie		73
Bijlage 1		76
Bijlage 2		77

2.1	Instrument voor netwerkanalyse	77
2.2	Instrumenten voor analyse van de focus die gelegd wordt door de samenwerking	77
2.3	Instrumenten voor analyse van bevorderende mechanismen voor samenwerking	79

INLEIDING

Eerder onderzoek toont aan dat het realiseren van het recht op vrije tijd nog steeds niet evident is voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp, en breder voor kinderen in een kwetsbare situatie (Schraepen et al., 2016). De resultaten en aanbevelingen uit dit onderzoek werden opgepikt en resulteerden in verschillende projecten en initiatieven die als doel hadden duurzame bruggen te bouwen tussen vrije tijd en jeugdhulp. Zo ontstonden de projecten 'Maak tijd vrij' en 'Maak samen tijd vrij' (2018-2021), Generatie Veerkracht (2020), Veerkracht versterken (2021) en de 'Over Drempels' projecten (2022-2023). Daarnaast gaf de Vlaamse overheid in 2021 uitvoering aan de structurele inbedding en uitbreiding van de Overkophuizen.

Een aantal elementen komen in de verschillende onderzoeken, initiatieven en projecten terug. Er wordt opgemerkt hoe moeilijk het is om de bruggen tussen de verschillende partners te verduurzamen en te verbreden. De werelden tussen jeugdhulp en jeugdwerk/vrije tijd blijken soms nog erg ver uit elkaar te liggen. Binnen de residentiële jeugdhulp is het creëren van een evenwicht tussen poortwachter en bruggenbouwer geen evidentie. Uit evaluaties blijkt ook dat de stem van de kinderen en jongeren in de jeugdhulp vaak nog weinig prominent aanwezig is.

Dit onderzoek bouwt verder op deze bevindingen. In opdracht van het Agentschap Opgroeien en in samenwerking met het departement Cultuur, Jeugd en Media gaan we aan de slag met volgende onderzoeksvragen:

- Hoe kijken jongeren in de jeugdhulp zelf naar hun vrije tijd?
- Is er een verschil tussen een participatieve en co-creatieve aanpak en het van bovenaf opleggen van een vrijetijdsaanbod?
- Welke modellen van participatie komen het meest tegemoet aan de noden van kinderen en jongeren zelf?
- Op welke drempels botsen partners van samenwerkingsverbanden en wat zijn de werkzame factoren voor netwerken en samenwerkingen tussen jeugdhulp en vrije tijd? Zien we hier verschillen tussen een grootstedelijke en landelijke context?
- Wat is de rol van de lokale besturen in deze, en hoe kan ze deze uitvoeren?
- In hoeverre is er een kritisch reflectieve houding aanwezig bij de partners in een samenwerking(sverband) rond vrije tijd?

Op basis van de antwoorden op bovenstaande onderzoeksvragen geeft het onderzoek mee input aan wat er in de toekomst nodig is om het recht op vrije tijd te garanderen voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

Het recht op vrije tijd wordt breder ingevuld dan de toegang tot een vrijetijdsaanbod. Naar analogie met de 'vrijetijdsruimte', zoals benoemd door Schraepen et al. (2016), gaat het over vrijetijdsbeleving in zowel de fysieke, de digitale als de mentale ruimte. Inzetten op vrije tijd is dus meer dan toeleiding tot bestaand aanbod, het gaat ook om het creëren van plekken waar niets moet, experimenteerruimtes waar kinderen en jongeren gewoon jong kunnen zijn.

De centrale actoren in dit onderzoek zijn: (voornamelijk residentiële) organisaties in de jeugdhulp, in de sector voor personen met een handicap en voor niet-begeleide minderjarige

vreemdelingen; jongeren die in een residentiële voorziening verblijven of verbleven; jeugdwelzijnsorganisaties en lokale besturen.

Opbouw rapport

Het onderzoeksrapport is als volgt opgebouwd. In een eerste deel gaan we in op het recht op vrije tijd. We situeren het recht op vrije tijd in het algemeen en voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Daarnaast geeft dit deel de resultaten weer van een bevraging bij jongeren met ervaring in de jeugdhulp over hoe ze hun vrije tijd wensen in te vullen en welke betrokkenheid ze wensen bij de beslissingen hierrond. Een tweede deel focust op samenwerkingen in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Aan de hand van het CAIMeR-model beschrijven en analyseren we de samenwerking tussen jeugdhulp, vrije tijd en lokale besturen. Zo krijgen we inzicht in de werkzame factoren en drempels die samenwerkingen ervaren. In een laatste deel formuleren we op basis van voorgaande twee delen aanbevelingen naar het beleid en organisaties toe. Deze kunnen meegenomen worden naar het Vlaamse Jeugd- en Kinderrechtenbeleidsplan en de actieplannen gericht naar jeugdhulp.

DEEL 1: recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren.

In dit hoofdstuk gaan we op basis van literatuur en eigen onderzoek in op het recht op vrije tijd, de verschillende vormen en het belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

1 Situering van het recht op vrije tijd

Het recht op vrije tijd is een basisrecht voor elk kind. Het belang van spel en recreatie in het leven van een kind werd reeds in 1959 vermeld in de Verklaring van de Rechten van het Kind.

In het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (hierna IVRK) van 1989 wordt het specifiek opgenomen in artikel 31 en wordt het recht op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind en op vrije deelneming aan het culturele en artistieke leven erkend. Daarenboven wordt gesteld dat overheden dat recht dienen te eerbiedigen en de verwezenlijking ervan te bevorderen. Daarbij dienen ze gelijke kansen op culturele, artistieke en creatieve bezigheden en vrijetijdsbesteding te stimuleren.

Met de jaren heeft deze visie op het recht en belang van vrije tijd voor de ontwikkeling van kinderen en jongeren meer aandacht gekregen bij beleidsmakers. Ook deze onderzoeksopdracht richt zich op dat recht op vrije tijd, met name voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Alvorens hier verder op in te gaan, zullen we eerst de verschillende vormen en het algemeen belang van vrije tijd bespreken.

1.1 Vormen, invulling en het belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren

Naast het gezin en school wordt vrije tijd gezien als het derde sociale of pedagogische milieu waarin het kind en de jongere opgroeit. Het is daar dat kinderen de mogelijkheid krijgen om gedrag te oefenen en uit te proberen. Vrije tijd is als derde pedagogische milieu een bepalende socialisatiecontext. Het is de ruimte waar jongeren relaties en sociale netwerken uitbouwen, binnen jeugdwerk, sport of op het pleintje.

Vrije tijd wordt doorgaans ingedeeld in georganiseerde en niet-georganiseerde vrije tijd.

Binnen *georganiseerde* vrije tijd onderscheiden we verschillende domeinen: artistieke en culturele activiteiten, sport en jeugdwerk. Deze georganiseerde activiteiten zijn gestructureerd, collaboratief en gesuperviseerd (Tourne en Bradt, 2019). Via deze activiteiten kunnen kinderen en jongeren hun talenten ontdekken, bepaalde kennis of vaardigheden opdoen en hun zelfvertrouwen vergroten. Participatie aan georganiseerde vrije tijd speelt een positieve rol in de identiteitsontwikkeling en zelfstandigheid van jongeren (Van de Walle et al., 2013). Het zou eveneens de positie van jongeren in de samenleving en op de arbeidsmarkt ten goede komen (Dworkin et al., 2003; Van der Eecken et al., 2015; Pissens et al., 2019).

Volgens de laatste JOP monitor 5 (Lagaert et al., 2024) zijn de sportverenigingen en de klassieke jeugdverenigingen (in het bijzonder de jeugdbewegingen, speelpleinwerking en andere vakantie-initiatieven en daarnaast jeugthuizen) het populairst bij Vlaamse jongeren, gevolgd door culturele verenigingen (kunstacademies en -organisaties en de hobbyverenigingen).

Kinderen en jongeren die *cultureel actief* zijn, verbreden hun horizon en ontwikkelen eigenschappen als verbeelding, innovatief denken en creatieve vaardigheden. Een meerderheid van bestaande studies over de functies van cultureel participeren bij de allerkleinsten onderschrijven dat vroege cultuurbeleving op veel vlakken positief correleert met de cognitieve, motorische en sociaal-emotionele ontwikkeling van het jonge kind. De werkzame elementen van *artistieke activiteiten* zijn afhankelijk van de kunstdiscipline die beoefend wordt. Dans zal je soepel houden en schilderen bevordert de fijne motoriek, maar in het algemeen kunnen we stellen dat artistieke activiteiten aan de slag gaan met de eigen creativiteit en talentontwikkeling. Er worden nieuwe vaardigheden geleerd die de veerkracht versterken. Een activiteit in groep zal ook de sociale contacten en het netwerk vergroten. (Vermeersch et al., 2018; Beunen et al., 2016).

Het belang van *sportactiviteiten* blijkt uit tal van onderzoek. Sport zorgt voor een betere conditie, meer spierkracht, een gezonde levensstijl en een goede nachtrust. Het zorgt niet alleen voor een fysieke fitheid, maar ook voor een mentale fitheid. Voor kinderen en jongeren heeft bewegen ook een positieve invloed op hun cognitieve ontwikkeling. Sport vermindert stress en vergroot het zelfvertrouwen. En ook hier weer geldt dat het sporten in groepsverband sociale contacten en een netwerk vergroot (Brosens 2015, Willemsen en Ross, 2021; Beck en Willemsen, 2022).

Ook deelname aan *jeugdwerkactiviteiten* heeft een invloed op de identiteit van kinderen en jongeren en hun (algemene) ontwikkeling. Actieve participatie heeft invloed op het zelfvertrouwen en de veerkracht, op zelfstandigheid en autonomie, op zelfontwikkeling en leervermogen en op zelfinzicht en identiteitsvorming. Daarnaast draagt jeugdwerk in bredere zin ook bij aan verbonden en zorgzame gemeenschappen en aan het vormgeven van de brede samenleving, met maatschappelijke effecten tot gevolg die impact hebben op het algemeen welzijn van kinderen en jongeren. Het jeugdwerk treedt ook vaak op als belangenverdediger en vertegenwoordiger van kinderen en jongeren op beleidsmatig vlak. Uit onderzoek naar wat kinderen en jongeren waardevol vinden aan het *jeugdwerk* komen 8 kernwaarden naar voor: verbondenheid, plezier, vrijheid, bekwaamheid, erkenning, veiligheid, zelfontplooiing en respect (Polak et al., 2022).

Naast eventuele deelname aan georganiseerde vrijetijdsbesteding doen kinderen en jongeren nog heel wat andere zaken tijdens hun vrije tijd. Onder deze *niet-georganiseerde activiteiten* worden niet-gestructureerde activiteiten zonder toezicht van volwassenen verstaan, hetzij individueel, hetzij in los verband met anderen. Kinderen doen voornamelijk aan zingen, dansen, creatieve dingen maken met de computer, lezen en buiten met vrienden en vriendinnen spelen. Jongeren besteden dan weer veel tijd aan hun uiterlijk, houden zich bezig met klusjes en huishoudelijke taken, doen thuis vrijetijdsactiviteiten met hun gezin, sporten en brengen tijd door met hun vrienden of lief. Volgens de laatst bestudeerde ongeorganiseerde

vrijtijdsactiviteiten zijn sporten en buiten activiteiten doen, wandelen en picknicken het meest populair (Lagaert et al., 2024).

Daarnaast brengen kinderen en jongeren bijzonder veel tijd online door. Internet en sociale media maken bovendien steeds vroeger een essentieel onderdeel uit van het leven van kinderen en jongeren. In het bijzonder zijn tv of online video's kijken en sociale mediagebruik enorm populair, met ongeveer 85% van de jongeren die dat dagelijks doet. Gamen komt voor bij iets meer dan de helft van de jongeren. Uit onderzoek naar game- en sociale media verslaving blijkt dat de ongerustheid daarrond deels ongegrond is, aangezien zeker niet alle jongeren compulsief gedrag daarin vertonen. Toch stelt men vast dat bepaalde jongeren in een maatschappelijk kwetsbare positie een hogere mate van game- en sociale mediaverslaving vertonen (Lagaert et al., 2024).

Uit de JOP monitor 4 (Bradt et al., 2019), die peilt naar de betekenis die jongeren zelf geven aan hun vrijetijdsactiviteiten, blijkt dat de overgrote meerderheid van de jongeren in hun vrije tijd vooral vrienden wil ontmoeten, iets willen doen waar ze echt goed in zijn en beter willen worden in bepaalde activiteiten. Dat neemt niet weg dat ook het ontdekken van nieuwe dingen door meer dan zeven op de tien jongeren belangrijk wordt bevonden. Ze willen dus hun leefwereld verruimen in hun vrije tijd, maar ze willen ook dat er aangesloten wordt bij het vertrouwde. Ook gedachten verzetten wordt door de overgrote meerderheid van de jongeren als belangrijk gezien, wat suggereert dat de vrije tijd ook een belangrijke context is om alledaagse bezorgdheden en beslommingen af te schudden. Daarnaast stelden ze vast dat sociaal bezig zijn positief gelinkt wordt aan jeugdverenigingen, sportactiviteiten en activiteiten met familie en met vrienden, wat suggereert dat participeren aan verschillende groepsactiviteiten jongeren mogelijkheden biedt om sociale vaardigheden te verwerven en vriendschappen op te bouwen en te onderhouden. Een andere bevinding was dat het aangaan van uitdagingen, samenhangt met sport en culturele activiteiten en verenigingen (bv. sportclub, muziekschool, creatieve hobby's), met andere woorden vrijetijdscontexten waar het doorgaans belangrijk is om specifieke technieken en vaardigheden te verwerven (bv. voetbaltechnieken aanleren en een instrument leren te bespelen) (Van der Eecken et al., 2019).

Uit de JOP monitor 5, die peilt naar de vrijetijdskansen, scoren Vlaamse jongeren goed wat betreft de mogelijkheid om in het groen en buiten te zijn en voor de ervaren veiligheid in vrije tijd. De ervaringen van jongeren met betrekking tot infrastructuur, aanbod en op de hoogte zijn van interessante activiteiten zijn minder positief. Wat autonomie betreft, blijkt het grootste deel van de jongeren wel zelf te kunnen bepalen wat ze doen in de vrije tijd, maar het beschikken over voldoende financiële middelen en voldoende mogelijkheden om andere jongeren te ontmoeten wordt slechter geëvalueerd. Uit de evaluatie van verschillende groepen jongeren, blijken sociale ongelijkheden in de vrije tijd systematisch en groot te zijn. Het zijn systematisch jongeren met lageropgeleide ouders, jongeren uit de laagste inkomensgroep, jongeren uit het BSO en arbeidsmarktgerichte opleidingen, jongeren met een buitenlandse achtergrond en jongeren die beperkt worden door een handicap of ziekte die minder participeren en minder vrijetijdskansen vertonen (Lagaert et al., 2024).

De vrije tijd van kinderen en jongeren hoort letterlijk en figuurlijk 'vrije' tijd te zijn. Het moet tijd zijn die vrij is van huiswerk, toetsen en allerlei andere schooltaken. Recht op spel en vrije tijd is even belangrijk als recht op onderwijs. Het moet tijd zijn die vrij is van discriminatie, racisme, extremisme, hate speech en negatieve commentaren.

Vrije tijd hoort veilige tijd te zijn. Jongeren moeten zich veilig voelen als ze buiten zijn of op stap gaan.

In de vrije tijd moet ieder kind, iedere jongere kunnen doen wat hij of zij wil doen. Of een jongere nu arm of rijk is, met een handicap leeft of niet, iedereen moet kunnen genieten van vrije tijd en dus kunnen doen wat gelukkig maakt.

(resolutie jongeren, Kinderrechtendag 2021)

2 Het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

In dit hoofdstuk situeren we het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp, en met uitbreiding kwetsbare situaties, het belang ervan, hoe zij dit invullen en welke drempels zij ervaren in de verwezenlijking van dat recht. Dat doen we aan de hand van eerdere onderzoeken over dit onderwerp en het empirisch onderzoek dat we binnen deze onderzoeksopdracht uitvoerden.

2.1 Een korte schets van het jeugdhulplandschap

Het jeugdhulplandschap in Vlaanderen is heel divers en omvat een breed scala aan hulpvormen.

De rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp is een laagdrempelige vorm van jeugdhulpverlening. Rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp omvat diensten waar men als jongere of als ouder of jeugdhulpaanbieder gemakkelijk zelf terecht kan voor informatie, hulp of ondersteuning. Denk bijvoorbeeld aan centra voor leerlingbegeleiding, maar ook meer gespecialiseerde diensten zoals bijvoorbeeld centra voor ontwikkelingsstoornissen.

Voor de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp is een aanmelding nodig door een jeugdhulpaanbieder of via een specifieke aanmeldprocedure. Deze vorm van jeugdhulp is vaak gespecialiseerd, zoals bijvoorbeeld crisishulp aan huis, een begeleidingstehuis of een internaat voor kinderen met een beperking. Omdat het aantal plaatsen beperkt is en het om intensieve en ingrijpende hulp gaat, is een gedegen onderzoek van de hulpvraag noodzakelijk. Dit gebeurt via de intersectorale toegangspoort, die deel uitmaakt van de afdeling Continuïteit en toegang binnen Opgroeien. De intersectorale toegangspoort neemt de tijd om de vraag

naar hulp of ondersteuning te onderzoeken. Niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp kan ambulante zijn (bv. crisishulp aan huis), via dagopvang of via verblijf.

Als de hulpvraag zodanig is dat een kind of jongere niet thuis kan blijven, dan kan hij verblijven op een plaats die het gezinsleven (tijdelijk) vervangt. Verblijf valt grotendeels onder de niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp. Afhankelijk van de vraag en ondersteuningsnood is het verblijf kortdurend, langdurig of onderbroken. Sommige voorzieningen zijn gericht op kinderen en jongeren met een (vermoeden van) handicap, andere eerder op kinderen en jongeren met opvoedings- en gezinsproblemen. In crisissituaties kan eveneens een kortdurend verblijf in een voorziening of gezin nodig zijn. De verschillende vormen van verblijf zijn onder te verdelen in voorzieningen binnen de sector van de jeugdhulp (residentiële jeugdhulp) en multifunctionele centra van het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap.

Wanneer een jeugdrechter beslist dat gesloten opvang nodig is voor een jongere die een delict heeft gepleegd, of hiervan verdacht wordt, dan moet deze naar een gemeenschapsinstelling. Gesloten jeugdhulp is een tijdelijke schakel in het jeugdhulptraject. Het verblijf in een gemeenschapsinstelling start altijd heel gesloten en er kan daarna - afhankelijk van het traject van de jongere en de beslissing van de jeugdrechter – meer vrijheid en verantwoordelijkheid worden gegeven (vb. op weekend naar huis, terug naar eigen school ...).

Daarnaast bestaat er in Vlaanderen ook verblijf voor jongeren (-18 jaar) van vreemde herkomst die in België aankomen zonder hun ouders of wettelijke vertegenwoordigers, niet begeleide minderjarige vreemdelingen. Het opvangtraject van niet-begeleide minderjarige vreemdelingen verloopt tot ze de leeftijd van 18 jaar bereiken in verschillende fasen, van observatie naar stabilisatie tot begeleide autonomie. In de fase van stabilisatie verblijven de jongeren in een collectieve opvangstructuur: een federaal opvangcentrum van Fedasil of een centrum van één van hun partners, zoals bijvoorbeeld het Rode Kruis.

Wil je meer weten?
Ga dan eens kijken op de [website](#) van Opgroeien,
of lees het eerste deel van het [onderzoek](#) van Beno Schraepen en collega's.

De scope van dit onderzoek ligt voornamelijk op de residentiële voorzieningen. Zowel bij de bevraging van de jongeren (deel 1) als bij de bevraging van de samenwerkingsverbanden (deel 2). De ambulante jeugdhulporganisaties en jongeren ondersteund door ambulante jeugdhulp zijn eerder beperkt aanwezig in het onderzoek.

2.2 Situering en belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

Het recht op vrije tijd is een basisrecht voor elk kind. Ondanks de toenemende aandacht bij beleidsmakers voor dit kinderrecht, drukt het VN Kinderrechtencomité in verschillende opeenvolgende slotbeschouwingen aan België de bezorgdheid uit dat kinderen in kwetsbare situaties dit recht niet voldoende kunnen realiseren (VN Comité voor de Rechten van het kind, 2019). Verwijzend naar de Algemene Commentaar nr. 17 (2013) over het recht van het kind

op rust, vrijetijdsbesteding, spel, recreatieve activiteiten, cultureel leven en kunst, beveelt het Comité aan dat België zijn inspanningen opvoert om het recht op vrije tijd van kinderen uit kansarme gezinnen, kinderen met een handicap, vluchtelingen- en migrantenkinderen en **kinderen en jongeren in instellingen** te waarborgen. Het Comité beveelt ook aan dat de toegang tot aangelegde groenvoorzieningen en open ruimten voor kinderen gewaarborgd moet worden.

Vrije tijd in de context van een voorziening is de tijd die kinderen/jongeren niet besteden aan slapen noch aan verplichte of noodzakelijke activiteiten zoals (huishoudelijk) werk, zorg, school of therapie of alle andere zaken die moeten binnen een voorziening. Het is de tijd die los staat van de voorziening, die niet door de voorziening wordt ingevuld. Het recht op vrije tijd dient breder te worden ingevuld dan de toegang tot het vrijetijdsaanbod. Naar analogie met de 'vrijetijdsruimte' zoals benoemd in het onderzoek naar van Schraepen e.a (2016) gaat het over vrijetijdsbeleving in zowel de fysieke, de digitale als de mentale ruimte. Inzetten op vrije tijd is dus meer dan toeleiding tot bestaand aanbod, het gaat ook om het creëren van plekken waar niets moet, experimenteerruimtes waar kinderen en jongeren gewoon jong kunnen zijn.

Het belang van vrije tijd en vrijetijdsparticipatie voor een kind of jongere in de jeugdhulp is gelijk aan dat van elk kind of jongere: ontspanning en plezier, ontwikkelen van talenten en competenties, oefenen van sociale vaardigheden, groeien in vriendschappen of binnen een sociaal netwerk en verhogen van het zelfbeeld door autonomie en emancipatie. Daarnaast biedt het hen andere ontwikkelingsmogelijkheden dan thuis, op school of in de hulpverlening. Jongeren in voorzieningen wijzen op het belang van netwerkvorming buiten het voorzieningsleven en het ontwikkelen van vaardigheden en attitudes zoals relationele bekwaamheden, het bevorderen van zelfstandigheid en weerbaarheid (Schraepen et al., 2016)

Kinderen en jongeren die in voorzieningen verblijven, komen vaak uit een kwetsbare situatie of een disfunctionele achtergrond. Door de positieve effecten die toegang tot lonende en uitdagende vrijetijdsactiviteiten, zowel georganiseerd als niet-georganiseerd, teweeg kan brengen, zouden net kinderen en jongeren uit kwetsbare situaties er gebaat bij zijn. Het zou vooral een positieve invloed hebben op het ontwikkelen van hun veerkracht en hun cognitieve en sociale vaardigheden, wat dan weer blijvende positieve effecten kan hebben op hun sociale positie in de maatschappij, op het vinden en behouden van werk en het verminderen van criminaliteit. Onderzoek toont namelijk aan dat talentontwikkeling onder bepaalde omstandigheden een preventieve werking heeft bij jongeren die risicogedrag vertonen (Kooijmans, 2016).

“Er wordt meer ingezet op georganiseerde vrije tijd, want verveling op de kamer heeft geen goed effect op de jongens” (respondent gemeenschapsinstelling)

Het belang van vrije tijd voor kinderen in de jeugdhulp wordt vandaag meer erkend door het beleid en jeugdhulporganisaties via onder andere het voorontwerp van decreet tot wijziging van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale

jeugdhulp en binnen het kader van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht¹ of het kader voor residentiële hulp opgemaakt door Opgroeien².

Recht op vrije tijd §1. De minderjarige die in pleegzorg of in een jeugdhulpvoorziening verblijft, heeft dagelijks recht op vrije tijd. De voormelde vrije tijd kan georganiseerde en in elk geval ongeorganiseerde vrije tijd zijn. De minderjarige kan tijdens de voormelde vrije tijd individueel of collectief, een intellectuele, culturele, sociale, artistieke of fysieke activiteit uitoefenen, binnen of buiten de jeugdhulpvoorziening, passend binnen het begeleidingstraject van de minderjarige. (voorontwerp van decreet tot wijziging van het decreet van 7 mei 2004 betreffende de rechtspositie van de minderjarige in de integrale jeugdhulp en binnen het kader van het decreet betreffende het jeugddelinquentierecht)

2.3 Drempels met betrekking tot de invulling op het recht van vrije tijd door kinderen en jongeren in de jeugdhulp

Er zijn diverse factoren eigen aan de context van de hulpverlening, de context van de jongere zelf en de context van het vrijetijdsaanbod die maken dat jongeren in de jeugdhulp drempels tot vrije tijd kunnen ervaren.

2.3.1 Context van de hulpverlening:

De *structuren* van voorzieningen en werkingen binnen de jeugdhulp kunnen van elkaar verschillen. De structuur van de voorziening hangt samen met de specifieke zorg die verblijvende kinderen of jongeren nodig hebben. Een voorziening voor kinderen en jongeren met een beperking heeft een andere structuur dan een residentiële of ambulante jeugdhulpvoorziening, een gesloten gemeenschapsinstelling of een voorziening voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen. Zo is er in een gesloten instelling bijvoorbeeld een heel vaste en strakke dagplanning en kunnen de jongeren (zelden tot) niet naar buiten. In een voorziening voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen is er veel meer vrijheid in de 'vrije tijd'. Zodoende heeft de structuur van de voorziening ook invloed op hun mogelijkheden en invulling van vrije tijd.

“Op woensdag en in het weekend zijn er activiteitenblokken. Na het onderwijs is er 'vrije tijd', maar dat is ook niet echt helemaal 'vrij'. Er is een keuze om mee te doen, maar als alternatief is er dan enkel 'op de kamer zitten' (respondent gemeenschapsinstelling)

“Er is veel vrijheid tijdens de vrije tijd. Jongeren kunnen op het terrein blijven, maar evengoed elders, ze moeten zich enkel voor 22u 's avonds melden.” (respondent opvangcentrum niet-begeleide minderjarige vreemdelingen)

¹ <https://www.jeugdhulp.be/actua/nieuwsberichten/naar-een-vernieuwd-rechtenkader-voor-kinderen-en-jongeren-in-de-jeugdhulp>

² <https://www.jeugdhulp.be/themas/residentiele-jeugdhulp>

Bovendien gelden er in de verschillende voorzieningsvormen ook andere *regels*, zoals bijvoorbeeld niet alleen naar buiten gaan, op een bepaald uur terug binnen zijn. De jeugdrechter legt voor bepaalde kinderen en jongeren ook beperkende maatregelen op waarmee men rekening moet houden bij de mogelijkheden tot vrijetijdsinvulling.

“We willen dat hij meer doet, maar hij mag niet meer in contact komen met bepaalde andere jongeren, dus gewoon op straat hangen mag dan niet, want dat is moeilijk te controleren.” (respondent residentiële jeugdhulp)

Binnen de context van de hulpverlening kunnen we nog meer beperkingen onderscheiden die een mogelijke drempel vormen voor deelname aan vrije tijd. Zo moeten voorzieningen zich aan een *beperkt budget* houden dat per kind of jongere besteed kan worden aan vrije tijd. Dan moeten er keuzes worden gemaakt of is inschrijven in een bepaalde (sport)club vaak niet mogelijk. Binnen de voorzieningen kan er ook een gebrek zijn aan infrastructuur (een extra hangplek/kamer, sportveld,...) of materiaal (computers, fietsen, ...).

Ook een te lage *personeelsbezetting* kan de organisatie of participatie aan een vrijetijdsaanbod zowel binnen als buiten de voorziening bemoeilijken of in de weg staan.

“We moeten heel dikwijls in ons aanbod schrappen omdat er begeleiding weg valt. Het moet ook veilig blijven, sommigen begrijpen niet goed wat wel of niet mag.” (respondent opvangcentrum niet-begeleide minderjarige vreemdelingen)

Niet alleen de personeelsbezetting, maar ook de vele wissels in personeel, vormen een drempel.

“We spreken altijd over continuïteit, voorwaardelijkheid, vertrouwen – maar als je ziet hoeveel mensen er wisselen. Zowel in organisaties van vrije tijd als jeugdhulp. Dan spreken we onszelf helemaal tegen. Hoe kunnen we die randvoorwaarden verbeteren?” (respondent voorziening jeugdhulp)

Een laatste drempel binnen de context van de hulpverlening is dat vrije tijd soms nog te veel gebruikt wordt als *pedagogische tool*, als motivator voor goed gedrag of omgekeerd. Het ontzeggen van vrije tijd wordt dan gebruikt als ‘straf’ voor ongepast gedrag. Hier wordt wel meer en meer vanaf gestapt.

“We stappen af van de oude autoriteit, we willen vooral herstelgericht werken, met de nieuwe autoriteit. Maar soms hebben we nog beide nodig. Want de nieuwe autoriteit is heel arbeidsintensief, dan hebben we meer personeel nodig. En soms hebben sommige jongens wel even een strengere aanpak nodig. Maar het herstelgericht werken werkt wel.” (respondent opvangcentrum niet-begeleide minderjarige vreemdelingen)

2.3.2 Context van de jongere zelf

Binnen de context van het kind of de jongere zelf zijn de leeftijd en interesses van invloed op de invulling van vrije tijd. Daarnaast is de verblijfssituatie van het kind of jongere vaak

wisselend, wat van invloed is op hoe de kinderen en jongeren hun vrije tijd willen invullen, maar het kan ook drempels creëren bij de invulling van vrije tijd. Vaak verblijven kinderen en jongeren gedurende de week in de voorziening, maar gaan ze tijdens het weekend naar huis. De behoefte aan rust (weg van de leefgroep), aan eigen tijd (weg van door anderen ingevulde tijd) en contact met het gezin (waar zwaar op wordt ingeboet) worden dan prioritair op vrijetijdsactiviteiten (Schraepen et al., 2016). Ook kan de afstand tussen de verschillende verblijfplaatsen het engagement voor een vrijetijdsactiviteit bemoeilijken.

Voor niet-begeleide minderjarige vreemdelingen is de taalbarrière, draagkracht en stress over de procedure psychologisch heel zwaar. Er blijft dan weinig mentale ruimte over voor vrije tijd. Er is ook vaak een financiële druk, waardoor weekend- of vakantiewerk voorrang krijgen op vrijetijdsbesteding.

“In deze fase van hun leven willen ze vooral werken, om geld te verdienen – vaak verwachten families dat ze geld sturen” (respondent opvangcentrum niet-begeleide minderjarige vreemdelingen)

Er is bij kinderen en jongeren vaak ook angst om deel te nemen aan externe vrijetijdsactiviteiten. Sommigen zijn bang voor het sociale stigma van ‘anders’ te zijn of in een voorziening te verblijven. Of ze haken af door innerlijke drempels of angsten die samenhangen met hun kwetsbare situatie of persoonlijkheidskenmerken. Ook passen ze soms een vorm van zelfcensuur toe: ‘het zal toch niet kunnen/mogen’.

“In een voorziening zitten heel veel jongeren in een overlevingsmodus. Om de wereld, de dag tegemoet te treden, dat is heel moeilijk. Durven naar school gaan, durven naar vrije tijd te gaan... dat is heel wat. Sommigen hebben zoveel angst. Als er dan wel zijn die meegaan op reis of kamp met het jeugdwerk, dat is echt een hele stap: dat laat zien dat er een vorm van vertrouwen is. Want er is die onveilige hechting. Er speelt heel veel in het innerlijk van zo'n jongere waar je geen notie van hebt. Buiten hun kamer, de studio, de leefgroep... is de boze wereld.” (respondent voorziening jeugdhulp)

2.3.3 Context van het vrijetijdsaanbod:

Binnen de context van het vrijetijdsaanbod maken de financiële voorwaarden (te duur voor een beperkt budget), de timing (week of weekenddagen) en de praktische voorwaarden (bepaalde kledij, materiaal nodig) de deelname aan vrijetijdsactiviteiten soms moeilijker voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Daarnaast speelt ook de bereikbaarheid en geografische ligging (stedelijk/landelijk) van het aanbod een rol. In deel 2 van dit rapport wordt er dieper ingegaan op het verschil tussen de stedelijke of landelijke context. Als de afstand naar een georganiseerde vrijetijdsactiviteit groot is en er geen goede bereikbaarheid is (bvb door weinig openbaar vervoer), dan is het voor jongeren moeilijk om zelfstandig tot aan die activiteit te geraken.

Kinderen en jongeren uit de jeugdhulp, en bij uitbreiding uit kwetsbare groepen, vragen soms specifieke of extra zorg en ondersteuning. Voor sportclubs of jeugdverenigingen die bestaan op basis van (jonge) vrijwilligers is dit vaak niet evident.

“Bij de normale sportclubs zijn er enorm veel drempels, timing, inschrijven,... op de moment dat er een kind is met extra zorg, valt die toch vaak uit. Je kan ook niet zomaar verwachten dat een vrijwillige voetbalcoach daarmee om kan.” (respondent voorziening VAPH)

Het vraagt flexibiliteit en engagement vanuit het jeugdwerk en de vrijetijdsaanbieders om enerzijds het aanbod kenbaar te maken aan jeugdhulp en om anderzijds in te spelen op specifieke zorgnoden. Onder andere door de toegenomen aandacht voor het thema is er een zekere mentaliteitsverandering merkbaar: uit de gesprekken blijkt dat jeugdwerk of vrijetijdsactoren vaker naar de voorzieningen toe gaan dan vroeger.

“Ik zie dat er in de laatste 4 jaar wel een sprong is gemaakt, in plaats van dat jeugdwerk afwachtte tot jeugdhulp naar hen kwam, hebben zij wel de sprong gemaakt naar ons toe.” (respondent voorziening jeugdhulp)

3 Empirisch onderzoek naar de ervaring van jongeren in de jeugdhulp

In dit hoofdstuk behandelen we het eigen empirisch onderzoek waarin we aan de slag gingen met volgende onderzoeksvragen:

- Hoe kijken jongeren zelf naar hun vrije tijd?
- Is er een verschil tussen een participatieve en co-creatieve aanpak en het van bovenaf opleggen van een aanbod?
- Welke modellen komen het meest tegemoet aan de noden van kinderen en jongeren zelf?

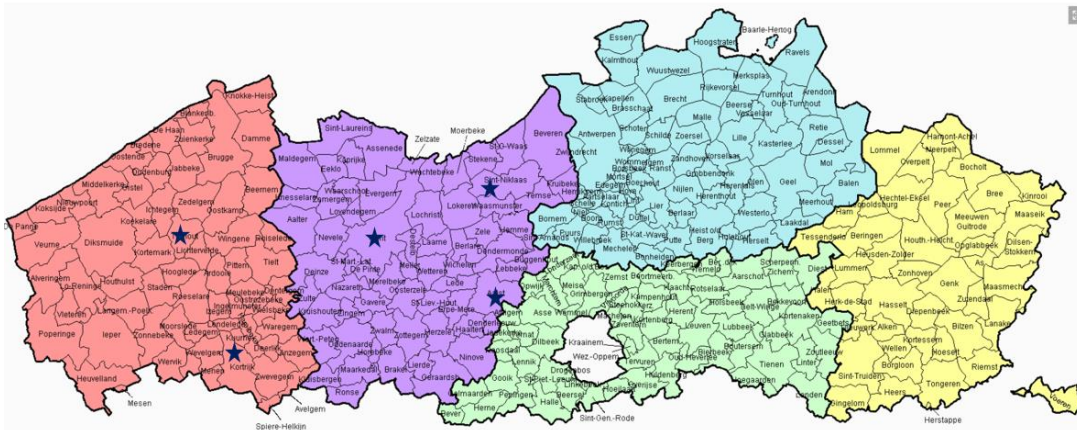
3.1 Onderzoeksopzet

Het beantwoorden van deze onderzoeksvragen doen we aan de hand van focusgesprekken met jongeren in de jeugdhulp. We peilen tijdens deze gesprekken naar hun associaties met vrije tijd, hoe ze invulling willen geven aan vrije tijd en hun behoefte aan betrokkenheid en keuzevrijheid bij de invulling en organisatie van vrije tijd.

3.1.1 Respondenten

We maakten de keuze om jongeren ouder dan 13 jaar te bevragen. Vanaf deze leeftijd, in de overgang van kindertijd naar puberteit en naar jongvolwassenheid, krijgt de jongere meer behoefte aan zelfstandigheid en zeggenschap over de invulling van verschillende levensdomeinen, waaronder vrije tijd.

We selecteerden op basis van de analyses van de aanvragen van de projecten ‘Over Drempels’ vijf groepen jongeren uit verschillende regio’s: Gent, Sint-Niklaas, Kortrijk, Aalst en Torhout. We contacteerden hen via voorzieningen voor residentiële jeugdhulp, een voorziening VAPH en via jeugd(welzijns)werk. In totaal hebben 28 jongeren tussen 13 en 24 jaar oud deelgenomen aan het onderzoek, waarvan 13 meisjes en 15 jongens.

3.1.2 Aanpak

We hebben getracht om bij de bevraging van de jongeren de voorwaarden tot participatie zoals voorgeschreven door Save the Children (2007) te hanteren, namelijk (1) transparantie en integriteit, (2) een kindvriendelijke omgeving, (3) gelijke kansen, (4) veiligheid voor de kinderen en (5) competente volwassenen om het proces te begeleiden.

De gesprekken werden gevoerd in een vertrouwde omgeving, in kleine groepen en bij de gesprekken was telkens een begeleider of jeugdwereldwerker aanwezig.

Inhoudelijk werd het gesprek opgedeeld in 3 delen:

- Wat associëren jongeren met (het recht op) vrije tijd,
- de wijze waarop jongeren de vrije tijd (willen) invullen en
- de mate waarin de jongeren betrokken (willen) worden bij de keuze en organisatie van vrije tijd.

We gaan hierbij op zoek naar noden die de jongeren ervaren bij de realisatie van het recht op vrije tijd en hoe zij hier antwoord op zouden bieden.

We startten het focusgesprek met de vraag waaraan ze denken bij het concept 'vrije tijd'. Ze konden de associaties met dit concept (laten) opschrijven op een grote flipover.

Voor het tweede deel van het focusgesprek, de wijze waarop ze vrije tijd (willen) invullen, werkten we met vier uitgetekende schalen die peilden naar volgende aspecten:

- specifiek of inclusief vrijetijdsaanbod (of beide)
- georganiseerde of niet-georganiseerde vrije tijd (of beide)
- tijdens de schoolperiode of in de vakanties (of beide)
- keuze op basis van inhoud of op basis van mensen/context (of beide)

De uiteinden van de schalen hadden pictogrammen om de vraag visueel te ondersteunen. De jongeren kregen elk een (spel)pion, en konden zich ieder afzonderlijk positioneren op de schaal. De jongere had steeds de keuze om zich niet te positioneren.

Voor de vraag naar de mate van betrokkenheid bij de invulling van hun vrije tijd, gebruikten we een aangepaste participatieladder, gebaseerd op die van Roger Hart (1992). De jongeren kregen elk een (spel)pion en konden zich ieder afzonderlijk positioneren op een trede van de getekende ladder. Ze positioneerden zich eerst op de trede waar ze zich vandaag bevinden. Nadat elke jongere had nagedacht over de vraag en zich had gepositioneerd, werd gevraagd om uitleg te geven bij de positionering. Waarom heb je je daar geplaatst? Kan je dat uitleggen/verklaren? In een tweede ronde vroegen we hen om zich op de trede te zetten waarop ze wensen te staan. We vroegen hierbij wat volgens hen nodig is om naar die gewenste situatie te geraken.

3.2 Resultaten focusgroepen

Hieronder bespreken we de resultaten die voortvloeien uit de focusgroepen. We beschrijven eerst wat de bevraagde jongeren in de jeugdhulp associëren met vrije tijd om dan weer te geven hoe ze deze vrije tijd wensen in te vullen, op basis van de vier opgestelde schalen. Een laatste deel beschrijft hoe jongeren betrokken willen worden bij de beslissingen rond en organisatie van hun vrije tijd.

3.2.1 Vrije tijd volgens jongeren in de jeugdhulp

Aan de hand van steekwoorden en zinnen schreven jongeren op wat zij associëren met vrije tijd. In bijlage 1 vind je hiervan een voorbeeld.

Als we alle steekwoorden van de verschillende jongeren samen bekijken, worden de meeste associaties (een 30-tal) gemaakt met 'Vrije tijd is buiten de voorziening'. Vrije tijd is dan buiten (de voorziening) gaan met vrienden of familie, iets gaan drinken, uitgaan of (iets langer) naar een feestje gaan. Ook uitstapjes naar de stad (eventueel met winkelen erbij) worden vaak vernoemd.

Vervolgens wordt vrije tijd vaak geassocieerd met zowel georganiseerde activiteiten en hobby's als niet-georganiseerde activiteiten. Onder de georganiseerde activiteiten worden sport en beweging het vaakst vernoemd: sporten in het algemeen, maar ook voetbal, lopen, dansen, zwemmen, fietsen, wandelen, fitness. Bij de hobby's worden ook koken, zingen, kunst, bowlen, knutselen, een strip maken en tekenen vernoemd. Bij de niet-georganiseerde activiteiten staat tv-kijken (of een serie/film via een streamingsplatform) bovenaan, waarna gamen, muziek luisteren en op je gsm kijken (mét wifi om met vrienden te communiceren) volgen.

Daarnaast associëren jongeren hun vrije tijd vooral met het maken van eigen beslissingen wat we kunnen afleiden uit antwoorden zoals 'jezelf beter leren kennen', 'kunnen doen wat je wil', 'tijd voor jezelf hebben', 'geen verplichtingen', 'vrijheid voor elk mens', 'op eigen benen staan', 'meer privacy/minder controleerbaar' en 'geen/minder regels'.

"Respect hebben voor ons en ons beslissingen laten nemen. Omdat we sneller volwassen moeten worden, dus ze mogen ook verwachten dat we bepaalde dingen ook willen kiezen." (jongere voorziening jeugdhulp)

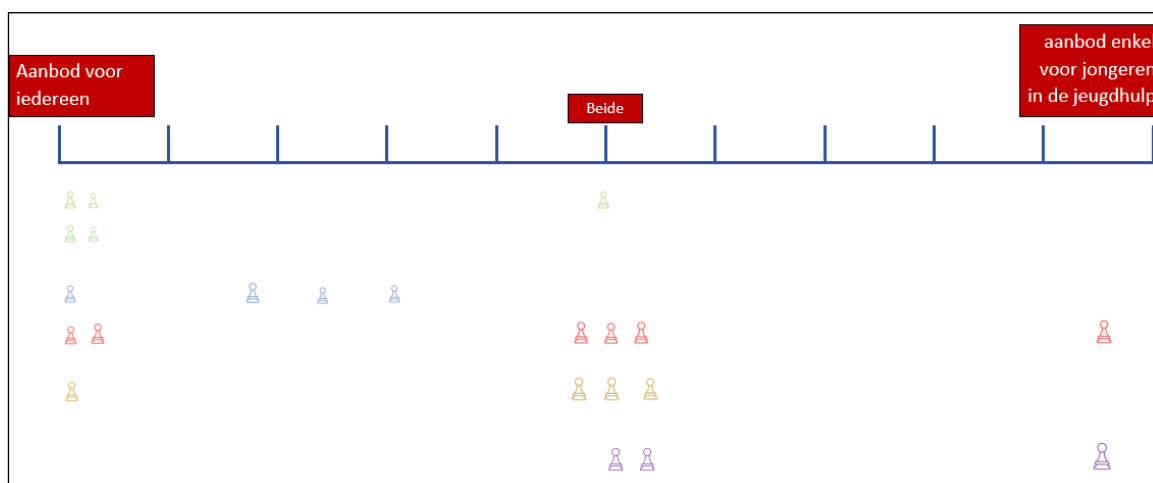
Jongeren willen in hun vrije tijd ook soms niks doen, rusten of slapen. Ze willen daarnaast plezier maken, gek doen, buiten spelen en lachen. Ze associëren vrije tijd ook nog met op kamp gaan (sommigen doen dit graag met een jeugdwelzijnsorganisatie), met vakantie en pretparken bezoeken. Zo droomt een jongere ervan om op wereldreis te gaan.

Sommige jongeren associëren vrije tijd ook met extra (zak)geld, net om meer vrijheid te krijgen om al het bovenstaande te kunnen doen.

Zoals uit eerder onderzoek naar voor kwam (Schraepen ea. 2016), zijn de associaties met vrije tijd zeer divers en wordt een belangrijk deel van de vrije tijd ingevuld door wel of niet-georganiseerde activiteiten en sport. Binnen dit onderzoek wordt de associatie van vrije tijd met iets dat 'buiten de voorziening' het sterkst gemaakt. Ook het nemen van eigen beslissingen en de vrijheid daarin worden hoog ingeschat.

3.2.2 Specifiek of inclusief aanbod

Bij deze schaal vragen we de jongeren om zich te positioneren op een schaal die gaat van een inclusief vrijetijdsaanbod (aanbod voor iedereen) tot een aanbod dat zich specifiek richt op kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Binnen het aanbod specifiek voor jongeren in de jeugdhulp behoren ook de activiteiten georganiseerd door jeugdwelzijnswerk voor die doelgroep, zoals bijvoorbeeld de ontmoetingsplekken of activiteiten van Arktos vzw en Lejo vzw.

De meerderheid van de jongeren plaatst zich in het midden. Zij maken zowel gebruik van een regulier aanbod als van een aanbod specifiek voor hen. Alle bevraagde jongeren, met uitzondering van 2 jongeren die liever naar een meer inclusief aanbod wensen te gaan, vinden dit ook wenselijk. De jongeren geven aan dat er georganiseerde activiteiten zijn binnen de voorziening, maar dat ze daar ook zelf activiteiten mogen organiseren. Daarnaast kunnen ze ook kiezen om buiten de voorziening naar zowel georganiseerde als niet-georganiseerde activiteiten te gaan. Jongeren vinden het aangenaam om buiten de voorziening activiteiten te doen met andere jongeren die ook ervaring hebben (of hadden) in de jeugdhulp, zoals de activiteiten die specifiek voor deze doelgroep georganiseerd worden door jeugdwelzijnswerk. Omgekeerd zijn ze niet bang om jongeren van buiten de jeugdhulp mee te nemen naar deze activiteiten of ontmoetingsplekken.

“Ik moet hier (op de voorziening) zijn he... maar als ik kan, dan zie ik ook mensen van buiten de voorziening”. (jongere voorziening jeugdhulp)

De andere jongeren plaatsen zich op de schaal eerder richting of bij het aanbod voor iedereen en nemen dus vooral deel aan een inclusief vrijetijdsaanbod. Sommigen geven daarbij aan dat ze dit inclusief aanbod enkel willen doen als er ook vrienden meegaan. Vier jongeren die zich momenteel bij een aanbod voor iedereen plaatsen, willen liever richting beide.

“Ik doe gewoon van alles, ik schaam me niet om in de jeugdzorg te zitten, wij hebben ook recht op bepaalde kansen van vrije tijd.” (jongere voorziening jeugdhulp)

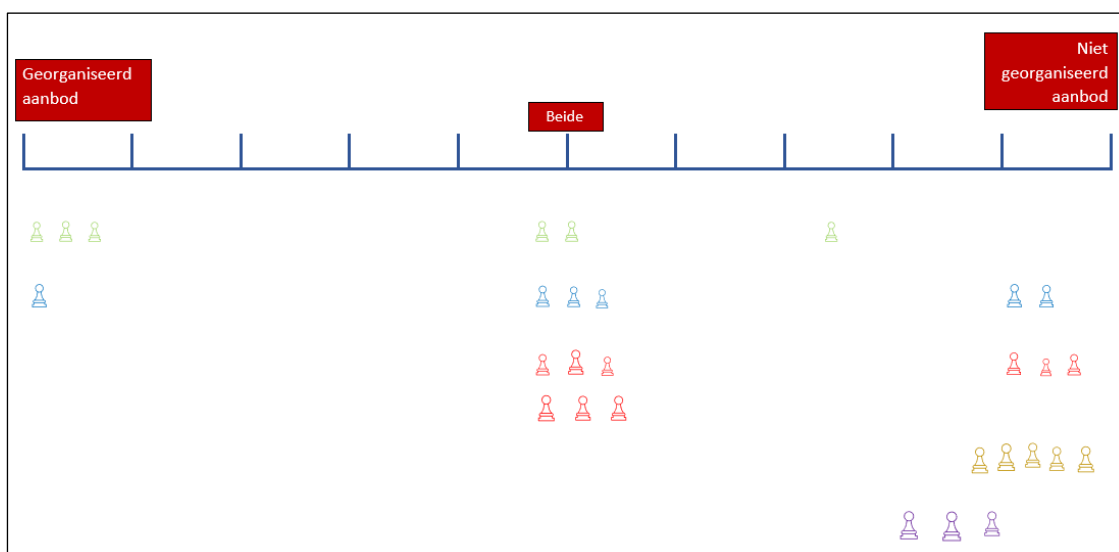
Er zijn 2 jongeren die zich bij het aanbod enkel voor jongeren in de jeugdhulp plaatsen. Een van de redenen is dat ze op deze moment in hun leven geen nieuwe mensen willen leren kennen, dat er geen plaats is voor die extra druk. Hier speelt een innerlijke drempel, zoals vernoemd in paragraaf 2.2.2, een rol.

Er zijn 2 jongeren die niet akkoord gaan met de labels en zich buiten de schaal plaatsen.

“Ik denk ‘fuck deze labels man’... het maakt toch niet uit of het met mensen van de jeugdhulp is of ‘anderen’, ik doe gewoon van alles.’ (jongere voorziening jeugdhulp)

3.2.3 Georganiseerd aanbod of niet-georganiseerd aanbod

Bij deze schaal polsen we naar de vrijetijdsinvulling van de jongeren en wat ze dan voornamelijk doen. We vragen hen of het georganiseerde aanbod voldoende is en of er voldoende ruimte is voor niet-georganiseerde vrije tijd.

Als we naar de schaal kijken, plaatsen de meeste jongeren zich richting het niet-georganiseerd aanbod of beide.

Tijdens de niet-georganiseerde vrije tijd chillen de jongeren, hangen ze rond met vrienden, kijken ze tv, rusten een beetje of ze slapen. De meeste jongeren vinden dit ook wenselijk. Sommigen geven aan liever richting een combinatie te gaan, maar dat de georganiseerde activiteiten die zij graag willen doen niet passen binnen hun beschikbaar budget. Het is dus vooral de financiële drempel waardoor ze geen activiteiten in het georganiseerde aanbod vinden die bij hen passen. Er wordt door veel jongeren expliciet de vraag gesteld naar een overzicht van wat er (in de regio) mogelijk is binnen hun beschikbare budget. Ze vragen ook om de mogelijkheden voor korting op georganiseerde activiteiten in de buurt te verkennen.

Sommige jongeren geven aan dat het georganiseerd aanbod binnen de voorziening vaak niet is aangepast aan hun leeftijd. Er worden volgens hen vooral activiteiten georganiseerd voor een jongere leeftijdsgroep (knutselen, springkasteel, bepaalde sporten of spelletjes), maar weinig voor de leeftijd van 14 tot 18 jaar. Zij vragen meer inspraak in de organisatie van activiteiten voor hun leeftijdsgroep alsook in de keuze om hun budget te spenderen aan één duurdere activiteit of meerdere goedkope activiteiten.

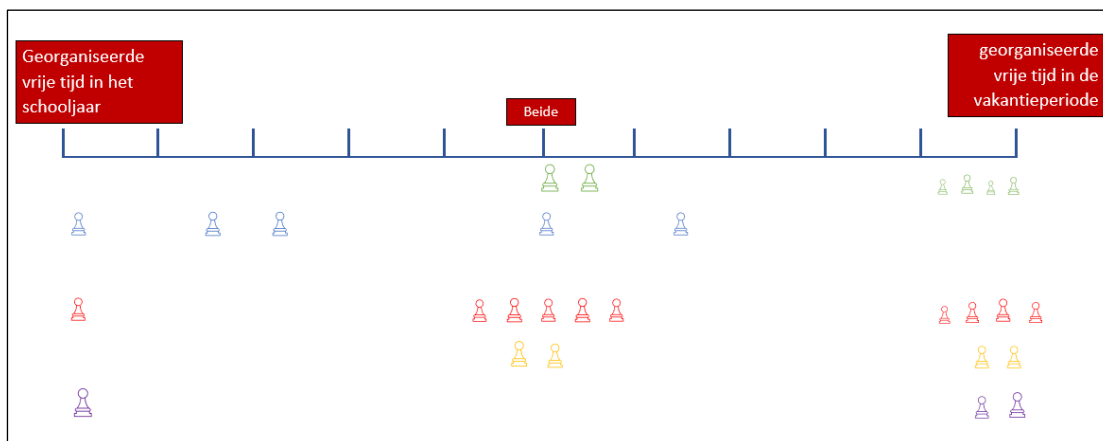
Sommige jongeren vinden dat ze te weinig vrijheid hebben binnen de vrije tijd in de leefgroep. In sommige voorzieningen is er verplichte kamertijd. Tijdens deze kamertijd kunnen jongeren wel naar een hobby (georganiseerde vrijetijdsactiviteit), maar niet naar buiten voor niet-georganiseerde vrije tijd. De meesten vinden dit goed omdat het hun rust brengt (even weg van de groep), maar de invulling van wat er tijdens zo'n kamermoment gedaan kan worden, is per jongere heel verschillend. Bij sommigen is er een tv of gameconsole op de kamer, bij anderen niets. Sommigen hebben vrienden op de leefgroep en mogen samen op de kamer hangen. Anderen hebben hun vrienden buiten de leefgroep en vinden dit dan niet eerlijk. Ze willen tijdens de kamer- of vrije momenten binnen de voorziening dan ook graag minder beperkingen in de toegang tot het wifinetwerk want via hun gsm en sociale media houden ze contact met vrienden of familie. De bevroagde jongeren vragen om meer rekening te houden met individuele behoeftes met betrekking tot de invulling van hun niet-georganiseerde vrije tijd binnen de voorziening.

De vier jongeren die zich op de schaal bij het georganiseerd aanbod plaatsen, doen veel verschillende hobby's of verkennen die en zijn daar tevreden over.

“Ik ging naar de judo, dan voetbal, nu volg ik gitaarles” (jongere voorziening jeugdhulp)

3.2.4 Tijdens het schooljaar of tijdens de vakantieperiode

Bij deze schaal stelden we de jongeren de vraag wanneer ze behoefte hebben aan meer georganiseerde vrijetijdsactiviteiten: in het schooljaar, in de vakantieperiodes of in beide periodes.

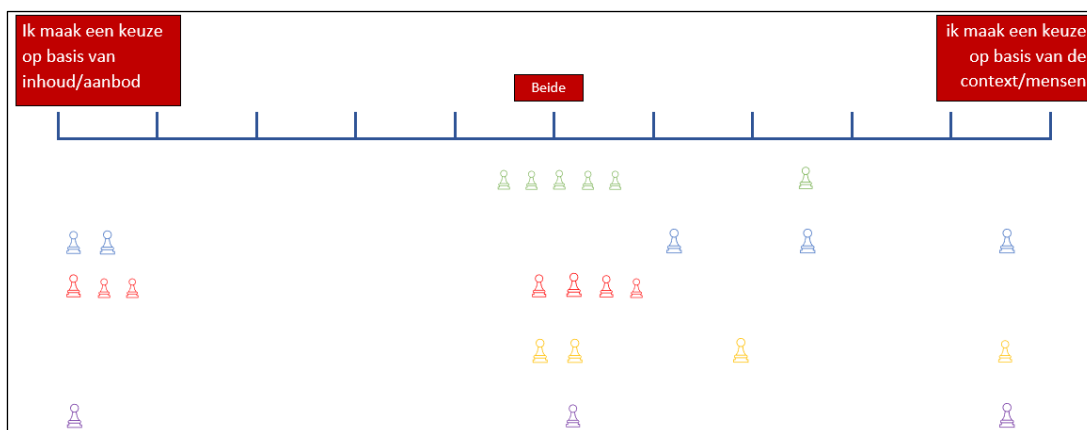

De meeste jongeren plaatsen zich in het midden van de schaal en aan de kant van de vakantieperiodes. Gedurende het schooljaar willen ze ook meer vrije tijd, maar het liefst niet-georganiseerde vrije tijd. Ze geven aan dat ze tijdens de schoolweek vaak moe zijn en dan ook nog huiswerk hebben voor school. Dan willen ze het liefst met rust gelaten worden. Activiteiten in het weekend zijn wel wenselijk. Ze willen dus graag meer georganiseerde activiteiten tijdens de schoolvakanties, maar vrezen dat daar niet altijd het nodige budget voor is. Ze gaan graag op kamp of op vakantie, maar dat is vaak te duur.

“In de vakanties verveelt ge u keirap, en in de weekends ook, dus ik denk dat het allebei moet, maar liever tijdens de vakanties, want je hebt al schoolwerk.” (jongere voorziening jeugdhulp)

3.2.5 Keuze op basis van inhoud/aanbod of op basis van context/mensen

Bij deze schaal vragen we de jongeren of ze hun vrijetijdsactiviteiten kiezen op basis van de inhoud of aanbod van de vrijetijdsactiviteit of op basis van wie aanwezig is op de vrijetijdsactiviteit. We vragen hen of ze sneller de stap naar een gewenste invulling van vrije tijd zouden zetten als er vrienden of andere jongeren hierbij ondersteuning bieden.

De meeste jongeren plaatsen zich in het midden en maken hun keuze op basis van de inhoud van een activiteit én op basis van de mensen die deelnemen aan die activiteit. Ze kiezen voor een activiteit omdat ze die inhoudelijk leuk vinden, maar zullen dit sneller doen als ze al mensen kennen die dezelfde activiteit doen. Voor de groep jongeren die zich in het midden plaatst, lijkt de peer-to-peer approach een goede motivator om een activiteit te proberen als ze inhoudelijk ook interesse hebben voor die activiteit.

Zes jongeren geven aan enkel op basis van inhoud voor een bepaalde activiteit te kiezen. Het maakt hen niet zoveel uit of ze al dan niet iemand kennen op de vrijetijdsactiviteit. Ze maken dan nieuwe vrienden tijdens een vrijetijdsactiviteit.

Andere jongeren geven aan enkel op basis van vrienden voor een activiteit te kiezen. Ze vinden het noodzakelijk dat er iemand meedoet die ze beschouwen als vriend of familie.

3.2.6 Mate van betrokkenheid bij beslissingsproces

Ten slotte kijken we naar de mate waarin jongeren betrokken (willen) worden bij de keuze en organisatie van hun vrije tijd. Uit eerder onderzoek (Schraepen et al., 2016) blijkt dat de organisatie en mate van inspraak omtrent de invulling van vrije tijd van kinderen in de jeugdhulp verschilt naargelang de aard van de activiteit en dat dit ook afhangt van de leefgroep of van de personeelsbezetting. Soms is er helemaal geen keuze of beslissingsmogelijkheid, dan beslist de begeleiding. In een gemeenschapsinstelling zijn de beslissingsmogelijkheden beperkt omwille van de gesloten setting.

In de memorie van toelichting bij het Decreet Rechtspositie van de Minderjarige (DRM) wordt participatie omschreven als 'mee weten, mee denken, mee beslissen, mee uitvoeren en mee evalueren'. Op deze manier wordt participatie niet enkel een vorm van inspraak, maar een cyclisch proces dat de jongere en de jeugdhulpverlener samen doorlopen en waarin de inbreng van de jongere ernstig wordt genomen (Cachet vzw, 2013).

In teksten over participatie in de jeugdhulpverlening wordt vaak verwezen naar de participatieladder van Roger Hart (1992). Onderaan deze ladder participeert de jongere niet, in het midden worden jongeren geïnformeerd en geadviseerd en in de bovenste treden worden jongeren mede-eigenaar van hun beslissingen. Voor het bevragen van de mate van participatie van de jongeren in de keuze en organisatie van hun vrije tijd baseerden we ons op deze participatieladder. We stelden volgende treden:

De meeste jongeren plaatsen zich bovenaan de ladder en zijn tevreden met hoe het nu loopt.

“Ik krijg genoeg zelfstandigheid” (jongere voorziening jeugdhulp)

Jongeren die zich lager op de trede plaatsen, willen zo goed als allemaal naar boven en kiezen voor meer keuzevrijheid en autonomie met betrekking tot de invulling van hun vrije tijd. Slechts twee jongeren, op de laagste en voorlaagste trede, wensen daar te blijven staan.

“We hebben pas echt vrije tijd als we mogen gaan en staan waar we willen, want we mogen al zo weinig” (jongere voorziening jeugdhulp)

“Ik wil gewoon dat ze mij vertrouwen en als ik iets wil doen en dat ga organiseren, dat ze dan zeggen ‘veel plezier’, en niet ‘ja maar...’” (jongere voorziening jeugdhulp)

Hierbij moet worden opgemerkt dat meer keuzevrijheid/autonomie soms niet mogelijk is door bepaalde drempels die werden aangehaald in paragraaf 2.2: bepalingen door de jeugdrechter, regels in de voorziening, beperkingen eigen aan de jongeren, budgettaire beperkingen, enzovoort.

“Jeugdrechter bepaalt wat ik wel of niet mag, en dat vind ik niet leuk.” (jongere voorziening jeugdhulp)

En er zijn jongeren die liever wat meer hulp krijgen met betrekking tot de invulling van hun vrije tijd. De wat oudere jongeren geven aan dat ze achteraf gezien tevreden zijn over de hulp of de duw in de rug die ze kregen bij de invulling van hun vrije tijd.

“Ik vind het goed dat ze mij gepusht hebben om dingen uit te proberen. Het zorgt ook dat je vrienden maakt he.” (jongere niet meer in een voorziening jeugdhulp)

De bevroegde jongeren geven aan dat het inperken van vrije tijd en vrijetijdsactiviteiten nog vaak worden gebruikt als sanctiemechanisme of pedagogische tool. Voornamelijk de niet-georganiseerde vrije tijd buiten de voorziening wordt dan ingeperkt. Bij de georganiseerde vrije tijd wordt dit minder gedaan. De bevroegde jongeren geven aan dat deze bestraffende manier niet werkt, maar net zorgt voor extra conflict en wrijving. Zo kan er een vicieuze cirkel ontstaan van conflict en vrijheidsbeperking.

“Vrije tijd wordt afgenomen als straf. Ik mocht niet veel buiten want ik mispeuterde veel. Ik had hier liever zelf wat meer keuze over gehad.” (jongere voorziening jeugdhulp)

4 Conclusie deel 1

Uit eerder onderzoek komt het belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren in het algemeen, en specifiek voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp (of kwetsbare situaties) duidelijk naar voor. Ondanks de erkenning van dat belang en de extra aandacht voor dit recht op vrije tijd, merken we op dat er nog steeds veel drempels bestaan waardoor kinderen en jongeren in de jeugdhulp verminderde toegang hebben tot vrijetijds mogelijkheden. Die drempels komen overeen met bevindingen uit eerder onderzoek (Schraepen et al. 2016) en bevinden zich in de context van de hulpverlening (o.a. structuren, regels, financieel en personeelwissels), in de context van de jongere zelf (o.a. leeftijd, interesse, context van het gezin, moeilijke situatie, drempelvrees en/of zelfcensuur) en in de context van het vrijetijdsaanbod (o.a. kostprijs, timing, extra zorg, flexibiliteit, engagement, vrijwilligerswerk).

De extra aandacht vanuit het beleid voor dit thema (o.a. via de verschillende projectoproepen) sijpelt stilaan door naar het werkveld, maar er zijn nog acties nodig om de drempels die kinderen en jongeren in de jeugdhulp ervaren, weg te werken of te verlagen om zo hun recht op vrije tijd volwaardig te kunnen verwezenlijken.

Onderzoeksvraag 1: Hoe kijken jongeren in de jeugdhulp zelf naar hun vrije tijd?

Wat jongeren zelf associëren met (het recht op) vrije tijd is zeer divers en een mix van niet-georganiseerd en georganiseerd aanbod. Ze associëren vrij tijd vooral met iets dat 'buiten de voorziening' plaats vindt en hechten veel belang aan het nemen van hun eigen beslissingen en vrijheid. Er is nood aan zowel een specifiek als een inclusief vrijetijdsaanbod. Jongeren in de jeugdhulp vinden de weg naar een regulier aanbod via het specifiek aanbod in de jeugdhulp, via het aanbod van jeugdwerk en via vrienden. Ze willen graag meer vrijheid binnen hun niet-georganiseerde vrije tijd en een betaalbaar georganiseerd aanbod dat past bij hun leeftijd. Ze willen graag een groter georganiseerd aanbod in de schoolvakanties en meer niet-georganiseerde vrije tijd tijdens het schooljaar. Jongeren kiezen voor bepaalde vrijetijdsactiviteiten op basis van de inhoud van het aanbod én op basis van vrienden/familie waar ze samen vrije tijd mee kunnen beleven.

Onderzoeksvragen 2 en 3: Is er een verschil tussen een participatieve en co-creatieve aanpak en het van bovenaf opleggen van een vrijetijdsaanbod? Welke modellen van participatie komen het meest tegemoet aan de noden van kinderen en jongeren zelf?

Jongeren willen meer keuzevrijheid en autonomie met betrekking tot de invulling van hun vrije tijd. Jongeren prefereren een participatieve en co-creatieve aanpak voor de invulling van hun vrije tijd en zelden een van bovenaf opgelegd aanbod. Ze willen mee denken, mee beslissen, mee uitvoeren en mee evalueren als het gaat over hun vrije tijd. Wat hulp of een duw in de rug zijn soms wenselijk en nodig om tot een invulling van vrije tijd op maat van elke jongere te komen. We kunnen stellen dat het model dat participatie voorstelt als een cyclisch proces, waarbij de inspraak van de jongere ernstig wordt genomen en dat de jongere en de jeugdhulpverlener samen doorlopen, wenselijk is.

Sofie De Bus (2022) en collega's verwoorden het mooi:

“We mogen niet van kinderen en jongeren verwachten dat ze altijd precies weten welke richting ze uit willen, er kan van kinderen en jongeren bijgevolg niet simpelweg verwacht worden dat zij hierin het voortouw nemen. Er moet dus samen worden nagedacht in een context van gelijkwaardigheid.” Lees zeker eens [hun visie en ideeën](#).

Een van de strategieën om participatie van kinderen en jongeren in de jeugdhulp aan vrije tijd te bevorderen is het inzetten op bruggenbouwers en samenwerkingsverbanden tussen jeugdhulp en vrije tijd. In het volgende deel van dit onderzoeksrapport gaan we in op die samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en ander vrijetijdsaanbod in functie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

DEEL 2: Samenwerkingen in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

We weten uit onderzoek dat kinderen en jongeren in de jeugdhulp diverse drempels ervaren met betrekking tot vrijetijdsparticipatie (zie deel 1). Voor begeleiders binnen jeugdhulpvoorzieningen is het moeilijk een goede balans te vinden tussen de rol van poortwachter en bruggenbouwer in functie van vrijetijdsparticipatie van hun jongeren. Eén van de strategieën om de vrijetijdsparticipatie van deze doelgroep te verhogen is inzetten op samenwerking en netwerking tussen diverse actoren op mesoniveau. Het betrekken van of samenwerken met jeugdwerk en vrijetijdsaanbieders creëert kansen om jongeren een plek en de ruimte te geven waar vrij van zorg kan gesproken, gespeeld of in contact gegaan worden, waar de niet geproblematiseerde identiteit van de jongere aan bod kan komen. Deze vormen van samenwerking zijn echter zelden structureel of wederkerig en er is vraag bij voorzieningen om meer samen te werken met organisaties en buurtverenigingen (Schraepen et al., 2016). Lokale samenwerking en integratie in het lokale aanbod dienen dan ook te worden gestimuleerd. Projecten zoals 'Bruggenbouwers', 'Maak tijd vrij', 'Maak samen tijd vrij' en 'Over Drempels' willen de samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en andere vrijetijdsaanbieders een duw in de rug geven en er voor zorgen dat deze samenwerking aan belang wint.

Dit onderzoek bestudeert samenwerkingen tussen jeugdhulp, vrije tijdsaanbieders en lokaal bestuur en gaat op zoek naar werkzame factoren en drempels. Het zoekt een antwoord op volgende onderzoeksvragen:

1. Op welke drempels botsen partners van samenwerkingsverbanden en wat zijn de werkzame factoren voor netwerken en samenwerkingen tussen jeugdhulp en vrije tijd?
2. Wat zijn werkzame factoren op de brug tussen jeugdhulp & vrije tijd in een grootstedelijke, dan wel in een landelijke context? Wat is de rol van de lokale besturen in deze, en hoe kan ze deze uitvoeren?
3. In hoeverre is er een kritisch reflectieve houding aanwezig bij de partners in een samenwerking(sverband) rond vrije tijd?

1 Onderzoeksopzet

We hanteren twee onderzoeksmethoden om een antwoord te geven op de onderzoeksvragen: een beschrijvend onderzoek en een participatief actie-onderzoek. Beide onderzoeksmethoden worden aangewend om een CAIMeR-model te ontwikkelen. Dit model geeft op een gestructureerde wijze weer wat bij samenwerkingsverbanden tussen jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren werkt, waarom, hoe en in welke omstandigheden. We vullen het model in op basis van een beschrijvend onderzoek om dit daarna verder te ontwikkelen en onderbouwen aan de hand van het participatief actie-onderzoek. De resultaten van het beschrijvend onderzoek vormen zo de basis voor het participatief actie-onderzoek dat voornamelijk verder verdieping zoekt voor de mechanismen in het CAIMeR model.

We leggen eerst het CAIMeR-model uit om daarna weer te geven hoe we hier door middel van het beschrijvend en participatief actie-onderzoek mee aan de slag gaan.

1.1 CAIMeR-model: wat is het

Het CAIMeR-model is een conceptueel raamwerk ontwikkeld door Blom en Morén (2009) dat onderbouwt hoe resultaten van sociaal werk praktijken voortkomen uit specifieke interventies en binnen specifieke contexten. Het model beschrijft praktijken aan de hand van hun context, actoren, interventies, mechanismen en resultaten. Hoewel het model ontwikkeld is voor de evaluatie van een afgebakende sociaal werk praktijk binnen een eerder therapeutische context, biedt het eveneens een goede structuur en aanknopingspunten voor de ontwikkeling en evaluatie van een samenwerkingsverband als sociale praktijk. Het model omvat de basisstructuur om een programmatheorie vorm te geven. Chen (2012) definieert een programmatheorie als een reeks veronderstellingen van belanghebbenden over welke acties vereist zijn om o.a. sociale problemen op te lossen en waarom deze problemen op een bepaalde manier zullen reageren op deze acties. Een programmatheorie kunnen we indelen in een handelingstheorie en een veranderingstheorie. Een handelingstheorie beschrijft acties die nodig zijn om een doel te bereiken. Een veranderingstheorie verklaart waarom handelingen leiden tot bepaalde resultaten. Door deze dubbele focus is het CAIMeR-model niet enkel nuttig voor evaluatie, maar kan het al relevant zijn bij de ontwikkeling en implementatie van een praktijk. Bovendien biedt het handvaten om assumpties van verschillende betrokken stakeholders te capteren en te expliciteren vanuit een context-specifieke invalshoek (Mathys en Raeymaeckers, 2019; Boost et al., 2017). We bespreken hieronder de verschillende onderdelen van het CAIMeR-model en hoe we de verschillende concepten concreet toepassen voor dit onderzoek naar samenwerkingsverbanden in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

Context

Blom en Morén (2009) onderscheiden drie niveaus waarin context speelt: de brede sociaal-culturele context, de organisatiecontext en de leefwereld. De contexten die we in dit onderzoek meenemen zijn het kinderrechtenverdrag, de Vlaamse en lokale beleidscontext, organisatiecontexten van jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren en de leefwereld van kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

Actoren

De actoren zijn diegene die rechtstreeks of onrechtstreeks invloed uitoefenen op de interventie. We zoeken hier naar de relevante actoren voor de samenwerkingen tussen jeugdhulp en vrije tijd.

Interventies

Dit zijn de ondernomen acties om verandering teweeg te brengen die tegemoetkomen aan de doelstelling van een programma. Hierbij is met name aandacht nodig voor achterliggende principes en visies die het handelen van betrokkenen sturen. We concentreren ons hier op de interventies die opgezet worden binnen samenwerkingsverbanden die tot doel hebben het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp te garanderen/realiseren.

Mechanismen

Mechanismen verklaren hoe en waarom iets gebeurt en zijn enkel vatbaar door een theorie te formuleren over deze mechanismen. Ze zijn met andere woorden contextueel gevormd. Het gaat over oorzaken, motieven, overwegingen, keuzes en interactie. Centraal voor dit onderzoek staan theorieën rond effectieve samenwerking en het realiseren van collectieve impact.

Resultaten

Tot slot zijn er de resultaten. Deze zijn uitkomsten van interventies, op korte, middellange en lange termijn. Hier horen zowel positieve als negatieve, en zowel bedoelde als onbedoelde veranderingen bij. Hier maken we een onderscheid tussen het niveau van de samenwerking en het niveau van rechtenrealisatie voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

Het CAIMeR-model is een goed model voor organisaties en samenwerkingen om bij de start van een nieuwe praktijk, interventie of samenwerking de acties en doelen op elkaar af te stemmen, rekening houdend met de context waarin men (samen)werkt. Bovendien helpt het om de focus te houden en is het een handige tool om de praktijk of samenwerking tussentijds te evalueren.

1.2 Het CAIMeR-model: hoe gaan we er mee aan de slag

Fase 1

In een eerste fase wordt het CAIMeR-model ingevuld aan de hand van deskresearch en gesprekken met experts. Bestaande onderzoeken en eindrapporten van projecten geven reeds veel kennis over drempels en werkzame mechanismen bij samenwerking, in het algemeen en specifiek tussen vrije tijd en organisaties gericht naar kwetsbare groepen. Volgende onderzoeken en documenten werden gebruikt om het CAIMeR-model voor de samenwerking tussen jeugdhulp en vrije tijd te ontwikkelen:

1. het Collective Impact Framework van Mark Cabajand en Liz Weaver (2016)

Dit wetenschappelijk onderbouwd model schuift 5 condities naar voor die nodig zijn om via samenwerking de gewenste impact te genereren:

- een gedeelde agenda: er moet een gedeeld begrip zijn van het probleem en een gedeelde visie voor verandering
- gedeelde meting: de samenwerking moet data verzamelen en analyseren, gericht op prestatie meting. Hierbij is een gedeelde verantwoordelijkheid.
- wederzijds versterkende activiteiten: er moet een gedifferentieerde aanpak zijn en coördinatie door middel van een actieplan
- continue communicatie: consistente en open communicatie is belangrijk, net als het opbouwen van vertrouwen
- ruggensteun: er dienen middelen en vaardigheden aanwezig te zijn voor het bijeen brengen en coördineren van de deelnemende organisaties.

Precondities die zij vooropstellen hierbij zijn: geloofwaardige leiders/trekkers die organisaties kunnen inspireren tot samenwerking, de urgentie tot verandering, duurzame (3 tot 5 jaar) financiering en vertrouwensrelaties als basis voor samenwerking.

2. het Arrow-Roots model van PRONET (2018)

Uit het PRONET-praktijkonderzoek uitgevoerd door de Arteveldehogeschool is het ArrowRoots-Model ontwikkeld. Dit model biedt een overzicht van te managen domeinen en processen om samenwerking tussen organisaties succesvol te laten verlopen. Ze identificeren volgende tien domeinen:

- Ambitie en belangen hanteren: waar doen we het voor? Wat is onze gedeelde ambitie?
- Realisaties, doelen en projecten afbakenen: wat willen we samen realiseren?
- Relaties en samenwerkingsklimaat opbouwen: hoe werken we samen?
- Organisatie & coördinatie op punt stellen: hoe organiseren we ons?
- Weg uitstippelen: welke stappen zetten we? Wanneer zijn we waar mee bezig?
- Rollen en competenties regisseren: wat is de bijdrage van elke partner in het proces?
- Omgaan met verschillen: hoe kunnen we spanningsvelden constructief benutten?
- Ontwikkeling en collectief leren stimuleren: hoe zorgen we voor een leercultuur?
- Trio in balans: hoe doen we recht aan het samenspel tussen individu, organisatie en netwerk?
- Samenwerkingspartners: welke partners kiezen we en hoe houden we hen betrokken?

Deze 10 domeinen hebben duidelijke linken met de 5 condities van het Collective Impact model.

3. Bruggenbouwen in en met het jeugdwerk, een onderzoeksrapport opgemaakt door AP Hogeschool in opdracht van Departement Cultuur, Jeugd en Media (2019)

Dit onderzoek schuift drie rollen naar voor die bruggenbouwen (het verbinden van minstens twee werelden waardoor er een inclusieve situatie ontstaat) beschrijven. Deze zijn interessant om mee te nemen wanneer er gekeken wordt naar samenwerkingsverbanden.

- Verkennen: hierbij ga je er niet vanuit dat weet wat de andere wil, maar ga je samen op verkenning om dit te dedecteren en omschrijven. Dit kan je doen door de noden en vragen in kaart te brengen en inzicht te krijgen in aanwezige dynamieken. Dit vraagt een open houding, flexibiliteit en voldoende tijd en ruimte in de agenda. Het is een traag en grillig proces.
- Verbinden: deze rol brengt de verschillende leefwerelden samen. Hierbij zoek je naar een win-win voor de betrokken actoren, investeer je in kleine successen en zoek je naar aanhang bij bestaande activiteiten die je samen kan doen. Ook dit vraagt openheid en flexibiliteit. De bruggenbouwer heeft hierin een faciliterende rol.
- Verankeren: hier maak je de verbinding structureel, je denkt na wat er nodig is om de verbinding te behouden. Zoek hiervoor naar sleutelfiguren en geef verantwoording om beleidskeuzes te stimuleren. Hou rekening met het tempo en gevoeligheden van de actoren die je wil meenemen in het verhaal.

4. Toolbox om de brug tussen jeugdhulp en jeugdwerk te maken, ontwikkelt door de Ambrassade: <https://sites.google.com/view/maak-samen-tijd-vrij/Toolbox> .

In het verlengde van de projecten maak samen tijd vrij ontwikkelde de Ambrassade een toolbox om een brug te slaan tussen jeugdhulp en jeugdwerk. Ze identificeren op basis van de evaluaties van de 'maak samen tijd vrij' – projecten een aantal schakels die essentieel zijn om een project te doen slagen en reiken bij elke schakel interessante tools aan. Deze zijn interessant voor samenwerkingsprojecten. De schakels zijn:

- Ontwerp je proces
- verken je lokale situatie en context
- formuleer prioriteit en missie
- bedenk, kies en voer je acties uit
- van project naar werking: verduurzaming en evaluatie van het project

Daarnaast werd er informatie uit de rapporten van de vijf lokale trajecten 'maak samen tijd vrij' meegenomen en verwerkt in het CAIMeR-model.

5. Op het randje, onderzoeksrapporten opgemaakt door Arteveldehogeschool in opdracht van de stad Gent

Op het randje is een onderzoek naar de brug tussen actoren in het domein jeugdwelzijnswerk, jeugdhulp en onderwijs die werken met jongeren in kwetsbare situaties in Gent. Dit onderzoek geeft relevante informatie voor de context van het CAIMeR-model. Daarnaast ontwikkelden ze een reflectie-instrument voor samenwerkingsverbanden. Het uitgangspunt hierbij is de realisatie van een betere aansluiting bij de leefwereld van jongeren in kwetsbare situaties. Ze geven hierbij volgende voorwaarden:

- Belang van dialoog
- Gedragen mandaat
- Continu reflectieproces
- Herkenbaarheid tussen deelnemers
- Agendasetting bottom-up
- Uitwisseling over visies

Fase 2

Deze eerste fase maakt duidelijk welke kennis we al bezitten in functie van werkzame factoren en mogelijk drempels. Het vormt het raamwerk voor de verdere verdiepende studie. In de tweede fase gaan we het gerealiseerde model verder onderbouwen en ontwikkelen op basis van een participatief actie-onderzoek. We gaan in gesprek met (een deel van) samenwerkingsverbanden aan de hand van drie analyse-instrumenten die zijn ontwikkeld op basis van de verschillende onderdelen van het CAIMeR-model, maar met een sterke focus op de mechanismen.

1. Een netwerkanalyse van het samenwerkingsverband waar gekeken wordt naar de betrokken actoren, waar ze zich bevinden in de samenwerking (intensief of minder intensief) en met welke finaliteit er samengewerkt wordt.

2. Een analyse van de gezamenlijke focus en beoogde resultaten van het samenwerkingsverband. Hier wordt gekeken naar een aantal verschillende klemtonen die gelegd kunnen worden vanuit het samenwerkingsverband en gaan we het gesprek aan of dit een gewenste situatie is of niet, en zo niet, wat er dan nodig is om naar de gewenste situatie te geraken. We haalden hiervoor input bij de onderzoeken 'kindvriendelijke vrije tijd is betekenisvolle vrije tijd' (Dehaene et al., 2021) en 'Vrije tijd van jongeren in residentiële voorzieningen: persoonlijke ruimte of hulpverleningsruimte' (Schraepen, et al., 2016).

3. Een analyse van mechanismen in het samenwerkingsverband. Hier wordt gekeken naar waar er bevorderende of eerder belemmerende mechanismen van tel zijn en wordt het gesprek aangegaan hoe een kentering gerealiseerd kan worden daar waar nodig. De input voor de belemmerende en bevorderende factoren bij samenwerking haalden we bij de beschreven onderzoeken in fase 1.

De instrumenten die voor deze drie analyses ontwikkeld werden, vind je in bijlage 1.

De resultaten van deze tweede fase van het onderzoek stellen ons in staat om een gefundeerd, betrouwbaar en relevant model te ontwikkelen van werkzame factoren voor netwerken en samenwerkingen tussen jeugdhulp en vrije tijd dat getoetst is aan de praktijk (participatief). Daarnaast krijgen we meer inzicht in de bestaande drempels die samenwerkingen ervaren. De meerwaarde van deze onderzoeksopzet is dat tijdens het onderzoek samenwerkingen aangezet worden om hun focus en werking te optimaliseren (actie-onderzoek). Door samen te bekijken waar ze nu staan, waar ze naartoe willen en hoe ze dit zouden kunnen realiseren, zetten we hen aan tot het ondernemen van actie hierin. Het levert hen kennis op die ze onmiddellijk kunnen toepassen.

Je kan de analyse-instrumenten in bijlage gebruiken om de samenwerking(en) waarin je betrokken bent te evalueren. Het helpt je bij het ontwikkelen van een plan van aanpak naar verbetering. Je bekijkt samen waar je nu staat op de schaal, waar je naartoe wil en wat daar dan voor nodig is.

Doorheen het resultatenluik verwijzen we hiervoor naar nuttige onderzoeken en beschikbare tools die samenwerkingen kunnen ondersteunen bij het versterken van de samenwerking en het verhelpen van ervaren drempels.

2 De respondenten

In een eerste fase van het onderzoek bespraken we het ingevulde CAIMeR-model (op basis van deskresearch) met enkele experts in jeugdwerk, het recht op vrije tijd en jeugdhulp. De experts die we spraken voor de eerste fase van het onderzoek zijn Bataljong vzw, De Ambassade, Arktos vzw, het kinderrechtcommissariaat en de Vlaamse jeugdraad.

In de tweede fase van het onderzoek gingen we in gesprek met samenwerkingen die zich richten op de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. De selectie van de samenwerkingen gebeurde basis van de Over Drempels projecten, de projecten Maak samen tijd vrij (projecten die een brug slaan tussen jeugdhulp en vrije tijd,

gesubsidieerd door Opgroeien) en input van de stuurgroep (Agentschap Opgroeien en departement jeugd, cultuur en media).

Volgende gesprekken hebben plaatsgevonden:

Benaming	Toelichting
Project Leuven	Samenwerking tussen enkele jeugdhulpvoorzieningen en vrijetijdsaanbieders. Projectmiddelen worden ingezet voor het aanwerven van een bruggenbouwer die vanuit de samenwerking linken legt tussen vrijetijdsorganisaties en een vrijetijdsverantwoordelijke in de jeugdhulpvoorziening.
Project Roosdaal	Samenwerking tussen Medisch Pedagogisch Centrum Sint-Franciscus, Huis van het Kind (lokaal bestuur) en Speelpleinwerking. Projectmiddelen worden ingezet om de kinderen en jongeren uit Medisch Pedagogisch Centrum Sint-Franciscus toe te leiden naar speelpleinwerking.
Project Brussel	Samenwerking tussen JES vzw, Sonja Erteejee, D'Broej vzw en de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Projectmiddelen worden ingezet voor het aanwerven van een brugfiguur binnen JES vzw die outreachend werkt naar jongeren in jeugdhulpvoorzieningen.
Project Tongeren	Samenwerking tussen Arktos vzw, ambulante jeugdhulporganisatie en lokaal bestuur. Projectmiddelen worden ingezet voor het aanwerven van een vormingswerker binnen Arktos vzw die outreachend werkt naar jongeren in de ambulante jeugdhulp.
Project Sint-Niklaas	Samenwerking tussen Arktos vzw, twee jeugdhulpvoorzieningen en het lokaal bestuur. Projectmiddelen worden ingezet voor het aanwerven van een vormingswerker binnen Arktos vzw die twee avonden in de week een activiteit voorziet voor de jongeren in de jeugdhulpvoorziening.
Project Kortrijk	Samenwerking tussen Medisch Pedagogisch Centrum Oranjehuis, Ajko vzw, lokaal bestuur en 1Gezin1Plan Connecti. Projectmiddelen worden ingezet om voor het aanwerven van een vormingswerker binnen Ajko vzw die outreachend werkt naar jongeren in het Medisch Pedagogisch Centrum Oranjehuis.
Gemeente Schoten	Gesprek met de jeugddienst. Ze hebben een losse samenwerking met twee jeugdhulpvoorzieningen in de gemeente.
Gemeente Brecht	Gesprek met de jeugddienst (consulent vrije tijd en jeugdwelzijnswerk). Ze hebben een losse samenwerking met de jeugdhulpvoorziening in de gemeente.

Medisch Pedagogisch Centrum Huize Levensruimte	Gesprek met stafmedewerker innovatie en projecten en coördinator van ADKRA (initiatief dat via spel, beweging en artistieke activiteiten de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en jongeren wil stimuleren).
Gemeenschapsinstelling De Zande	Gesprek met begeleider campus Wingene en coördinator campus Ruiselede
Gemeenschapsinstelling De Grubbe	Gesprek met campusverantwoordelijke.
Opvangcentrum Fedasil Kapellen	Gesprek met sociaal werker van niet begeleide minderjarige vreemdelingen, verantwoordelijk voor sociaal-emotionele begeleiding en vakantieplanning.
Opvangcentrum Fedasil Broechem	Gesprek met sociaal werker van niet begeleide minderjarige vreemdelingen, verantwoordelijk voor vrije tijd, budgetbeheer en externe contacten en projecten ivf vrije tijd.
Opvangcentrum Fedasil Overijse	Gesprek met coördinator dagelijks leven en adjunct-directeur.

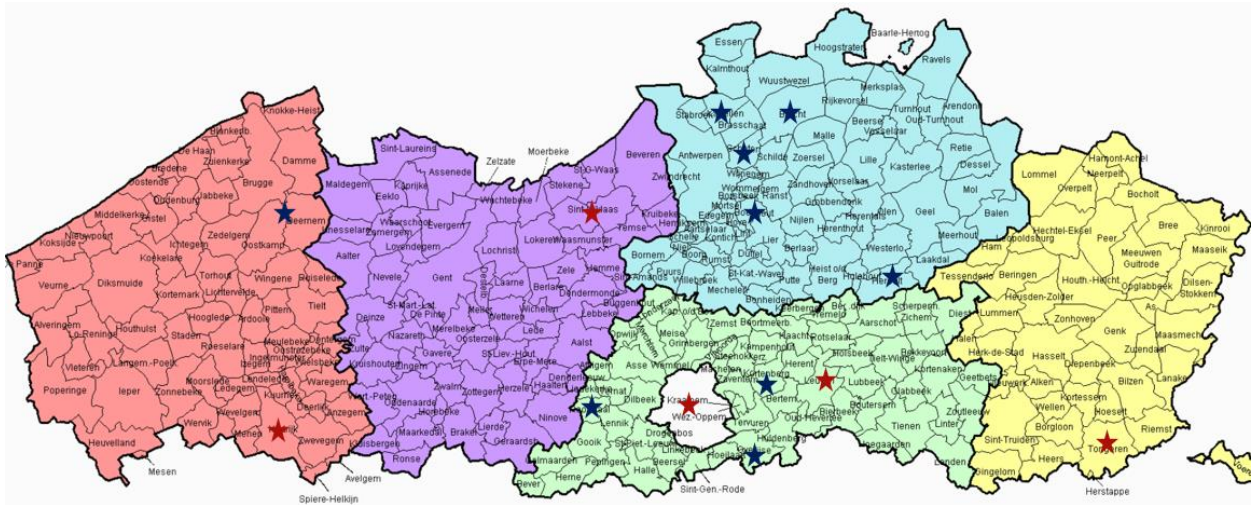
We maken een onderscheid tussen eerder duurzame samenwerkingen en losse samenwerkingen. Bij een losse samenwerking is er op één moment of op verschillende momenten samenwerking tussen betrokken actoren (jeugdhulp, lokaal bestuur en/of vrije tijd) maar op andere momenten niet. Er zijn geen vaste afspraken. Bij een eerder duurzame samenwerking werkt men op langere termijn samen en op meer regelmatige basis, of er is ten minste de intentie toe. Er worden hierbij afspraken gemaakt over de manier waarop de samenwerking zal verlopen. We kunnen de bevraagde samenwerkingen als volgt indelen volgens duurzaamheid van de samenwerking:

(streven naar) duurzame samenwerking

Losse samenwerking

Op de kaart zie je de regionale spreiding van de respondenten. ★ staat voor een stedelijke context, ★ voor een landelijke context.

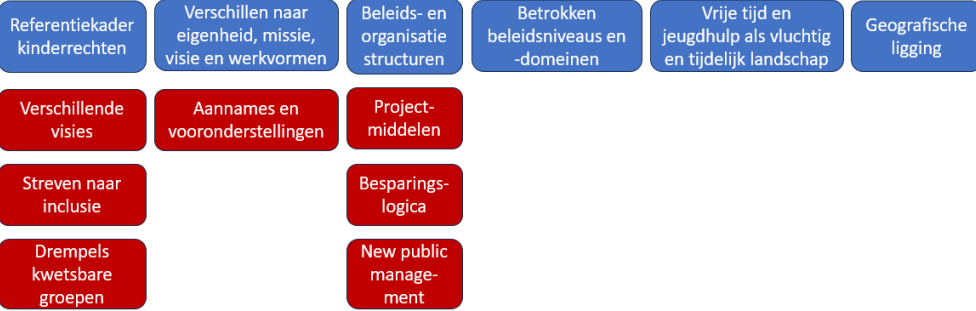
Op het einde van de onderzoeksperiode, december 2023, vond er nog een afrondend gesprek plaats met de coördinator van Overkop Gent, Jannes Vanmelle. Tijdens dit gesprek werden een aantal vaststellingen uit het onderzoek afgetoetst in functie van de rol die een Overkop-netwerk kan opnemen bij de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp.

3 Resultaten: het CAIMeR-model

Op basis van deskresearch en het participatief empirisch onderzoek werd het CAIMeR-model ingevuld. Het model wordt hieronder in zijn geheel weergegeven. We gaan dieper in op de inhoud van dit model door per onderdeel (Context, Actoren, Interventies, Mechanismen en Resultaten) de weergegeven woorden/concepten te duiden en verder te concretiseren.

SAMENWERKING VAN LOKALE EN REGIONALE ACTOREN UIT JEUGDHULP, JEUGDWERK EN VRIJE TIJD IN FUNCTIE VAN DE REALISATIE VAN HET RECHT OP VRIJE TIJD VOOR KINDEREN EN JONGEREN IN DE JEUGDHULP

CONTEXT

ACTOREN

INTERVENTIES

MECHANISMEN

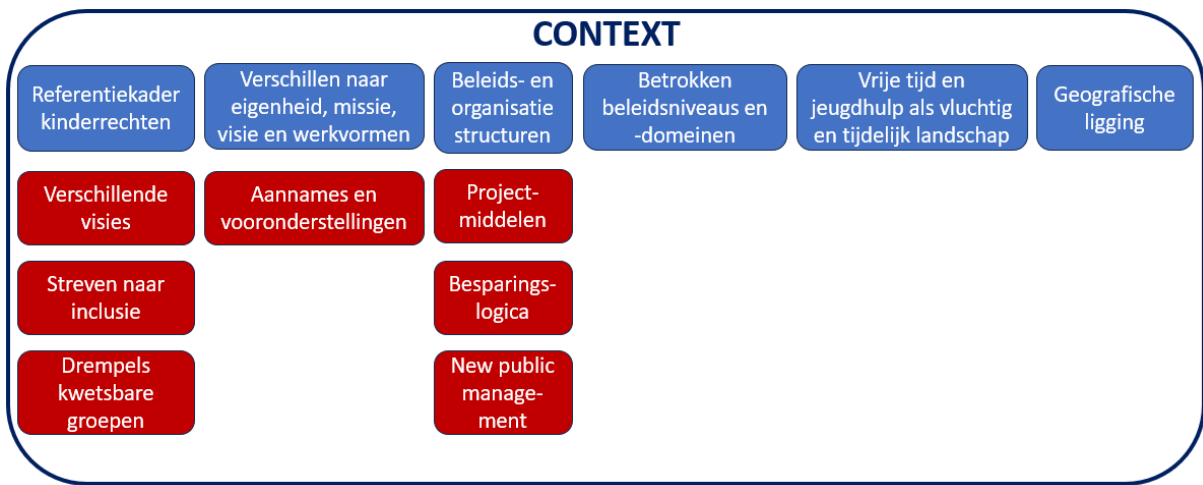

RESULTATEN

3.1 Context

De context binnen het CAIMeR-model duidt op een relationeel en dynamisch gegeven dat mechanismen van de interventies vormgeeft. Een interventie zal in een andere context anders werken en het is dan ook belangrijk dat interventies zich aanpassen aan de contextuele omstandigheden. In dit onderzoek gaat het om de omgeving waarin de samenwerking tussen actoren uit jeugdhulp, jeugdwerk en andere vrijetijdssectoren opgezet en uitgevoerd wordt in functie van realisatie van recht op vrije tijd van kinderen en jongeren in de jeugdhulp. In deze omgeving zijn er verschillende omstandigheden en factoren die een invloed hebben op de samenwerkingsmechanismen. We onderscheiden volgende contextfactoren:

We bespreken deze in volgende paragrafen.

3.1.1 Het recht op vrije tijd

Een eerste context die inspeelt op de totstandkoming en realisatie van samenwerking is het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (1989) waarin vrije tijd opgenomen is als een recht. Het referentiekader van de kinderrechten is de voorbije decennia uitgegroeid tot een richtinggevend kompas waarop het beleid zich oriënteert en dit vloeit verder naar praktijken die zich richten naar kinderen en jongeren, waaronder de jeugdhulpverlening. Het toegang krijgen tot dit recht is nog steeds niet evident voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp (en breder: in kwetsbare situaties), er zijn verschillende drempels. Ondanks de ervaren drempels wordt het belang van vrije tijd voor kinderen in de jeugdhulp meer erkend door het beleid en jeugdhulporganisaties wordt de doelgroep van kinderen en jongeren in de jeugdhulp meer onder de aandacht gebracht bij het jeugdwerk (zie projecten de Ambrassade, project XX). Deel 1 van dit onderzoeksrapport gaat hier dieper op in.

Deelname aan georganiseerde vrije tijd kost geld. Zoals in deel 1 wordt aangegeven hebben jeugdhulpvoorzieningen en voorzieningen van Fedasil een beperkt budget voor vrije tijd voor een kind of jongere. Het is met dit budget vaak niet mogelijk om een jongere in te schrijven in een reguliere sportclub of bepaalde uitstappen te doen met de leefgroep. Een samenwerking moet rekening houden met deze financiële restricties bij de doelgroep, maar kan ook de financiële drempel verlagen. Een lokaal bestuur en vrijetijdsaanbieders kunnen deze drempel

ondervangen door een korting toe te passen voor de jongeren die in een voorziening verblijven (aan kansentarifief inschrijven/deelnemen). Dit is nog niet in elke gemeente aanwezig.

De UiTPAS is een nuttig instrument om kwetsbare groepen te bereiken, vergeet hierbij niet de kinderen en jongeren in een voorziening. De [fiche](#) van VVSG rond de rechten van het kind als kompas voor lokaal beleid geeft bijkomende nuttige tips.

3.1.2 Verschillende beleidsdomeinen en beleidsniveaus

Bij de samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en andere vrijetijdsaanbieders komen organisaties samen die zich op verschillende beleidsdomeinen en beleidsniveaus bevinden: beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media, beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin, (uitzonderlijk) beleidsdomein Onderwijs en Vorming, Vlaams gewest, Brussels Hoofdstedelijk gewest, Vlaamse gemeenschap (bij gemeenschapsinstellingen) en gemeentelijk beleidsniveau. Het is geen evidentie om schotten tussen sectoren te doorbreken. Het feit dat je erkend of gesubsidieerd bent binnen een bepaald domein op een bepaald beleidsniveau bepaalt je mogelijkheden, ook binnen een samenwerking. De Vlaamse overheid streeft naar een geïntegreerd vrijetijdsbeleid dat vertrekt vanuit en afgestemd is op de leefwereld van kinderen en jongeren, maar hiervoor moeten ook middelen gebundeld kunnen worden. Dat is vandaag niet zo vanzelfsprekend. Er worden openingen gecreëerd, maar tegelijkertijd moeten de grenzen bewaakt blijven. Jeugdwerk moet geen hulpverlening worden en hulpverlening geen jeugdwerk. Een lokaal bestuur draagt een verantwoordelijkheid voor de kinderen en jongeren die op het grondgebied verblijven en dient de kinderrechten om te zetten in de praktijk. De Vlaamse overheid heeft eenzelfde verantwoordelijkheid voor het Vlaamse grondgebied en de taak om het lager beleidsniveau in goede banen te leiden via duidelijke kaders en kwaliteitseisen. Afstemming is dan ook cruciaal.

“Ieders zaak, niemands taak” (respondent Bataljong)

3.1.3 Vluchtig en tijdelijk landschap

Zowel het vrijetijdslandschap als het jeugdhulplandschap hebben een vluchtig en tijdelijk karakter. Volgend citaat geeft dit duidelijk weer voor de vrijetijdsector:

“De invulling van georganiseerde vrije tijd gebeurt vaak door vrijwilligers en jeugdwerkers. Vaak ook jonge mensen. Vrijwilligers komen en gaan en ook jeugdwerkers stromen regelmatig na een aantal jaar door naar een andere job. Binnen de jeugddienst van gemeenten zien we dit ook.” (respondent Bataljong)

Dit heeft een invloed op de mogelijkheden tot de realisatie van een duurzame samenwerking. Maar ook bij begeleiders in jeugdhulpvoorzieningen en de opvangcentra van Fedasil is er wel wat personeelsverloop (zie deel 1).

Daarnaast is het gegeven dat het verblijf in een jeugdhulpvoorziening of opvangcentra van Fedasil vaak een tijdelijk karakter heeft, ook van invloed op de interventiemogelijkheden van een samenwerking. Sommige jongeren verblijven er een aantal maanden, andere jongeren een aantal jaar en nog anderen eerder permanent. Een deel van de kinderen en jongeren die in een jeugdhulpvoorziening verblijven gaan in het weekend naar huis, een ander deel niet. Verder doorlopen veel kinderen en jongeren in de jeugdhulp meerdere voorzieningen (Vrijens en Clé, 2017).

Volg de aanbeveling uit het [onderzoek](#) van Beno Schraepen en collega's (2022, p.146): "De potentiële tijdelijkheid van het verblijf, noch het gebrek aan regionale binding mag geen belemmering zijn voor contactname in functie van de continuïteit van of de kennismaking met vrijetijdsactiviteiten"

3.1.4 Projectmiddelen centraal

Daar waar jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsaanbieders samen initiatieven opzetten voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp, gebeurt dit hoofdzakelijk projectmatig. Eén van de eigenschappen van projectmatig werken is de tijdelijkheid ervan. De complexiteit van deze vormen van samenwerkingen en de kwetsbare doelgroep maakt verduurzaming niet gemakkelijk. Het aangaan van relaties staat centraal, zowel binnen de samenwerking als naar de doelgroep toe, en dat is een precair proces dat tijd en continuïteit vraagt. De nodige tijd hiervoor overschrijdt de looptijd van een project. Bij vaste medewerkers is er vaak geen tijd om extra zaken op te nemen. Zowel de socio-culturele sector als de welzijnssector zit in een besparingslogica wat sterk gevoeld wordt op de werkvloer.

"We hoppen van het ene project op het andere..." (respondent voorziening jeugdhulp)

Het recente [onderzoek](#) van Kris De Vissher en Debby De Ruyter (2023, p.16) concludeert dit helder: Projectmiddelen geven organisaties en lokale besturen de kans om bijkomende personeelstijd te creëren. De projectmedewerker neemt taken op waar de bestaande medewerkers niet toe komen. Daarnaast verwerft of implementeert de projectmedewerker nieuwe expertise. Een projectmedewerker die zowel tijdens als na het project taken en expertise wil doorgeven aan de vaste medewerkers stuit echter op de ontstaansredenen van het project. De komst van de projectmedewerker creëert geen extra tijd voor de vaste medewerkers. Een mogelijke valkuil is dan ook dat vaste medewerkers des te meer zullen rekenen op de projectmedewerker die wel de tijd en deskundigheid heeft om deze taken op te nemen.

Daarnaast is binnen het jeugdhulplandschap het new public management naar de voorgrond getreden waarbinnen kwaliteitsaudits en controlemechanismen belangrijke instrumenten zijn. Dat maakt dat jeugdhulpbegeleiders zich sterker focussen op hun corebusiness, de individuele begeleiding van jongeren, en minder ruimte maken voor samenwerking en netwerken. Bovendien wordt de jeugdhulp geconfronteerd met een toenemende complexiteit (multi-problematieken) waar veel tijd en energie naartoe gaat.

“Het is vaak een verhaal van opportuniteiten. Want de middelen ontbreken.”
(respondent voorziening jeugdhulp)

3.1.5 Verschillen naar eigenheid, visie & missie en werkvormen

Er zijn binnen de samenleving verschillende visies op de invulling van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren, op alle niveaus: tussen individuen, tussen groepen, tussen organisaties, tussen beleidsactoren. Bijvoorbeeld: georganiseerde vrije tijd is wel of niet kwaliteitsvoller dan niet-georganiseerde vrije tijd. Naast verschillen in visies zijn er binnen de jeugdhulp ook verschillende settings die van invloed zijn op invulling van het recht op vrije tijd. Bij een gesloten voorziening mag de jongere de voorziening niet verlaten waardoor de mogelijkheden voor invulling van vrije tijd beperkter zijn dan in een open voorziening (zie ook deel 1 van dit rapport).

Jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsaanbieders hebben overlappende maar zeker ook verschillende doelstellingen. Iedere sector heeft daarnaast zijn eigen werkvormen. Deze verscheidenheid samen brengen, complementair werken, kan krachtig zijn, maar vraagt tijd en ruimte om elkaar goed te begrijpen.

Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt om spanningsvelden constructief te benutten.

Het [onderzoek](#) naar bruggenbouwen in en met het jeugdwerk geeft in deel 4 inspiratie, tools en tips om te verkennen, verbinden en verankeren.

3.1.6 Geografische ligging

De geografische ligging van het jeugdhulpaanbod is een context die mee in rekening gebracht moet worden bij de samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren. We onderscheiden hier de stedelijke context en de landelijke context.

Een eerste verschil is er op het gebied van omvang. In een stedelijke context is het aanbod binnen jeugdhulp, jeugdwerk en vrije tijd groter dan in een landelijke context. Dit geeft een verschil in keuze voor de kinderen en jongeren. Zo is het jeugdwelzijnswerk vaak niet aanwezig in een landelijke context, wat toch een belangrijk aanbod is voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Het stedelijk vrijetijdsaanbod is zo groot dat het moeilijk is om het overzicht te behouden en om samenwerkingen op te zetten.

Een tweede verschil is er op het gebied van nabijheid. Als we kijken naar fysieke nabijheid dan is er in een landelijke context vaak meer afstand tussen een jeugdhulpvoorziening en het georganiseerde vrijetijdsaanbod. Dit maakt dat het voor kinderen en jongeren moeilijker is om er zelfstandig te geraken. Dat kan demotiverend werken. Voor de jeugdhulpvoorziening is het vervoersprobleem groter omwille van de afstand en de kleinere beschikbaarheid van openbaar

vervoer (zie ook deel 1 van het rapport). Als we kijken naar de relationele nabijheid tussen aanbieders dan kan het in het platteland gemakkelijker zijn om een contact te maken. Er zijn minder betrokkenen waardoor het contact directer kan (bijvoorbeeld tussen lokaal bestuur, de lokale jeugdwerkorganisatie en de jeugdhulpvoorziening) en betrokkenen wonen ook vaker zelf in de gemeente waardoor ze een persoonlijk netwerk sneller kunnen aanspreken.

“Je spreekt ook veel van je persoonlijke contacten aan, en dat is ook gevaarlijk – want als je iemand hebt aangeraden als een vriendelijke jongen, en die heeft het helemaal uitgehangen, dan zeggen die de volgende keer ook, nee, dat doen we niet meer.”
(respondent voorziening niet-begeleide minderjarige vreemdelingen)

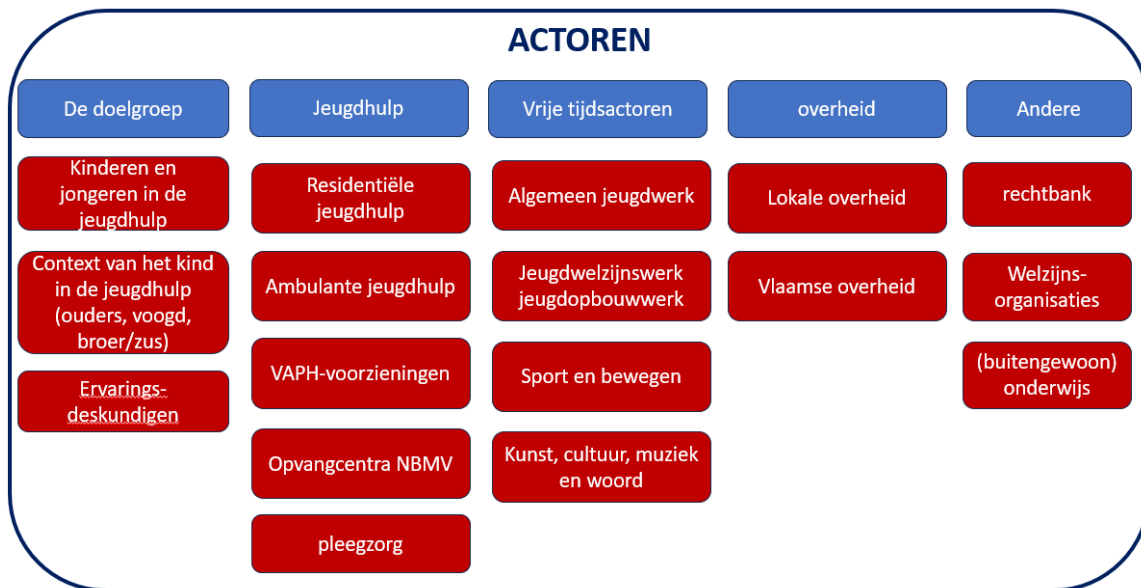
Doordat het echter sterker terug gaat naar enkele personen is er veel verschil tussen gemeenten, afhankelijk van welke persoon op welke positie zit, en kan de draagkracht ook kleiner zijn.

Een derde verschil kan er zijn op gebied van openheid naar de doelgroep toe. Een stedelijke context is meer divers waardoor er daar al meer gebeurt om verschillende doelgroepen te bereiken. In stedelijke contexten ontstaan veel nieuwe dynamieken die in landelijke contexten iets trager op gang komen.

3.2 Actoren

Het tweede element van het CAIMeR-model zijn de actoren. We kijken hier naar de actoren die, rechtstreeks of onrechtstreeks, betrokken of betrokken zouden moeten zijn bij een samenwerking die zich richt naar de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. We kijken ook naar de intensiteit van betrokkenheid: in de kern betrokken zijn wil zeggen dat de actor deelneemt aan de stuurgroep/het samenwerkingsoverleg en betrokkenheid in de rand wil zeggen dat de actor betrokken is bij initiatieven van de samenwerking, maar niet deelneemt aan het periodiek overleg.

Op basis van onderzoek, gerealiseerde projecten en het eigen empirisch onderzoek komen we tot volgende actoren:

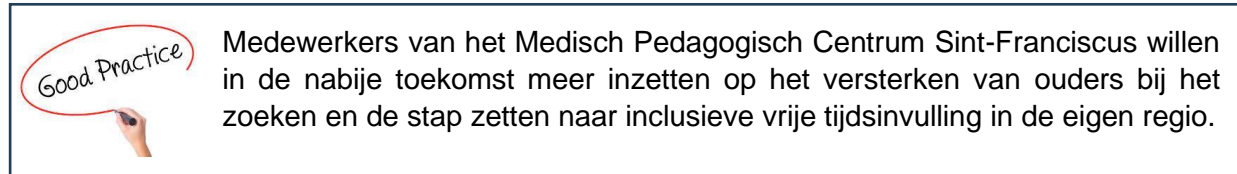
3.2.1 De doelgroep

De doelgroep waarop de samenwerking zich richt zijn kinderen en jongeren in de jeugdhulp tussen 0 en 25 jaar. Ze zijn dan ook een centrale actor. Het gaat hier over een brede groep: kinderen en jongeren die hulp- en ondersteuning ontvangen via ambulante jeugdhulp, kinderen en jongeren die in een jeugdhulpvoorziening verblijven (open en gesloten), kinderen en jongeren die in een VAPH-voorziening verblijven en kinderen en jongeren die in een oriëntatie- of opvangcentrum voor niet begeleide minderjarige vreemdelingen verblijven. Kinderen en jongeren in de jeugdhulp zijn een belangrijke onrechtstreeks betrokken actor, de samenwerking richt zich naar deze groep met zijn beoogde resultaten, maar is ook een belangrijke rechtstreeks betrokken actor. Hier gaan we bij de mechanismen dieper op in. De projecten gericht naar de realisatie van een samenwerkingsverband van lokale en regionale actoren richten zich ook naar kinderen en jongeren die nood hebben aan expertise uit jeugdhulp, maar hier om diverse redenen geen toegang toe hebben. We kunnen dus stellen dat de doelgroep verbreed kan worden naar kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie. De focus in dit onderzoek ligt op kinderen en jongeren die gebruik maken van een jeugdhulpaanbod, maar de samenwerking kan interventies opzetten gericht naar een bredere groep van kwetsbare kinderen en jongeren.

Een alternatieve manier om de stem van de jongeren in de jeugdhulp rechtstreeks mee te krijgen in de samenwerking is door ervaringsdeskundigen te laten deelnemen, zoals Cachet vzw. Bij twee bevraagde samenwerkingen waren zij aan de zijlijn betrokken.

Een tweede belangrijke actor die we onder de doelgroep plaatsen is de context van de kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Dit zijn personen binnen de directe familiale omgeving van het kind of jongere: de (pleeg/stief)ouders, voogden, broers en zussen. Zij hebben een belangrijke rol te spelen bij de invulling van vrije tijd. Ze bepalen de mogelijkheden tot vrijetijdsinvulling en kunnen een stimulerende of eerder afremmende rol spelen. Daarnaast hebben ze eigen ervaringen met drempels binnen de jeugdhulp. Ten slotte hebben ze veel kennis over de problemen en ervaringen van hun kind in de jeugdhulp. Ook hier is de context

van de jongeren in de jeugdhulp een onrechtstreeks betrokken actor, maar via ouderbewegingen/verenigingen of bestaande praatgroepen kan deze actor rechtstreeks betrokken worden, bijvoorbeeld 'Ouderspunt'. Bij de bevroegde samenwerkingen was de context van de jongeren niet betrokken.

3.2.2 Jeugdhulp

De jeugdhulpsector is een centrale rechtstreeks betrokken actor bij de samenwerking in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Binnen het empirisch onderzoek zijn alle vormen van jeugdhulp zoals opgenomen in het schema vertegenwoordigd in één of meer samenwerkingen met een sterkere vertegenwoordiging van residentiële jeugdhulp. Het is niet zo dat bij een samenwerking in een bepaalde regio alle jeugdhulporganisaties in die regio betrokken zijn in een samenwerking. Dit zijn er meestal één of twee organisaties in de kern (nemen deel aan de stuurgroep/het samenwerkingsoverleg) en dan nog enkele (afhankelijke van de geografische context) in de rand (zijn betrokken bij initiatieven van de samenwerking, maar nemen niet deel aan het periodiek overleg). Enkel bij de bevroegde samenwerking in Leuven waren er zeven jeugdhulporganisaties in de kern aanwezig.

3.2.3 Vrijetijdsactoren

Ook vrijetijdsactoren zijn een centrale rechtstreekse actor bij de samenwerking in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. De projecten en het eigen empirisch onderzoek tonen aan dat het jeugd welzijnswerk/ jeugdopbouwwerk (Lejo vzw, Jes vzw, Arktos vzw, D'broej vzw, Ajko vzw, groep intro) meer rechtstreeks betrokken is dan de andere vrijetijdsactoren. Aan de rand van de samenwerking bevinden zich wel steeds verschillende vrijetijdsactoren. Een drietal samenwerkingen geven aan dat ze meer vrijetijdsactoren in de kern van de samenwerking willen hebben of dat er aan de rand nog meer aanwezig mogen zijn.

Bij de losse samenwerkingen is het heel verschillend met welke vrijetijdsactoren de residentiële voorziening samenwerkt. Dit wisselt ook regelmatig.

“Moeilijkheid is dat het wisselend is, met ups & downs, periodes van intense samenwerking en soms valt dat stil. Sommige ontmoetingen zijn persoonlijke ontmoetingen, dus hebben misschien minder met een organisatie te maken.”
(respondent voorziening jeugdhulp)

Residentiële voorzieningen appreciëren het wanneer vrijetijdsorganisaties hun aanbod komen voorstellen en open stellen voor de jongeren die in de voorziening verblijven.

3.2.4 De overheid

Zoals bij de context aangegeven is de Vlaamse overheid een belangrijke subsidiërende, ondersteunende en controlerende actor met betrekking tot de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Deze overheid is dan ook een belangrijke onrechtstreeks betrokken actor.

Het lokaal bestuur is de rechtstreeks betrokken beleidsactor in een samenwerking in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Het lokaal bestuur is dus het aangewezen bestuursniveau om dat recht op vrije tijd te waarborgen

Lees de webpagina '[Regie vrije tijd](#)' van Bataljong die informatie geeft over hoe je als lokaal bestuur de regierol rond vrije tijd opneemt. "Regisseren gaat verder dan zelf activiteiten organiseren en inzetten op blinde vlekken. Het gaat over het kennen van je doelgroep in al zijn aspecten en het samenwerken met alle actoren binnen de gemeente om kinderen en jongeren zo veel mogelijk kansen te geven op een betekenisvolle vrije tijd"

Bij de eerder duurzame samenwerkingen is telkens een lokaal bestuur betrokken, meestal iemand van de jeugddienst. Bij één van deze samenwerkingen is het lokaal bestuur naar de rand van de samenwerking verschoven en is er de wens dat deze terug meer naar de kern komt. Bij geen enkel van deze samenwerkingen neemt het lokaal bestuur de regierol op. Hier gaan we verder op in bij de mechanismen. Bij de losse samenwerkingen is er soms wel en soms geen contact met het lokaal bestuur. Daar waar er wel contact is, is er voornamelijk uitwisseling op het gebied van aanbod en/of is de jeugdhulporganisatie uitgenodigd voor een structureel overleg zoals bijvoorbeeld de welzijnsraad of het jeugd welzijnsoverleg. Er wordt ook sterk naar het lokaal bestuur gekeken om de financiële drempels weg te werken. Dit wordt door sommige lokale besturen wel opgenomen, door andere niet.

"Je moet in je jongeren willen investeren als gemeente. Investeren in jeugd beleid is een keuze, en nodig." (respondent voorziening jeugdhulp)

Ten slotte is ook de politieke meerderheid in een gemeente van invloed op de meer of minder investering in bepaalde doelgroepen die op het gemeentelijk grondgebied verblijven.

In een landelijke context is het omwille van de ligging van de residentiële voorziening soms interessanter om intergemeentelijk samen te werken om het recht op vrije tijd voor de kinderen en jongeren in de voorziening te realiseren.

3.2.5 Andere actoren

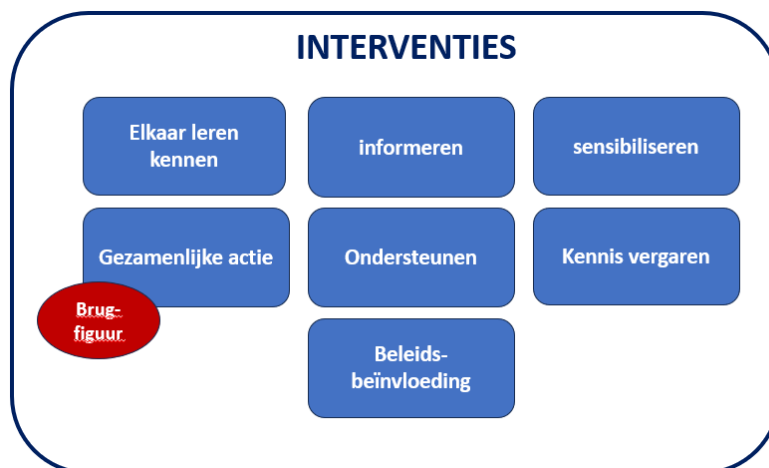
Bij het empirisch onderzoek worden nog een aantal andere actoren naar voor geschoven als mogelijk interessante partners in een samenwerking in functie van de realisatie van het recht

op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Deze zijn welzijnsorganisaties zoals een JAC of Tejo, bestaande samenwerkingen zoals 1gezin 1plan of onderwijs met sport na school of brede school. De rechtbank of justitie wordt door een tweetal respondenten benoemd als actor die voldoende geïnformeerd moet worden over wat praktisch haalbaar en te organiseren is qua vrijetijdsinvulling voor jongeren in een voorziening:

“Ondertussen zijn ze wel al zover dat er vanuit justitie met ons wordt gecommuniceerd dat ze wel ‘vrije tijd’ mogen hebben. Maar langs de andere kant zegt justitie dat ze niet met die of die mogen omgaan. Dus je moet zeggen dat de jongeren welkom zijn bij ons, maar langs de andere kant mag die er niet zijn... dat is heel moeilijk uit te leggen.”
(respondent jeugdwelzijnswerk)

3.3 Interventies

De interventies in dit CAIMeR-model zijn de acties die door de samenwerking ondernomen worden om het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp te garanderen en realiseren. Op basis van de voorgaande projecten en het empirisch onderzoek onderscheiden we volgende interventies:

Elkaar leren kennen	De samenwerking brengt actoren uit jeugdhulp, vrije tijd en beleid samen om elkaars werking te leren kennen. Het doel is een netwerk uitbouwen waarbij men weet waarvoor men bij wie terecht kan om het recht op vrije tijd voor jongeren in de jeugdhulp te realiseren.
Informereren	De samenwerking zet in op het informeren van relevante actoren over het vrijetijdsaanbod in een bepaalde regio. Dit kan bijvoorbeeld via een vrijetijdskaat. De samenwerking verspreid informatie over de aanwezigheid en werking van jeugdhulp in de regio.
Sensibiliseren	Bij sensibiliseren zet de samenwerking in op het verspreiden van het belang van vrije tijd voor kinderen en jongeren en maakt het organisaties en beleid bewust over de drempels die kinderen en jongeren in de jeugdhulp (of breder: kwetsbare

	kinderen en jongeren) ervaren bij de invulling van vrije tijd. Hoe kunnen relevante organisaties meer naar elkaar toe groeien om het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp beter te realiseren? Wat kunnen we hierrond van elkaar leren?
Ondersteunen	Een samenwerking kan inzetten op het ondersteunen van organisaties om het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren beter te realiseren. Dat kan via het geven van vormingen waarbij men actief aan de slag gaat met het onderwerp of via de ontwikkeling van een toolbox, of De samenwerking kan ook fungeren als aanspreekpunt voor vragen hierrond.
Gezamenlijke actie	Gezamenlijke actie verwijst naar interventies die alle partners van de samenwerking samen opzetten. Voorbeelden zijn: actieplannen uitwerken (richting het wegwerken van drempels), het gezamenlijk inzetten van een brugfiguur of inclusiecoach, een vrijetijdsmarkt organiseren. Gezamenlijk actie ondernemen kan ook kostenefficiëntie als doel hebben.
Kennis vergaren	De samenwerking doet een bevraging of omgevingsanalyse om informatie te krijgen over ervaren noden en verwachtingen van de doelgroep of relevantie actoren in de regio.
Beleidsbeïnvloeding	De samenwerking zet met deze interventie in op het beïnvloeden van beleid als aparte actie. Deze interventie heeft tot doel om beleid in beweging te krijgen in functie van zijn opdracht om het recht op vrije tijd te realiseren voor kwetsbare kinderen en jongeren. De samenwerking hanteert hiervoor technieken voor beleidsbeïnvloeding (bv. campagne voeren, mensen mobiliseren).

Bij interventies zijn ook de achterliggende principes en visies die het handelen van de samenwerking sturen, van belang. Daarom peilden we naar verschillen in focus binnen de samenwerking gericht naar het realiseren van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Dit doen we aan de hand van een schaal oefening (zie afbeeldingen). We deden deze oefening bij de gesprekken waar verschillende actoren van een samenwerking samen bevraged zijn (7 van de 14, voornamelijk eerder duurzame samenwerkingen). De gele sterren (★) staan voor de huidige focus van het samenwerkingsverband. De groene sterren (★) staan voor de gewenste focus van het samenwerkingsverband. Bij de andere zeven interviews werd de gewenste focus mondeling besproken en worden de antwoorden tekstueel mee verwerkt.

3.3.1 Netwerken, sensibiliseren, experimenteren of duurzaamheid realiseren

De bevragede samenwerkingen zetten verschillende interventies op. Enkel beleidsbeïnvloeding wordt niet aangehaald als interventie. Wanneer we de vraag stellen aan de samenwerkingen of ze voornamelijk inzetten op netwerken, elkaars aanbod en werking

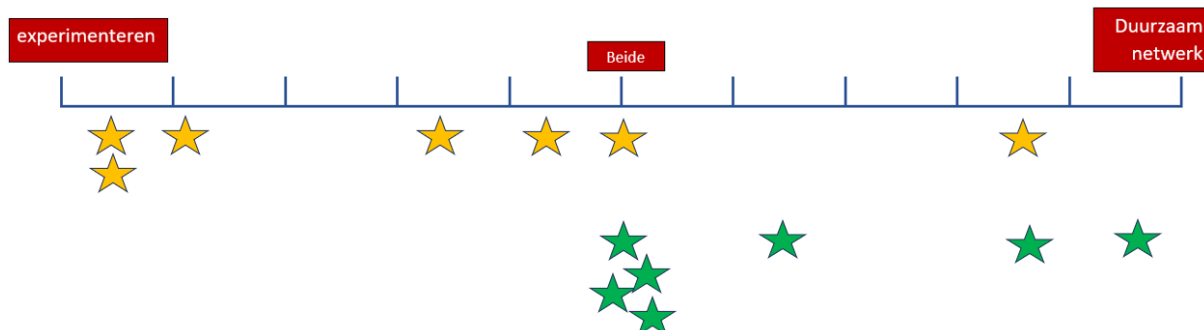
leren kennen, of op sensibiliseren dan neigen de meeste samenwerkingen eerder naar netwerken dan naar sensibiliseren.

De gewenste situatie is dat ze op beide acties inzetten. Samenwerkingen die zich eerder aan de linkerkant van de schaal zetten, positioneren zich daar omdat er volgens hen eerst een netwerk moet gecreëerd worden vooraleer er gesensibiliseerd kan worden, en dit vraagt tijd. De samenwerkingen die zich eerder aan de rechterkant positioneren willen eerder de focus leggen op het sensibiliseren binnen organisaties om dan verbindingen te leggen of een netwerk en willen nu meer inzetten op sensibiliseren. Dit zijn dus twee verschillende bewegingen die we terugzien in de samenwerkingen.

“Zeker bij vrijetijdspartners moeten we nog meer tijd steken in netwerken. Maar we moeten nog meer drempels binnen jeugdhulp eerst wegwerken en dan naar de vrijetijdsaanbieders toestappen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

De gezamenlijke acties zijn voornamelijk gericht op experimenteren. Dit is logisch gezien ze gebruik maken van projectmiddelen om de samenwerking vorm te geven. Die middelen zijn kortdurend en gericht op experimenteren. De respondent aan de rechterkant van de schaal is een losse samenwerking waarbij er momenteel niet ingezet wordt op innovatie, maar waar er wel regelmatig contact is tussen de verschillende actoren. Bij de andere losse samenwerking is er weinig sprake van duurzaamheid of experimenteren, maar zoekt men wel naar ingangen om acties op poten te zetten of om een netwerk te creëren.

De gewenste situatie is dat men naar een duurzaam netwerk kan evolueren, zonder de experimenteerruimte te verliezen. De bevroegde samenwerkingen willen hier ook over nadenken, maar dit vraagt tijd en een (financieel) kader.

“We hebben gemerkt dat het tijd nodig heeft om elkaar te leren kennen. Nu we weten dat we een gezamenlijke visie hebben, kunnen we daarmee verder. We moeten alleen het kader hebben zodat dat kan werken.” (respondent jeugdwerk)

“Het doel is dat het een duurzaam netwerk wordt, maar in de praktijk lukt dat niet altijd. Er zijn dingen die onuitgesproken stoppen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

De toolbox Maak Samen Tijd Vrij reikt [kapstokken of factoren](#) aan die nodig zijn om tot een vorm van verduurzaming te komen.

3.3.2 Focus op vrijetijdsaanbod en /of -beleving

We gingen na of de samenwerking voornamelijk inzet op het vergroten van het aanbod aan vrijetijds mogelijkheden voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp of eerder op het in beeld brengen van hoe kinderen en jongeren in de jeugdhulp hun vrije tijd beleven.

Bij de meeste samenwerkingen ligt de focus eerder op het vrijetijdaanbod voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp vergroten. De gewenste focus is dat er zowel een focus op aanbod als op beleving is.

“idealiter is aanbod de start en ga je dan naar beleving, bij samenwerking zou je ook best op beide inzetten. Je kan ze niet los van elkaar zien.” (respondent jeugdwerk)

De focus op het vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp vergroten is belangrijk gezien de verschillende drempels waardoor het aanbod niet tot bij de jongeren geraakt. Deze kunnen zowel bij organisaties als bij de jongeren zelf (of hun context) liggen. Met betrekking tot de ervaren drempels vanuit vrijetijdsorganisaties of jeugdhulporganisaties wordt er ingezet op het informeren, sensibiliseren en/of ondersteunen van deze organisaties.

“We hebben een werkgroep rond vrije tijd, omdat we dat heel belangrijk vinden. We willen personeelsleden mee krijgen in de visie dat dit belangrijk is.” (respondent gemeenschapsinstelling)

Voor de ervaren drempels bij de jongeren wordt er voornamelijk ingezet op gezamenlijke actie: via een brugfiguur jongeren proberen te motiveren om deel te nemen aan een vrijetijdsaanbod (buiten de voorziening) of een extern aanbod aanbieden binnen de voorziening. Om de vrijetijdsbeleving van jongeren te capteren wordt er soms aangegeven dat jongeren bevraagd worden, maar dit is dan eerder in functie van evaluatie van een bepaalde actie of sporadisch ter voorbereiding van een project.

“De gewenste situatie is dat we ons geen zorgen moeten maken naar het aanbod, maar volop in te zetten op de beleving.” (respondent voorziening jeugdhulp)

3.3.3 Focus op georganiseerde of niet-georganiseerde vrije tijd

De bevroegde samenwerkingen zetten voornamelijk in op het realiseren van georganiseerde vrije tijd. De redenering hierachter is dat de drempels naar deze vorm van vrije tijd nog hoger liggen waardoor samenwerkingen deze trachten te verlagen door het informeren van relevante actoren en door gezamenlijke acties op te zetten, bv. om de kosten van het georganiseerd aanbod te verlagen of het aanbod dichterbij de voorzieningen te brengen.

“jongeren vinden hun weg sneller naar de niet-georganiseerde vrije tijd dus hebben we vooral ingezet op de georganiseerde vrije tijd omdat daar drempels liggen, daar laat men nog wel steken vallen.” (respondent jeugdwerk)

Daarnaast is het sensibiliseren van jongeren richting georganiseerde vrije tijd ook vaak een actie waarop de samenwerking inzet: jongeren het belang en de voordelen van georganiseerde vrije tijd laten inzien.

“dat is de moeilijkheid, ze hebben op zich wel recht op het hangen, maar het is ook een doelgroep die, als je hen niet een beetje motiveert, dan gebeurt er niets... het is een evenwicht zoeken, wanneer geef je ze de ruimte, en wanneer ga je activeren om iets te doen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

“Er is ook vaak druk om geld te verdienen – dan gaan ze liever werken dan een hobby te doen.” (respondent voorziening niet-begeleide minderjarigen vreemdelingen)

Er wordt aangegeven dat er ook nog drempels zijn bij niet-georganiseerde vrije tijd. Dit wordt sterk aangegeven door de gemeenschapsinstellingen, maar ook de lokale besturen geven aan dat er nog wel hiaten zijn richting een voldoende groot aanbod voor informele vrijetijdsinvulling. De meeste samenwerkingen geven dan ook aan dat de gewenste situatie is wanneer er voor beide vormen van vrije tijd aandacht is in de samenwerking.

 De aanwezigheid van vrienden zet meer aan tot activiteiten, tot iets te doen. Daartoe is niet alleen fysieke ruimte nodig, maar ook de mogelijkheid om samen met vrienden dingen te doen, zowel binnen als buiten de voorziening. (aanbeveling p.145 uit het [onderzoek](#) van Beno Schraepen en collega's (2016))

3.3.4 Focus op specifiek of inclusief aanbod

Bij de vraag of de focus van de samenwerking ligt op de realisatie van een inclusief vrijetijdsaanbod of een specifiek vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp positioneren de samenwerkingen zich verspreid over de schaal. De acties die opgezet worden zijn verschillend, sommige zijn meer gericht naar een specifiek aanbod (binnen of buiten de voorziening), met daar waar mogelijk wel met een link naar het reguliere aanbod, andere zijn meer gericht naar deelname aan het reguliere vrijetijdsaanbod. Bij de gewenste situatie geven bijna alle bevroegde respondenten aan dat zowel een specifiek als een inclusief aanbod nodig is voor de doelgroep van kinderen en jongeren in de jeugdhulp, maar dat er toch telkens een streven moet zijn naar een inclusief vrijetijdsaanbod. Bij een specifiek aanbod is de wens vaak dat de buurt, organisaties en personen, aansluiten bij een aanbod voor de jongeren, zodat ze andere mensen ontmoeten.

“idealiter zetten we in op inclusief aanbod, maar daar zijn soms wel tussenstappen voor nodig, zoals deze die we met het project zetten.”(respondent samenwerking)

“Het aanbod dat er is moet inclusiever worden. Maar de exclusieve werkingen moeten ook kunnen blijven bestaan.” (respondent jeugdwerk)

Vergeet niet dat inclusie in de samenleving, en dus ook in de vrije tijd, een recht is. Het is de basis voor de discriminatiewetten en voor personen met een beperking is het sinds 2021 expliciet opgenomen in artikel 22 van de grondwet: “Iedere persoon met een handicap heeft recht op volledige inclusie in de samenleving, met inbegrip van het recht op redelijke aanpassingen”.

3.3.5 Focus enkel op domein vrije tijd of brede focus

Tenslotte vroegen we aan de samenwerkingen of hun acties zich enkel richten op de invulling en/of beleving van vrije tijd of naar meerdere aspecten in de leefwereld van kinderen en jongeren in de jeugdhulp (gezondheid, onderwijs, werk,...). De focus ligt vooral op het domein vrije tijd binnen de huidige samenwerkingen, maar impliciet worden er wel meerdere aspecten meegenomen. Het voordeel is dat binnen de acties gericht op vrije tijd dit niet expliciet benoemd moet worden.

“De focus ligt op vrije tijd, maar achterliggend gaat het wel om meer: omgaan in groep, sociale vaardigheden leren, er zitten lagen achter.” (respondent jeugdwerk)

“we willen juist niet of zo weinig mogelijk de educatieve laag meenemen. Het krachtgerichte, veerkracht kan passeren, maar nemen we niet centraal mee.” (respondent voorziening jeugdhulp)

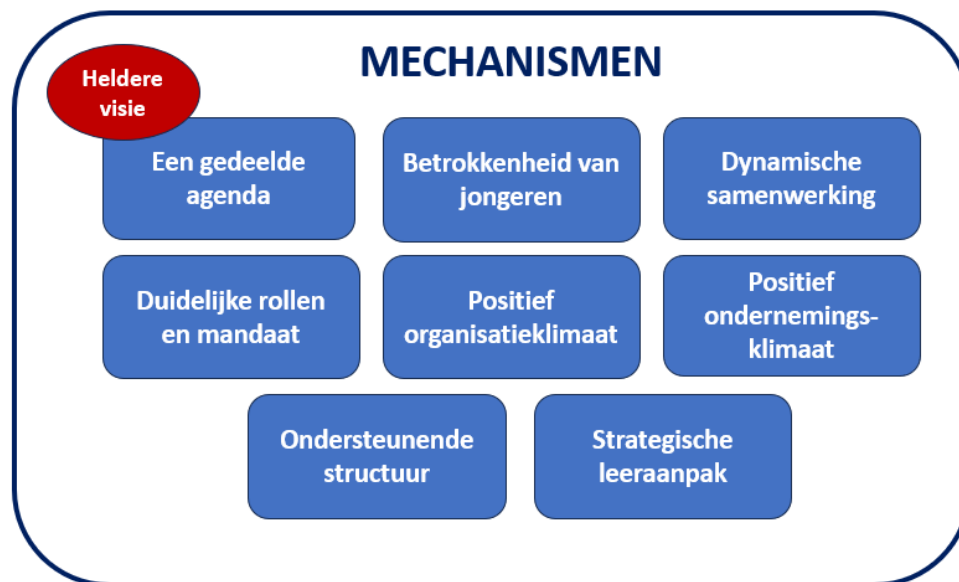
De meer expliciete focus op vrije tijd is ook wenselijk omdat dit domein vaak pas na de andere domeinen aan bod komt, met het risico dat het niet opgenomen wordt. Eén samenwerking wenst meer domein-overschrijdend te werken omdat de verschillende levensdomeinen nu te veel langs elkaar lopen en dat is een gemiste kans.

3.4 Mechanismen

In dit deel gaan we in op de mechanismen, de werkzame elementen die een interventie effectief maken. We baseren ons hiervoor op onderzoeken naar domeinen en processen die een samenwerking tussen organisaties succesvol laten verlopen en de fundamentele elementen voor collectieve impact te genereren: ArrowRoots-model en Collective Impact Framework 3.0. Verder baseerden we ons op de bevindingen van voorgaande projecten

gericht naar de samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren. De mechanismen die we identificeerden zijn:

Deze mechanismen zijn niet voor elke samenwerking concreet te toetsen, enkel daar waar er een vorm van (structureel) overleg is. Die is aanwezig bij de eerder duurzame samenwerkingen, maar niet overal bij de losse samenwerkingen. De positionering op de spiegeling is dan ook niet door elke respondent gebeurt, maar de input over het mechanisme wordt wel van elke respondent meegenomen bij de analyse van elk mechanisme (concreet: op de figuur zijn 7 van de 14 respondenten opgenomen, de tekstuele analyse bevat input van alle respondenten).

3.4.1 Gedeelde agenda

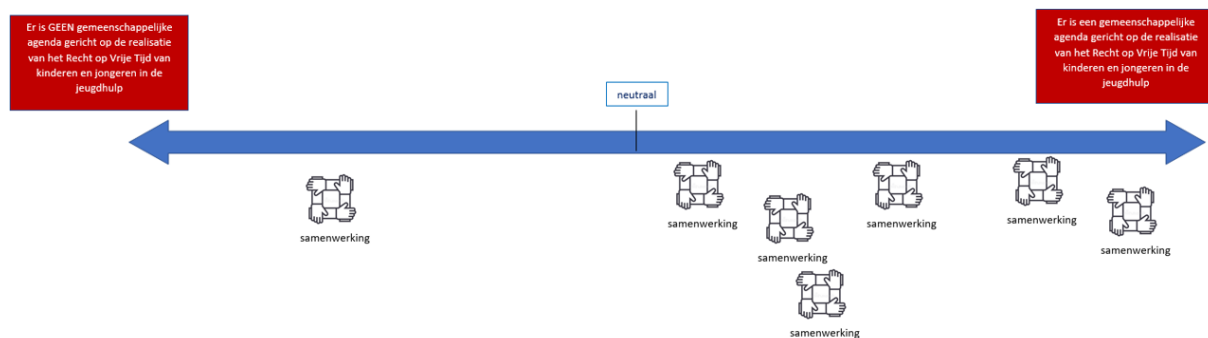
Een eerste mechanisme is het gegeven dat een gedeelde agenda belangrijk is om tot resultaten te kunnen komen bij een samenwerking. Actoren in een samenwerking hebben verschillende belangen en interesses, vertrekken vanuit hun eigen context en startpunt rond het thema van samenwerking. Het is belangrijk om met betrekking tot het thema waarrond gewerkt wordt een gedeelde ambitie te hebben, en de verschillende expertises samen te leggen om een gezamenlijke doelstelling te bereiken.

We vertaalden dit mechanisme naar de vraag of er bij de samenwerking een gezamenlijk streven is naar het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in jeugdhulp. Zette de samenwerking acties op om dit recht te realiseren en op welke wijze werden de acties vertaald naar de eigen organisatie? Met uitzondering van één samenwerking zette iedereen zich eerder aan de rechter kant van de spiegeling.

“Dit moet een startpunt zijn voor iedereen, dit is de deur die je doorwandelt. Als je hier niet mee eens bent pas je niet in het netwerk. Of dit al lukt of niet maakt niet uit, maar je moet er wel achter staan.” (respondent voorziening jeugdhulp)

De samenwerking die aan de linkerkant van spiegeling staat, zet zich daar omdat ze dit recht op vrije tijd niet expliciet besproken hebben binnen de stuurgroep van de samenwerking. De samenwerking aan de rechterkant van de spiegeling bevinden zich verspreid tussen eerder neutraal en de volledige overtuiging dat er een gemeenschappelijke agenda is gericht op de realisatie van het recht op vrije tijd van kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Redenen die aangegeven worden waarom deze gemeenschappelijke agenda er nog niet volledig is:

- De openheid is er om dit recht te realiseren, maar het is vaak nog niet haalbaar als het concreter wordt
- Het moet nog meer onder de aandacht gebracht worden
- Er is nog geen concreet plan om het recht te realiseren
- Er wordt nog niet voldoende tijd gemaakt om deze agenda waar te maken
- De gemeenschappelijke agenda moet nog breder verspreid worden binnen de regio

Bij de realisatie van een gemeenschappelijke agenda wordt door een respondent het belang van een bottom-up benadering aangehaald:

“Het is beter dat er van onderuit wordt samengekomen omdat de nood er is, dan dat het van bovenaf wordt opgelegd dat er wordt overlegd.” (Respondent jeugdwerk)

Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt om een gedeelde ambitie te formuleren.
De toolbox Maak Samen Tijd Vrij reikt [5 kernvragen](#) aan om een missie goed te formuleren.

Bij de losse samenwerkingen waar een structureel overleg tussen meerdere actoren afwezig is, ervaart men geen gedeelde agenda gericht op de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren. Verschillende organisaties streven naar de realisatie van dit recht, maar dit wordt niet gezamenlijk opgenomen. Een gebrek aan tijd en middelen is hier een belangrijke verklaring voor, maar het zoeken naar verbinding en samenwerking zit ook niet altijd in de organisatiecultuur, zoals onderstaand citaat aantoont.

‘het is gek hoeveel we kunnen leren van elkaar, maar niet willen leren. We willen te veel zelf het warm water uitvinden’ (respondent gemeenschapsinstelling)

Een respondent geeft aan dat een concurrentie-aspect ook belemmerend kan werken om een samenwerking op te zetten:

“We mogen geen schrik hebben dat we elkaars subsidies wegschrapen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

Er zijn dingen die onuitgesproken stoppen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

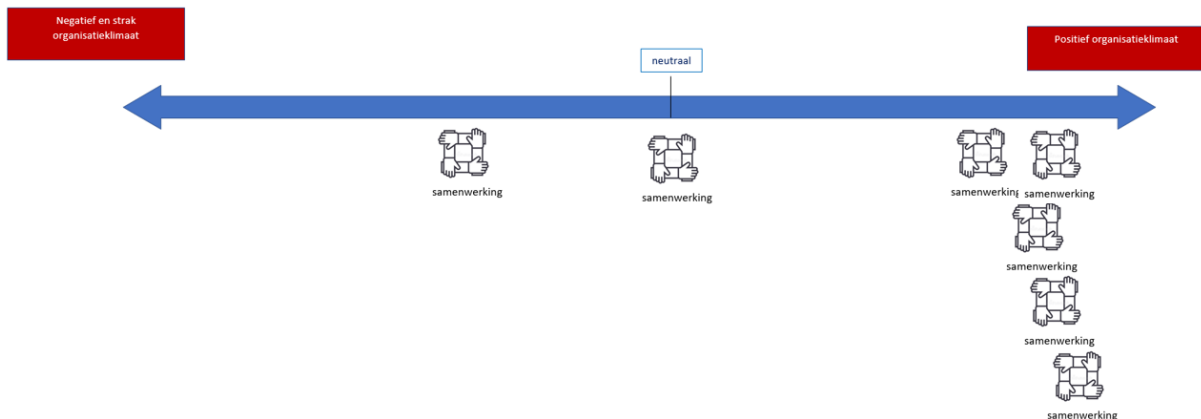

Staat jouw organisatie intern op punt zodat samenwerking aangegaan kan worden? Ga het na aan de hand van [deze 7 vragen](#). (PRONET)
De toolbox Maak Samen Tijd Vrij geeft weer hoe je [een samenwerkingsproces ontwerpt](#) en hoe je de lokale situatie en context [verkent](#).

3.4.2 Positief organisatieklimaat

Een constructief samenwerkingsklimaat is de achillespees van samenwerking. Het gaat dan over onderling vertrouwen, wederzijds respect, transparantie, open communicatie, eerlijke feedback en geen verborgen agenda's. Hier zullen fluctuaties in zijn. Het is belangrijk om deze te kunnen bespreken. Dit kan bijvoorbeeld door feedbackrondes.

We stelden de vraag of er een positief organisatieklimaat werd ervaren in de samenwerking. Is er veel vertrouwen tussen de actoren in het netwerk? Is er respect voor elkaars deontologische kaders? Hebben de betrokken actoren het gevoel mede-eigenaar te zijn van de acties die opgezet worden?

Bijna alle samenwerkingen zetten zich aan de rechterkant van de spiegeling en geven daarbij aan dat er een zeer positief organisatieklimaat is. De verschillende actoren kennen en begrijpen elkaar en er is vertrouwen in elkaars werk. Een samenwerking geeft aan dat ze hiervoor bewust de acties behapbaar hebben gehouden,

“We hebben gekozen voor een samenwerking waar we achter staan. We hebben gedroomd, maar we hebben ons gehouden aan het kader, en dat maakt het duidelijk. Er is marge voor vooruitgang en verbreding, maar dat was nog te vroeg” (respondent voorziening jeugdhulp)

De samenwerking die zich neutraal zet, positioneert zich daar omdat ze niet het gevoel hebben dat de betrokken actoren evenveel eigenaarschap hebben bij de acties die opgezet worden. Dat eigenaarschap verhogen zou de beoogde resultaten zeker ten goede komen. Dit vraagt wel tijd, want niet iedereen vertrekt vanuit hetzelfde startpunt met betrekking tot de acties gericht naar de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Ook de samenwerking die zich eerder links zet op de spiegeling geeft aan dat er geen gevoel van mede-eigenaarschap is bij de samenwerking. Door omstandigheden (wissels in personeel) worden de acties van de samenwerking voornamelijk getrokken en uitgevoerd door één persoon. De stuurgroep fungeerde eerder als klankbord.

‘meer eigenaarschap geven kan ervoor zorgen dat er drempels bij organisaties weggewerkt worden. Het is wel niet lineair, want ook bij ons waar er eigenaarschap is zijn er nog veel drempels. Het menselijk niveau is ook nog steeds belangrijk, betrokken zijn.’ (respondent voorziening jeugdhulp)

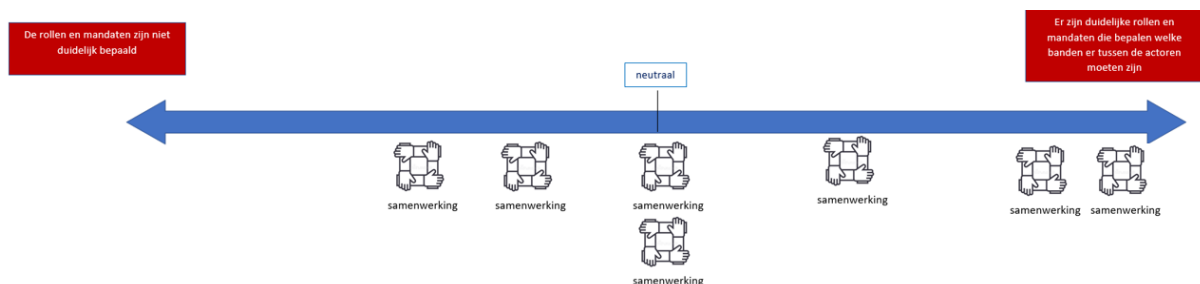
Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt om een goed organisatieklimaat te ontwikkelen.

3.4.3 Rollen en mandaat

Om een samenwerking goed te kunnen laten werken, is het belangrijk om de rollen, bijdragen en taken van elke actor te bespreken en hierover af te stemmen. De toegekende rol moet ook opgenomen kunnen worden door de actor, hij moet zich hierin gesteund voelen door zijn organisatie. Daarnaast moet de vertegenwoordiger in de samenwerking ook voldoende mandaat hebben om de doelstellingen van de samenwerking verder te implementeren in de eigen organisatie.

We vroegen aan de samenwerkingsverbanden:

- Weet iedereen wat zijn rol en mandaat is in het samenwerkingsverband?
- In welke mate zijn er rollen die overlappen?
- Is een intense samenwerking nodig om de rollen te kunnen opnemen of kan ieder eerder zelfstandig aan de slag met zijn toegewezen rollen en het toegekende mandaat?

De verschillende samenwerkingen plaatsen zich verschillend op deze spiegeling. Bij de samenwerkingen aan de rechterkant van de spiegeling waren de rollen en mandaten duidelijk. Bij de samenwerking in het midden van de rechterkant van de spiegeling werden de rollen echter niet altijd even goed opgenomen (bijvoorbeeld iets te weinig sturing door de voorzitter van de stuurgroep) en moesten de rollen ook wel verscherpt worden doorheen het proces. Ook niet iedereen in die samenwerking heeft voldoende mandaat in de eigen organisatie om de acties van de samenwerking door te vertellen.

“Soms bleven we in rondjes draaien; ik had dan moeten zeggen – stop, wat gaan we dan doen.” (respondent voorziening jeugdhulp)

Bij de samenwerkingen aan de linkerkant van de spiegeling waren de rollen en mandaat eerder niet duidelijk bepaald, hoewel de intenties wel goed zijn bij de betrokken actoren. Partners werden hierin niet op hun verantwoordelijkheden gewezen. Hiërarchische structuren bij sommige organisaties vertragen ook het proces.

“Rollen en mandaat zijn te weinig opgevolgd en aangescherpt. [...] Ik zou het nu anders aangepakt hebben, streven naar engagementsverklaringen.” (respondent jeugdwerk)

De samenwerkingen in het midden van de spiegeling, die neutraal antwoorden, geven aan dat ze zich daar plaatsen omdat de toekomst niet helder is aangezien de projectmiddelen aflopen of er een eerder losse samenwerking is. Bij losse samenwerkingen kunnen de rollen ook duidelijk zijn, maar dan gericht naar de realisatie van het recht op vrije tijd en niet gericht naar de rol binnen een structureel verankerd samenwerkingsverband.

“Het is niet echt een vast samenwerkingsverband... dat is misschien ook niet zo nodig” (respondent lokaal bestuur)

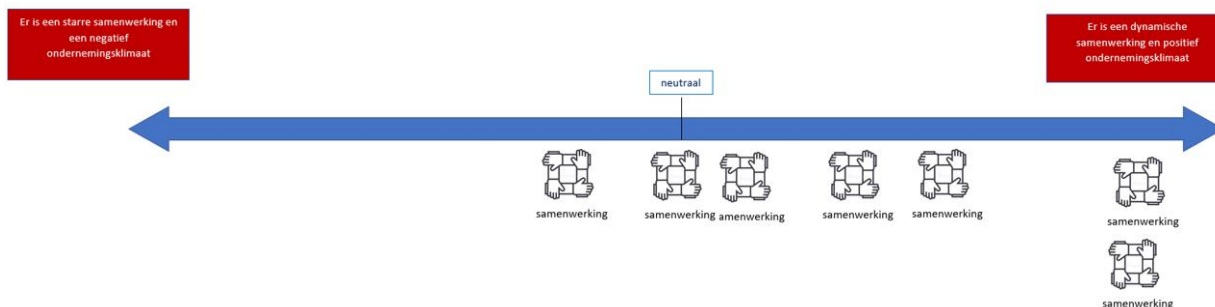

Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt om rollen en competenties te regisseren en de [werkvorm](#) die ze voorstellen voor mandaat en draagvlak.

3.4.4 Dynamische samenwerking en positief ondernemingsklimaat

Daar waar een samenwerking inzet op innovatie, op vernieuwende praktijken is het belangrijk dat er een dynamisch en positief ondernemingsklimaat heerst. Ook het domein vrije tijd vraagt dynamiek en ondernemingszin: durven zaken uitproberen. Dat kan wel eens botsen met reflex om veiligheid en bescherming voorop te stellen bij jeugdhulpvoorzieningen.

We stelden de vraag aan de samenwerkingen hoe ze omgaan met nieuwe noden en in hoeverre er ruimte is om te experimenteren. We vroegen ook of er aspecten niet onderhandelbaar zijn binnen de samenwerking.

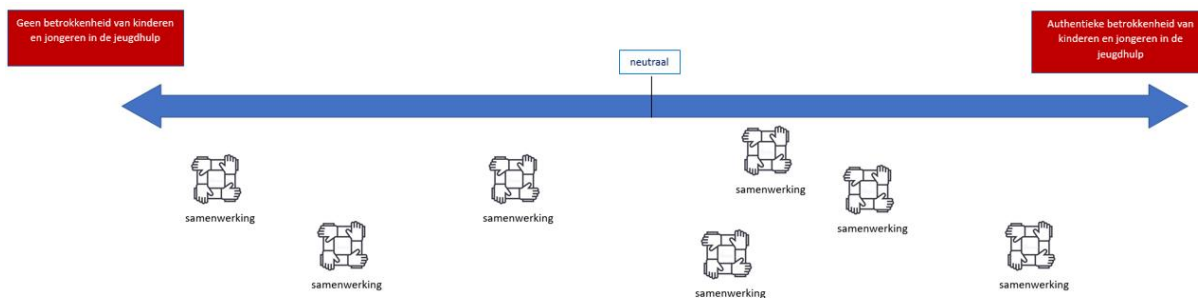
De samenwerkingen bevinden zich voornamelijk tussen neutraal en de aanwezigheid van een dynamische samenwerking en positief ondernemingsklimaat. Om meer rechts op de spiegeling te geraken wordt er voornamelijk gekeken naar de jeugdhulpvoorzieningen, waar het nog niet altijd evident is om te durven experimenteren. Bij het jeugdwerk is de openheid hiervoor groter. De verschillen in werking qua doelstelling en deontologische kaders zijn hier een verklaring voor. Het ondernemerschap gericht naar realiseren van recht op vrije tijd kan nog sterker bij jeugdhulpvoorzieningen en daar waar jeugdwerk initiatieven opzet voor de doelgroep van kinderen en jongeren in de jeugdhulp is het belangrijk dat zij het vertrouwen en enthousiasme krijgen van de jeugdhulpvoorziening. Sommige begeleiders blijven sceptisch ten opzichte van nieuwe initiatieven.

3.4.5 Betrokkenheid jongeren

Om voldoende impact te kunnen genereren met een collectief, de samenwerking, is het belangrijk dat de gemeenschap waarnaar de initiatieven gericht zijn centraal staan in het veranderingsproces. Dit vraagt betrokkenheid, heldere communicatie en vertrouwen in elkaars visie en ideeën. Met betrekking tot initiatieven ter versterking van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp is het dan ook interessant om de jongeren zelf te betrekken bij de ontwikkeling van initiatieven of een veranderingsproces. Ze kunnen vanuit hun ervaring bijdragen aan het ontwikkelingsproces zodat het meer effectief wordt. Dit kan via betrokkenheid van de jongeren zelf, via vertegenwoordiging van de jongeren (door bijvoorbeeld begeleiding of jeugdwerker) of via ervaringsdeskundigen.

We stelden volgende vragen aan de samenwerking:

- Zijn er kinderen en jongeren in de jeugdhulp actief in het samenwerkingsverband zelf?
 - o Ze zijn zelf aanwezig?
 - o Ze worden vertegenwoordigd door iemand?
- Hoe wordt de stem van de jongeren in de jeugdhulp meegenomen bij:
 - o De opmaak van de doelen?
 - o De realisatie van de doelen?
 - o De evaluatie van de doelen?
- Heb je als groep het gevoel dat er echt rekening gehouden wordt met de stem van de jongeren in de jeugdhulp?

De stem van de jongeren meenemen kan nog verbeteren. Er wordt wel rekening gehouden met de stem van jongeren via onderzoek en algemene kennis, ze worden ook vaak gevraagd om genomen initiatieven te evalueren, maar de stem van jongeren meenemen bij het vormgeven van de initiatieven vanuit de samenwerking wordt weinig gedaan. De samenwerking die zich eerder rechts op de spiegeling bevinden werkten met Cachet vzw of andere ervaringsdeskundigen. Idealiter worden deze echter nog meer betrokken bij de ontwikkeling van de initiatieven binnen de samenwerking.

“dat vraagt een bewustzijnsverandering bij iedereen. Alles is erop gericht dat ze vooral input krijgen, maar dat wil niet zeggen dat jongeren geen mening hebben. Het is een mentaliteitsverandering.” (respondent ambulante jeugdhulp)

Er wordt hier wel aangegeven dat het betrekken van jongeren uit de jeugdhulp bij grotere projecten niet evident is voor de doelgroep. Een lange termijnverbintenis aangaan is niet evident voor deze doelgroep en er is vaak ook weinig vertrouwen in volwassenen en structuren. Jongeren hebben hier ook niet altijd behoefte aan, hebben andere interesses. Een tussenvorm die interessant is en wordt toegepast in verschillende voorzieningen is dat er een bewonersoverleg wordt georganiseerd. Op dit overleg kunnen jongeren hun wensen uiten, hun ideeën weergeven. Via de begeleiding kan deze informatie, na filtering van de realistische ideeën, dan doorspeeld worden naar de samenwerking.

De [participatiecirkel](#) ontwikkeld door KeKi geeft verschillende handvaten om het participatieproces aan te gaan met kinderen en jongeren. Ook de [toolkit kindvriendelijkheid](#) ontwikkeld door Bataljong biedt nuttige tools hiervoor. Of bekijk eens de [reflectietool participatie](#) die ontwikkeld werd door de Ambrassade.

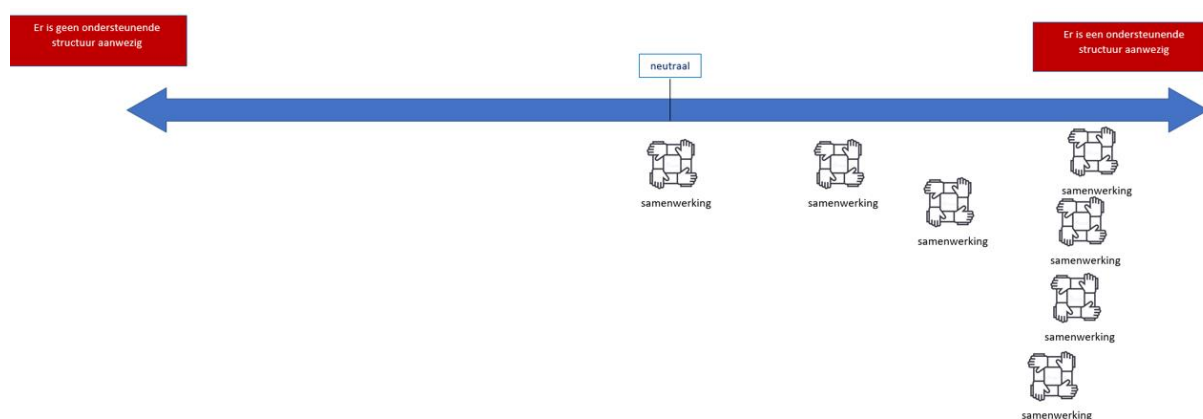
3.4.6 Een ondersteunende structuur

Het *collective impact model* stelt dat samenwerking nood heeft aan een ondersteunende structuur. Indien deze ondersteunende structuur niet aanwezig is, is de kans groot dat de samenwerking zal falen. Dit vraagt investering in een coördinerend orgaan dat het dagdagelijks werk van de samenwerking opneemt. We vroegen aan de samenwerkingen of er een ondersteunende structuur, in de vorm van een coördinator en/of facilitator, aanwezig is.

Bij de meeste eerder duurzame samenwerkingen is er op het moment van de bevraging een ondersteunende structuur aanwezig, zoals je op de spiegeling kan zien. Één samenwerking staat neutraal omdat dit een losse samenwerking is. Bij de andere losse samenwerkingen is er geen coördinatie of ondersteuning aanwezig. De bevroegde respondenten bevestigen het belang van de aanwezigheid van een ondersteunende structuur om samenwerking mogelijk of effectiever te maken. Slechts één samenwerking heeft tot doel dat de aanwezige coördinatie op termijn overbodig wordt.

“Ik vind dat belangrijk dat iemand het vasthoudt en coördineert.” (respondent voorziening jeugdhulp)

Een belangrijke context die hier van invloed is, is deze van projectfinanciering. Alle samenwerkingen met een ondersteunende structuur maken gebruik van projectfinanciering om de samenwerking te coördineren en faciliteren. Dit heeft als gevolg dat wanneer de projectfinanciering stop, de coördinatie en ondersteuning van de samenwerking ook stopt. Verschillende samenwerkingen zijn aan het zoeken naar andere financieringsbronnen, maar dat is niet evident. We kunnen dan ook voorspellen dat vele samenwerkingen zullen stoppen of evolueren naar losse samenwerkingen na de looptijd van het project.

Daarnaast vroegen we wie deze ondersteunende rol idealiter opneemt. Hiervoor werd regelmatig naar het lokaal bestuur verwezen. Binnen de bevroegde samenwerkingen wordt de ondersteunende en coördinerende rol niet opgenomen door het lokale bestuur. Deze werd opgenomen door jeugd(welzijns)werk of jeugdhulp. Toch wordt er eerder gekeken naar de lokale besturen om deze rol op te nemen. Men vindt het interessanter dat iemand los van een concrete organisatie de rol opneemt, zodat je kan verbinden, maar ook kritisch kan zijn daar waar nodig. Een lokaal bestuur is meer neutraal en heeft ook een breed overzicht.

“Ik zou het eens krachtiger signaal vinden mocht het vanuit het lokaal bestuur vertrekken” (respondent voorziening jeugdhulp)

Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt rond coördinatie van een samenwerking.

Bij de bevraagde samenwerkingsprojecten werd er sterk ingezet op het financieren van een brugfiguur. Een persoon (vaak vanuit jeugdwerkzorg) die outreachend contact maakt met jongeren in een jeugdhulpvoorziening. Door jongeren in contact te brengen met een laagdrempelig vrijetijdsaanbod, in een veilige omgeving en door een vertrouwensband op te bouwen met de jongeren, wordt er gebouwd aan kwaliteitsvolle vrijetijdsinvulling voor jongeren in de jeugdhulp. De brugfiguur gebruikt de samenwerking om verbinding te maken tussen jeugdhulp en jeugdwerk op individueel niveau, maar ook om nieuwe initiatieven op te starten voor de bredere doelgroep.

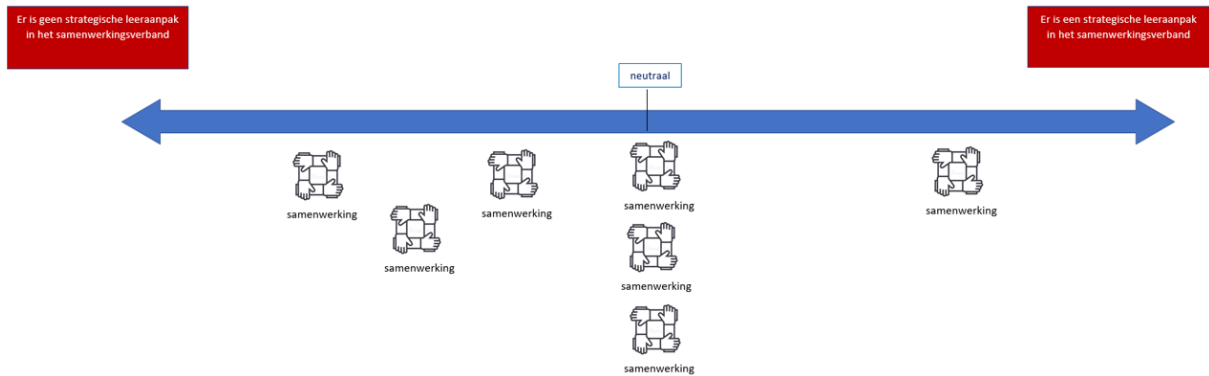
De combinatie van een brugfiguur en iemand van de jeugddienst (lokaal bestuur) is een interessante configuratie om de ondersteunende structuur van een samenwerking op te nemen. Men kan de taken verdelen, elkaar versterken met elkaars expertise en er is een buffer voor moest er iemand tijdelijk wegvallen.

Om samenwerkingen duurzamer te krijgen wordt er aangegeven dat de combinatie jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren best opgenomen kan worden in bestaande samenwerkingsstructuren. Hiervoor wordt gekeken naar de overlegstructuren binnen het lokaal bestuur. Hoewel een lerend netwerk ook naar voren wordt geschoven als alternatief voor de projectsamenwerkingen. Een OverKop werking is eveneens een bestaande samenwerkingsstructuur die mogelijkheden biedt voor het samenbrengen van jeugdhulp, jeugdwerk en vrije tijd. Momenteel zijn deze werkingen voornamelijk gericht op het bijeen brengen van welzijnshulpverlening en gezondheidszorg. Een belangrijk aandachtspunt bij de inbedding in bestaande samenwerkingsstructuren is dan ook dat, gezien de sterke focus op hulpverlening in deze samenwerkingen vandaag, vrije tijd van kinderen en jongeren in de jeugdhulp niet geïnstrumentaliseerd wordt. Vrije tijd moet vrije tijd kunnen zijn en geen middel om jongeren te laten doorstromen naar hulpverlening. Wat niet wil zeggen dat het dit niet kan zijn, maar het mag niet het doel op zich zijn van de vrijetijdsinvulling.

3.4.7 Strategische leeraanpak

Effectieve samenwerking vraagt een strategische leeraanpak. Er moet openheid zijn om de doelstellingen, rollen en resultaten te evalueren. Een cyclus van uitvoeren en evalueren is nodig om tot innovatie te kunnen komen. Een leercultuur installeren vraagt een veilig klimaat waar geaccepteerd wordt dat er fouten gemaakt kunnen worden. Brainstormen moet mogelijk zijn, waar onderlinge verschillen en spanningsvelden gezien worden als opportuniteit om tot vernieuwing en meerwaarde te komen. Ook de kwetsbare doelgroep vraagt bewuste reflectie over de keuzes die gemaakt worden. Vanuit het collective impact model wordt aangegeven dat een gedeelde agenda illusoir is als er geen overeenkomst is over hoe de resultaten gemeten en gerapporteerd zullen worden.

We vroegen aan de samenwerkingen of er reflectieve cultuur aanwezig is in de samenwerking en of ze de realisatie van de doelen in kaart brengen.

De samenwerkingen die zich neutraal zetten, hebben de intentie om de interventies en de samenwerking te gaan evalueren, maar zijn hier nog niet toe gekomen. Er wordt wel aangegeven dat het tijd wordt om even stil te staan bij waar men als samenwerking staat en waar men naartoe wil. De samenwerking die zich aan de rechterkant van de spiegeling plaatst geeft aan dat ze wel de reflex hebben af en toe stil te staan en het geheel te overzien, maar dat er ook nog ruimte is voor verbetering. Bij de samenwerkingen links van de spiegeling is er weinig tot niet geëvalueerd omwille van tijdsgebrek, de noodzaak hiertoe nog niet te ervaren of door een gebrek aan eigenaarschap bij de betrokken partners maakt dat een reflectieve cultuur afwezig was.

“We zouden eigenlijk wel eens kunnen bevragen hoe de samenwerking verloopt... Want wij ervaren dat als goed, maar misschien vinden de voorzieningen dat niet? Maar ze laten op zich altijd wel weten dat ze blij zijn dat wij aan hen denken, en dat we goed bereikbaar zijn. Dus we hebben het gevoel dat het wel goed zit, maar we reflecteren daar niet actief over.” (respondent lokaal bestuur)

Gezien de meeste samenwerkingen opgenomen in de spiegeling zich organiseren op basis van projectfinanciering, dienen zij een verantwoordingsverslag in te dienen waarin evaluatie en reflectie opgenomen is. Dit situeert zich echter tegen het einde van het samenwerkingstraject. Doorheen het traject geven de meeste aan geen of slechts een beperkte reflectieve cultuur te hebben binnen de samenwerking.

Er wordt nergens gewerkt met te meten indicatoren.

Ga eens kijken naar de [tools](#) die PRONET aanreikt om een goede leercultuur te stimuleren.
Ook de toolbox Maak Samen Tijd Vrij geeft [tips en tricks](#) om de samenwerking te evalueren

3.5 Resultaten

Het finale doel van de samenwerking tussen jeugdhulp, lokaal beleid en vrijetijdsaanbieders is dat het recht op vrije tijd gerealiseerd wordt voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Doordat de verschillende actoren elkaar leren kennen, informeren en ondersteunen, doordat

ze gezamenlijk acties opzetten, kennis vergaren of beleid beïnvloeden wil men realiseren dat kinderen en jongeren in de jeugdhulp voldoende vrije tijd hebben en dat ze hun vrije tijd kwaliteitsvol kunnen invullen.

Hierbij wordt ingezet op het verlagen van drempels binnen jeugdhulporganisaties en bij vrijetijdsaanbieders. Een belangrijk doel hierbij is bewustzijn vergroten: binnen jeugdhulporganisaties rond het belang van vrije tijd en bij vrijetijdsaanbieders rond de drempels die de doelgroep van kinderen en jongeren in de jeugdhulp ervaren bij de toegang tot regulier vrije tijd.

“Soms zijn er acties die niet meteen rechtstreeks impact hebben op de jongeren in de jeugdhulp, maar is er wel iets veranderd in de vrijetijdsorganisaties, waardoor er drempels zijn weggewerkt voor de toekomst” (respondent voorziening jeugdhulp)

“Beleidsbeïnvloeding van de organisaties zelf is een grote verwezenlijking, dat vrije tijd een recht is en dat een jeugdhulpvoorziening daar meer mee bezig moet zijn.” (respondent voorziening jeugdhulp)

Door samen te werken is er niet altijd een directe impact op kinderen en jongeren in de jeugdhulp. De samenwerking zet eerder in op het creëren van kansen en mogelijkheden voor de doelgroep. Niet elk kind of jongere in de jeugdhulp wil deelnemen aan een regulier vrijetijdsaanbod. Of een kind of jongere kan door omstandigheden andere prioriteiten of behoeften hebben dan het realiseren van een kwaliteitsvolle vrijetijdsinvulling. Het doel van de samenwerking is dat er de mogelijkheid tot deelname gecreëerd wordt.

“Je kunt maar proberen, elk zaadje dat je plant kan leiden tot deelname” (respondent jeugdwerk)

“Je kan effecten hebben die drempels verlagen, daarom moeten er niet direct jongeren uit de jeugdhulp instromen. De kans creëren is voldoende.” (respondent voorziening jeugdhulp)

Om concreet de brug te slaan tussen een kind of jongere in de jeugdhulp en een vrijetijdsaanbod moet er op individueel niveau gewerkt kunnen worden daar de behoeften van

elk kind of jongere anders zijn. Maar ook veel kinderen en jongeren die samen wonen willen samen vrije tijd invullen. Ze zijn vrienden, vertrouwen en begrijpen elkaar. Op individueel of groepsniveau kan de brug tussen jeugdhulp en vrije tijd gelegd worden door een brugfiguur, iemand die in de jeugdhulporganisatie aanwezig kan zijn om naar de noden en behoeften van kinderen en jongeren in de jeugdhulp te luisteren en acties te ondernemen richting kwaliteitsvolle vrijetijdsinvulling (specifiek of regulier). Een samenwerking kan de aanstelling van een brugfiguur realiseren door middelen te bundelen of kan als platform fungeren om brugfiguren binnen jeugdhulp en vrije tijd samen te brengen.

“als er niet iemand is die enthousiast blijft proberen om hun kleine ideeën uit te vergroten en te proberen realiseren, dan werkt het niet. Er moet iemand zijn die er is en aanklappend kan werken, die niet loslaat” (respondent voorziening jeugdhulp)

“We hebben echt wel de trekfactor nodig – de inclusiecoach, om iets duurzamer op te zetten.” (respondent voorziening jeugdhulp)

De conclusies en aanbevelingen van het [onderzoek](#) naar verbindingsambassadeurs van Kris De Visscher en Debby De Ruyter (2023, vanaf pagina 95) geven waardevolle inzichten rond het werken met brugfiguren, net als het [onderzoek](#) ‘bruggen bouwen in en met het jeugdwerk’ van Nathalie Ceulebroeck en collega’s (2019).

De respondenten voelen de nood aan samenwerking om het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp beter te kunnen realiseren. Het onderzoek toont echter aan dat er vaak nog geen of een weinig duurzame samenwerking is. Dit werd ook vastgesteld in het onderzoek van Schraepen et al. van 2016. Dit blijft dus een moeilijk gegeven. De mechanismen die nodig zijn om een effectieve samenwerking te realiseren zijn niet, gedeeltelijk of slechts tijdelijk aanwezig (zie conclusie). De context en de mechanismen spelen onvoldoende op elkaar in waardoor de noodzakelijke mechanismen voor effectieve samenwerking niet gerealiseerd worden.

“Die bruggen bouwen is nog moeilijk.” (respondent voorziening jeugdhulp)

4 Conclusie deel 2

Het eerste deel van het onderzoeksrapport beschrijft de diverse drempels die kinderen en jongeren in de jeugdhulp ervaren met betrekking tot vrijetijdsparticipatie. Samenwerking en netwerking zijn belangrijke strategieën om deze drempels te verlagen. Het tweede deel bestudeert de samenwerking tussen jeugdhulp, jeugdwerk en andere vrijetijdsaanbieders die tot doel heeft om het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp te realiseren. We onderzochten de werkzame factoren van deze samenwerkingen aan de hand van het CAIMeR-model. Dit model geeft op een gestructureerde wijze weer wat bij samenwerkingsverbanden tussen jeugdhulp, jeugdwerk en vrijetijdsactoren werkt, waarom,

hoe en in welke omstandigheden. We vulden het model in op basis van een beschrijvend onderzoek om dit daarna verder te ontwikkelen en onderbouwen aan de hand van een participatief actie-onderzoek. We bevroegen experts, samenwerkingsprojecten, jeugdhulporganisaties en lokale besturen, 19 in totaal. De meerwaarde van het participatief onderzoek is dat via het onderzoek samenwerkingen of organisaties aangezet worden om hun focus en werking te optimaliseren. Door samen te bekijken waar ze nu staan, waar ze naartoe willen en hoe ze dit zouden kunnen realiseren, zetten we hen aan tot het ondernemen van actie hierin.

Onderzoeksvraag 1: op welke drempels botsen partners van samenwerkingsverbanden en wat zijn de werkzame factoren voor netwerken en samenwerkingen tussen jeugdhulp en vrije tijd?

Het CAIMeR-model definieert de context waarin de samenwerking opereert, de relevante actoren, de interventies die worden opgezet, de resultaten die worden beoogd en de mechanismen die binnen de specifieke context verklaren wanneer interventies zullen leiden tot resultaten.

Het belang van vrije tijd voor kinderen in de jeugdhulp wordt dezer dagen meer erkend door het beleid en jeugdhulporganisaties, en de doelgroep van kinderen en jongeren in de jeugdhulp wordt meer onder de aandacht gebracht bij het jeugdwerk. Toch blijven er verschillende drempels aanwezig die de deelname aan vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp bemoeilijken. Het is op deze drempels dat een samenwerking kan inspelen aan de hand van netwerking, sensibilisering, ondersteuning, beleidsbeïnvloeding of door gezamenlijke actie.

Hiervoor dienen organisaties uit verschillende beleidsdomeinen, met een eigen visie en werkvormen, samen te werken. Goed afstemmen is dan ook noodzakelijk. Een belangrijk mechanisme om tot resultaten te komen bij samenwerking is dan ook een gedeelde agenda. Een gezamenlijk streven naar het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in jeugdhulp dient voorop te staan in de gedeelde agenda van samenwerking tussen jeugdhulp, lokaal bestuur en vrijetijdsaanbieders. Daar waar geen structurele samenwerking is, staat dit bij organisaties vaak wel op de agenda, maar wordt er weinig tot niet gedeeld met elkaar. Daar waar wel structurele samenwerking is, vormt dit streven de basis van de samenwerking. Het blijft soms bij een streven en het vertaalt zich onvoldoende in concrete plannen of tijd die hiervoor vrij gemaakt wordt. Naast een gedeelde agenda moet iedere actor ook duidelijk zijn rol kennen in de samenwerking, het mandaat hebben om deze rol te kunnen opnemen en acties verder te implementeren. Bij sommige samenwerkingen zijn de rollen duidelijk, bij andere minder. Daar waar de rol niet goed opgenomen wordt is het niet evident om die persoon op zijn verantwoordelijkheid te wijzen. Een engagementsverklaring kan hiervoor een handige tool zijn. Verder is bij samenwerking vertrouwen en respect voor elkaars werking en kaders noodzakelijk om tot resultaten te kunnen komen. Dit vertrouwen en respect is er meestal wel, toch daar waar men structureel samenkomt. Een sterker gevoel van mede-eigenaarschap kan bij sommigen de samenwerking constructiever maken.

Zowel het vrijetijdslandschap als het jeugdhulplandschap hebben een vluchtig en tijdelijk karakter. Dit heeft een invloed op de mogelijkheden tot de realisatie van een duurzame

samenwerking. Een dynamisch en positief ondernemingsklimaat zijn dan ook belangrijke determinanten voor de samenwerking tussen jeugdhulp, lokaal bestuur en vrijetijdsaanbieders. Het durven experimenteren is niet altijd evident voor jeugdhulporganisaties. In deze context is het daarnaast belangrijk dat er een goede ondersteunende structuur aanwezig is in de samenwerking. Zo goed als alle respondenten bevestigen dit belang. Daar waar deze ondersteunende structuur niet aanwezig is, is de samenwerking zeer ad hoc en weinig wederkerig. Hierdoor komt men zelden tot lange termijn resultaten. Daar waar de ondersteunende structuur wel aanwezig is in de samenwerking, zorgt de context van projectfinanciering vaak voor een gebrek aan duurzaamheid bij de samenwerking. Een ondersteunende structuur vraagt mankracht en dus financiële input. Investeren in het bestendigen en versterken van bestaande samenwerkingsstructuren kan een haalbare oplossing zijn.

Het betrekken van jongeren in de jeugdhulp bij de ontwikkeling van initiatieven of een samenwerkingsproces een belangrijke werkzame factor. Ze kunnen vanuit hun ervaring bijdragen aan het ontwikkelingsproces zodat het meer effectief wordt. Dit kan via betrokkenheid van de jongeren zelf, via vertegenwoordiging van de jongeren (door bijvoorbeeld begeleiding of jeugdwerker) of via ervaringsdeskundigen. Bij de samenwerkingen die onderdeel vormen van deze studie, worden de jongeren weinig tot niet betrokken bij de opmaak en realisatie van de doelstellingen van de samenwerking. Wel meer bij de evaluatie van de ondernomen acties.

De focus van de bevroegde samenwerkingen ligt sterk op het vergroten van het vrijetijdsaanbod voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. Hoe jongeren vrije tijd beleven wil men graag sterker kunnen opnemen in de samenwerking. Idealiter zet men ook in op het versterken van specifiek en inclusief vrijetijdsaanbod. Het regulier vrijetijdsaanbod moet inclusiever worden, maar het specifiek aanbod is eveneens noodzakelijk en daarin kan de samenwerking een rol spelen. Er wordt hierbij voornamelijk gekeken naar het georganiseerde vrijetijdsaanbod en men vindt dat die focus ook centraal mag staan in de samenwerking, zonder het niet-georganiseerde vrijetijdsaanbod volledig uit het oog te verliezen.

Onderzoeksvraag 2: Wat zijn werkzame factoren op de brug tussen jeugdhulp & vrije tijd in een grootstedelijke, dan wel in een landelijke context? Wat is de rol van de lokale besturen in deze, en hoe kan ze deze uitvoeren?

De werkzame factoren bij de samenwerking tussen jeugdhulp en vrijetijdsaanbieders zijn op eenzelfde manier van belang bij een stedelijke als bij een landelijke omgeving, maar er dient wel rekening gehouden te worden met een verschil in geografische context dat hierop kan inspelen. Samenwerking dienen o.a. rekening te houden met het verschil in omvang van het aanbod en verschillen naar nabijheid toe. In een landelijke context zijn wenselijke samenwerkingspartner (bv jeugdwelzijnswerk) niet altijd aanwezig. In een stedelijke omgeving zijn er zoveel diverse relevante actoren aanwezig dat een weloverwogen keuze over wie wel of niet te betrekken in de samenwerking noodzakelijk is. In een landelijke context is de fysieke afstand een drempel om rekening mee te houden in de samenwerking. De relationele nabijheid kan dan weer sterker zijn in een landelijke context omwille van het beperkter aantal betrokken actoren in de samenwerking. Het nadeel is dat de draagkracht van actoren dan weer sneller overschreden kan worden.

De rechtstreeks betrokken beleidsactor in een samenwerking in functie van de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp is het lokaal bestuur. Een lokaal bestuur draagt een verantwoordelijkheid voor de kinderen en jongeren die op het grondgebied verblijven en dient de kinderrechten om te zetten in de praktijk. De Vlaamse overheid heeft eenzelfde verantwoordelijkheid voor het Vlaamse grondgebied en de taak om het lager beleidsniveau in goede banen te leiden via duidelijke kaders en kwaliteitseisen.

Bij de samenwerkingen die we in dit onderzoek bevroegen en die structureel samenkomen is er telkens een lokaal bestuur betrokken, meestal iemand van de jeugddienst. Bij geen enkel van deze samenwerkingen neemt het lokaal bestuur de regierol op. Er werd echter door vele respondenten aangegeven dat het lokaal bestuur goed geplaatst is om deze rol en die van ondersteunende structuur op te nemen. Men vindt het interessanter dat iemand los van een concrete organisatie de rol opneemt, iemand die kan verbinden, maar ook kritisch kan zijn daar waar nodig. Een lokaal bestuur is meer neutraal en heeft ook een breed overzicht.

Bij de losse samenwerkingen is er soms wel en soms geen contact met het lokaal bestuur. Bij contact gaat het voornamelijk over uitwisseling met betrekking tot het aanbod en/of de uitnodiging voor een structureel overleg (vb. welzijnsraad of het jeugdwelzijnsoverleg). Het kan binnen deze overlegstructuren zijn dat het lokaal bestuur zijn regie- en ondersteunende rol kan opnemen bij het samenbrengen van jeugdhulp en vrijetijdsaanbieders. Hierbij is het wel belangrijk dat het domein vrije tijd voldoende aan bod komt en niet geïnstrumentaliseerd wordt.

In een landelijke context is het omwille van de ligging van de residentiële voorziening soms interessanter om intergemeentelijk samen te werken om het recht op vrije tijd voor de kinderen en jongeren in de voorziening te realiseren.

Onderzoeksvraag 3: In hoeverre is er een kritisch reflectieve houding aanwezig bij de partners in een samenwerking(sverband) rond vrije tijd?

Een goede samenwerking vraagt een strategische leeraanpak en een kritisch reflectieve houding van de betrokken actoren. Om dit te installeren is een veilig klimaat nodig waarbinnen brainstormen mogelijk is en waarbij spanningsvelden aangegrepen worden als opportuniteit om te vernieuwen. Bij de bevraagde samenwerkingen zien we wel openheid voor deze reflectieve cultuur en het raakt hier soms wel aan, maar de samenwerkingen zijn nog onvoldoende 'volgroeid' om hier concrete stappen in te zetten. Dit vraagt meer tijd. Het netwerken zorgt wel voor input waar de verschillende betrokken organisaties concreet mee aan de slag willen gaan. Men leert van elkaar.

DEEL 3: Aanbevelingen

Wat is er in de toekomst nodig om het recht op vrije tijd te garanderen voor alle kinderen en jongeren in de jeugdhulp?

Op basis van voorliggend onderzoek formuleren we een aantal aanbevelingen ter bevordering van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp. We delen deze aanbevelingen op in twee categorieën:

1. Aanbevelingen rond het verlagen van drempels;
2. Aanbevelingen rond het belang van samenwerkingen.

Deze aanbevelingen vertalen we naar concrete rollen voor lokale besturen, jeugdhulporganisaties, vrijetijdsactoren en het Vlaamse beleid. We starten echter met het weergeven van het basisprincipe en enkele belangrijke krachtlijnen.

1 Vrije tijd is een recht

Artikel 31 van het kinderrechtenverdrag stelt: “De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op rust en vrije tijd, op deelneming aan spel en recreatieve bezigheden passend bij de leeftijd van het kind, en op vrije deelname aan het culturele en artistieke leven.”

Elk kind heeft recht op vrije tijd, spel en deelname aan culturele en artistieke activiteiten. De overheid moet ervoor zorgen dat elk kind op zijn grondgebied hier gelijke kansen toe krijgt. Voor kwetsbare kinderen vraagt dit extra inspanning.

Voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp wordt dit recht omwille van verschillende drempels nog te vaak geschonden. Het is dan ook de plicht en verantwoordelijkheid van iedere actor betrokken bij deze doelgroep om deze drempels weg te werken en het recht op vrije tijd te realiseren. Enkele belangrijke krachtlijnen hierbij zijn:

- Het realiseren van continuïteit in vrijetijdsactiviteiten
- Een inclusief vrijetijdsaanbod
- De inspraak van de kinderen en jongeren zelf
- Lokale inbedding
- Vrije tijd als positieve pedagogische tool
- Vrije tijd op maat van de mogelijkheden van de kinderen en jongeren

2. Verlagen van drempels naar vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

Aanbeveling 1: investeer in brugfiguren die door outreachend te werken de brug kunnen slaan naar (georganiseerde) vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

Het voorliggend onderzoek en verschillende andere onderzoeken (o.a. het recent onderzoek van De Visscher en De Ruyter rond verbindingsambassadeurs voor het jeugdwerk) duiden op de belangrijke rol van een brugfiguur voor de toegang tot vrije tijd en een kwaliteitsvolle invulling van vrije tijd voor kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie. Kinderen en jongeren in de jeugdhulp zijn kwetsbaar. Ze hebben vaak veel meegemaakt in hun leven, worstelen met problemen en wonen in een atypische omgeving. Intens contact en vertrouwen zijn dan ook cruciale voorwaarden om kwetsbare kinderen en jongeren toe te leiden naar een kwaliteitsvolle vrijetijdsinvulling. Je kan een toegankelijk aanbod hebben in de regio, dat gekend is bij de jongeren en hun begeleiders, maar dan blijft de drempel om naar het vrijetijdsaanbod te gaan vaak nog te hoog voor de jongeren in de jeugdhulp. Ze hebben nood aan iemand die vanuit een vertrouwensrelatie naar hen luistert en hen kan motiveren. Brugfiguren vertrekken vanuit de individuele noden van de jongeren en maken van daaruit een brug naar een vrijetijdsaanbod, regulier of specifiek.

Een begeleider binnen een jeugdhulpvoorziening kan een brugfiguur naar vrije tijd zijn voor een kind of jongere. Jongeren kunnen zich echter verzetten tegen de context waarin ze (moeten) verblijven en de opvoedkundige rol die begeleiders opnemen. Dan kan het interessanter zijn om een externe persoon de rol van brugfiguur naar vrije tijd op te laten nemen. Dit kan via een samenwerking met jeugdwerkzorg. Zij hebben de kennis en vaardigheden om kwetsbare kinderen en jongeren te ondersteunen. Belangrijk is dat de externe brugfiguur outreachend werkt, voldoende in de voorziening aanwezig is, zodat een vertrouwensband ontwikkeld kan worden.

De rol van brugfiguur naar vrije tijd moet volwaardig opgenomen kunnen worden. Dit vraagt de nodige investering. Investering vanuit het Vlaamse beleid om hier voldoende middelen voor te voorzien en investering vanuit jeugdhulp- en jeugdwerkorganisaties om hier tijd voor vrij te maken. Bij het Vlaamse beleid is hiervoor samenwerking tussen het beleidsdomein Cultuur, Jeugd, Sport en Media en beleidsdomein Welzijn, Volksgezondheid en Gezin nodig zodat het jeugdwerkzorg de brug kan leggen naar de jongeren in de jeugdhulp die vastlopen binnen de jeugdhulpvoorziening. Hierbij dient gestreefd te worden naar het bestendigen en versterken van het huidige jeugdwerkzorgaanbod. Het water opnieuw uitvinden via een nieuw aanbod zorgt voor een te sterk versnipperd jeugdwerkzorglandschap.

Aanbeveling 2: verlaag de financiële drempel tot deelname aan georganiseerde vrije tijd

De kostprijs van georganiseerde vrije tijd wordt vaak aangehaald als drempel om deel te nemen aan deze vorm van vrije tijd. Kinderen en jongeren in de residentiële jeugdhulp hebben een beperkt budget voor vrije tijd. De kostprijs van het georganiseerde vrijetijdsaanbod is vaak hoger dan dit budget. We kijken hiervoor naar de lokale besturen om deze drempel te ondervangen. Dit kan door een kantsentief voor de doelgroep van kinderen en jongeren in

de residentiële jeugdhulp te voorzien en door vrijetijdsaanbieders te sensibiliseren rond deze financiële drempel.

Aanbeveling 3: versterk de kennis rond het belang van vrije tijd binnen jeugdhulpvoorzieningen

Tijdens het onderzoek zagen we mooie praktijken waarbij residentiële jeugdhulp sterk inzet op een kwaliteitsvolle invulling van vrije tijd. Zo wordt er bijvoorbeeld intensief samengewerkt met jeugdwelzijnswerk, tracht men de keuzevrijheid te vergroten, werkt men nauw samen met extern aanbod, haalt men extern aanbod naar de voorziening om de drempel te verlagen, ondersteunt en stimuleert men ouders naar inclusieve vrije tijd enzovoort. Tegelijkertijd stellen we vast dat er binnen het systeem van de jeugdhulp nog drempels aanwezig zijn die het moeilijk maken om op maat van de individuele wensen van jongeren tegemoet te komen op het gebied van vrije tijd. Er is niet altijd voldoende tijd om rond dit thema te werken, er is een beperkt budget, er is een starre organisatiecultuur of de visie op het belang van vrije tijd is nog niet door iedere medewerker gedragen. Het is aan de jeugdhulp zelf, op macro en meso niveau, om deze drempels weg te werken. Het Vlaamse beleid kan via duidelijke kaders en kwaliteitseisen jeugdhulporganisaties hierin sturen en ondersteunen. Jeugdhulporganisaties dienen een visie te ontwikkelen rond het thema vrije tijd en uit te dragen naar hun medewerkers.

Aanbeveling 4: geef jongeren inspraak en eigenaarschap over de invulling van vrije tijd

Jeugdhulpvoorzieningen dienen meer ruimte te creëren voor inspraak van jongeren bij de invulling van hun (recht op) vrije tijd. Betrek hen bij het mee denken, mee beslissen, mee uitvoeren en mee evalueren als het gaat over hun vrije tijd. Dit kan één op één en via bijvoorbeeld een leefgroepoverleg. Jongeren vragen om een participatieve of co-creatieve aanpak, waarbij hun keuzes of wensen ernstig worden genomen en waarbij begeleiding samen met hen zoekt naar de gewenste invulling van vrije tijd. Zij vragen om een aanpak op maat, die vertrekt vanuit hun perspectief en wensen, die hen helpt om de (individuele) drempels weg te werken of te verlagen. Het vraagt tijd, middelen en inzet om die drempels weg te werken of te verlagen.

3 Het belang van samenwerking bij de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp

Aanbeveling 5: realiseer een lokaal netwerk waarin jeugdhulp, jeugdwerk en andere vrijetijdsaanbieders elkaar kunnen leren kennen

Een hiaat dat regelmatig wordt vastgesteld in onderzoek en dat in dit onderzoek bevestigd wordt, is dat jeugdhulp en vrijetijdsaanbieders elkaar onvoldoende kennen. Er zijn weinig duurzame netwerken van deze actoren. Het is daarom belangrijk dat er ingezet wordt op ontmoeting. Hiervoor wordt de lokale context als meest effectief aanzien en wordt er naar dit bestuursniveau gekeken om dit te faciliteren. Van een lokaal bestuur wordt verwacht dat ze een breed overzicht hebben van de aanbieders en van daaruit een regierol kunnen opnemen bij het samenbrengen van jeugdhulp en vrije tijd.

De geografische context is belangrijk om mee te nemen naar de organisatie hiervan. In een landelijke context kan het interessanter zijn om intergemeentelijk een netwerk te realiseren aangezien de grotere afstand tussen jeugdhulpvoorzieningen en vrijetijdsaanbod ervoor kan zorgen dat het vrijetijdsaanbod in een buurgemeente van waar de voorziening gelegen is gemakkelijker bereikbaar is voor de doelgroep. In een stedelijke context is het aanbod van vrije tijd zo groot dat het interessanter kan zijn om eerder wijkgericht een netwerk tot stand te brengen.

Het is efficiënt om ontmoeting tussen jeugdhulp en vrije tijdaanbieders te organiseren binnen bestaande netwerkstructuren. Hiervoor wordt gekeken naar bijvoorbeeld een lokaal welzijnsoverleg. Het is interessant om het thema vrije tijd mee te nemen in netwerkstructuren die meerdere relevante domeinen voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp bestrijken (bv. onderwijs, vervoer, welzijnsaanbod, ...). Zo kan er over domeinen heen ook verbinding gezocht worden. Een belangrijk aandachtspunt is dan wel dat vrije tijd niet geïnstrumentaliseerd mag worden. Vrije tijd moet vrije tijd kunnen zijn en geen middel om jongeren te laten doorstromen naar hulpverlening.

Aanbeveling 6: zet een lerend netwerk tussen jeugdhulpvoorzieningen op

Uit het onderzoek blijkt dat er weinig tot geen uitwisseling is tussen jeugdhulpvoorzieningen rond de visie op en invulling van vrije tijd. Dit is een gemiste kans aangezien voorzieningen vaak op dezelfde drempels botsen en hiervoor oplossingen zoeken. Door middel van een lerend netwerk rond vrije tijd kunnen jeugdhulpvoorzieningen *good practices* en negatieve ervaringen delen en zo leren van elkaar. Via een dergelijk platform kunnen ze elkaar ook stimuleren om sterker op dit thema in te zetten als organisatie. Het Agentschap Opgroeien lijkt ons de beste actor om een dergelijk lerend netwerk te organiseren en faciliteren.

Aanbeveling 7: gezamenlijke actie gericht naar een kwetsbare doelgroep moet duurzaam kunnen zijn

We stellen vast dat samenwerking tussen jeugdhulp en vrije tijd vaak leunt op projectfinanciering om een degelijke samenwerking te faciliteren en acties op te zetten. Daar waar geen projectfinanciering gehanteerd wordt, resulteert de samenwerking eerder in bilaterale contacten en ad hoc initiatieven. Aangezien projectfinanciering tijdelijk is, vallen vele gerealiseerde netwerken/samenwerkingsverbanden stil nadat de projecttermijn afgelopen is. Er wordt gezocht naar nieuwe financieringsbronnen binnen de betrokken organisaties zelf, maar dit is meestal niet realiseerbaar. Het resultaat is dan dat men elkaar wel heeft leren kennen, maar dat er niet meer ingezet wordt op gezamenlijke actie. Deze gezamenlijke actie is echter wel nodig gezien de complexiteit van het thema en de kwetsbare doelgroep. Er moet dan ook gezocht worden naar hoe succesvolle innovatieve acties verduurzaamd kunnen worden. Dit vraagt tijd en een degelijk gefinancierd na-traject dat volgt op projectfinanciering. Hierbij is een verschuiving van projectfinanciering naar financiering voor het bestendigen van bestaande initiatieven nodig.

Aanbeveling 8: betrek de doelgroep bij het opzetten van acties

Een mechanisme dat aangehaald wordt voor effectieve samenwerking is de betrokkenheid van de gemeenschap waar men verandering wil realiseren. Voor de samenwerking gericht op het realiseren van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp zijn dit de jongeren zelf. Zij dienen dan ook meer betrokken te worden bij de ontwikkeling van de acties binnen een samenwerking, niet enkel bij evaluatie. Dit kan door hen rechtstreeks te betrekken

in een samenwerkingsverband. Dit is echter niet altijd haalbaar of jongeren hebben hier geen behoefte aan. Een alternatief is het betrekken van vertegenwoordigers van de doelgroep, door bijvoorbeeld een professional die dicht bij de jongeren staat of door ervaringsdeskundigen.

4 Concrete rollen voor de vier centrale actoren

Deze aanbevelingen kunnen we vertalen naar concrete rollen en opdrachten voor vier centraal betrokken actoren bij de realisatie van het recht op vrije tijd voor kinderen en jongeren in de jeugdhulp: jeugdhulporganisaties, vrijetijdsactoren, lokaal bestuur en Vlaams bestuur. We maken hier een onderscheid tussen een actorrol en regierol. De actorrol betreft het zelf opzetten van acties en diensten. De regierol omvat het uitwerken van een gedragen beleid en het coördineren van samenwerking tussen verschillende actoren zodat een gezamenlijk doel gerealiseerd kan worden.

LOKAAL BESTUUR

ACTORROL

- Investeer structureel in brugfiguren waarbij je gebruik maakt van de expertise in het bestaande jeugdwelzijnsaanbod
- Werk financiële drempels bij het aanbod van vrije tijd weg (bijvoorbeeld via kansentarieven)
- Investeer in het verduurzamen van succesvolle projecten.
- Maak het vrijetijdsaanbod bekend bij jeugdhulpvoorzieningen. Reserveer daar waar mogelijk en wenselijk plaatsen voor deze doelgroep.

REGIEROL

- Ontwerp een gedragen jeugdbeleid met aandacht voor kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie (waaronder kinderen en jongeren in de jeugdhulp)
- Coördineer en faciliteer samenwerking en netwerking tussen jeugdhulporganisaties en vrijetijdsorganisaties
- Zie dat hierbij ook de stem van de kinderen en jongeren vertegenwoordigd is
- Maak ruimte voor evaluatie van de samenwerking
- Gebruik het netwerk om daar waar rechten geschonden worden politiserend te werken naar het Vlaamse beleid toe

JEUGDHULPORGANISATIE

ACTORROL

- Investeer in tijd en middelen om een kwaliteitsvolle invulling van vrije tijd te realiseren
- Heb hierbij aandacht voor continuïteit en de ontwikkeling van een vrijetijdscultuur
- Maak je organisatie bekend bij vrijetijdsactoren
- Geef kinderen en jongeren inspraak bij de invulling van hun (recht op) vrije tijd, werk leefwereldgericht
- Betrek en ondersteun ook de ouders

REGIEROL

- Zet vrije tijd centraal in het organisatiebeleid en draag het belang hiervan uit naar alle medewerkers (creëer bewustzijn)
- Durf hierbij experimenteren, maak de discretionaire ruimte voor medewerkers groot genoeg, wees flexibel
- Faciliteer een kritisch-reflectieve organisatiecultuur
- Vaardig een medewerker met voldoende mandaat af om deel te nemen aan samenwerking- en netwerkmomenten
- Gebruik het netwerk om daar waar rechten geschonden worden politiserend te werken naar het beleid toe

VLAAMSE OVERHEID

ACTORROL

- Investeer structureel in brugfiguren waarbij je gebruik maakt van de expertise in het bestaande jeugdwelzijnsaanbod
- Promoot en ondersteun lokale samenwerkingsverbanden
- Zet in op een sterke connectie tussen het Agentschap Opgroeien en het Departement Cultuur, Jeugd & Media
- Investeer in het verduurzamen van succesvolle projecten

REGIEROL

- Neem de realisatie van kwaliteitsvolle vrije tijd voor kinderen en jongeren in een kwetsbare situatie als concrete actie op in het decreet Vroeg en Nabij en het jeugd- en kinderrechtenbeleidsplan, benoem hierbij expliciet de kinderen en jongeren in de jeugdhulp
- Ontwikkel duidelijke kaders en kwaliteitseisen voor jeugdhulporganisaties gericht op het recht op vrije tijd
- Ondersteun een kritisch-reflectieve organisatiecultuur in jeugdhulporganisaties
- Faciliteer en coördineer een platform waarop jeugdhulporganisaties good practices kunnen delen met betrekking tot vrije tijd
- Ondersteun jeugdwerk en vrijetijdsactoren in het werken met kwetsbare groepen

VRIJETIJDFACTOREN

ACTORROL

- Ken de kwetsbare groepen in je omgeving en creëer bewustzijn hierrond
- Werk outreachend naar jeugdhulpvoorzieningen toe, ga je aanbod ter plaatse voorstellen
- Werk financiële drempels bij het aanbod van vrije tijd weg
- Benadruk het ongedwongen karakter van jeugdwerk

REGIEROL

- Neem deel aan samenwerkings- en netwerkmomenten, leer elkaar kennen
- Gebruik het netwerk om daar waar rechten geschonden worden politiserend te werken naar het beleid toe

Bibliografie

Beunen, S., Siongers, J., & Lievens, J. (2016). De plaats van cultuur in de opvoeding: een studie naar het belang dat ouders hechten aan culturele competenties en participatie bij hun adolescente kinderen. *Sociologos*. Universiteit Gent.

Beck, R., & Willemsen, N. (2022). *Effecten van bewegen voor kinderen en jongeren*. Kenniscentrum Sport en Bewegen, Nederland.

Bradt, L., Pleysier, S., Put, J., Siongers, J., & Spruyt, B. (2019). *Jongeren in cijfers en letters 4: bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor 2 en de JOP-schoolmonitor 2*. Acco

Blom B., & Morén, S. (2010). Explaining social work practice. The CAIMER theory. *Journal of social work*. 10(1). p. 98-119

Boost, D., Cools, P., & Raeymaeckers, P. (2017). Handvatten voor de ontwikkeling en evaluatie van lokaal sociaal beleid: het CAIMeR-model. In P. Raeymaeckers, C. Noël, D. Boost, C. Vermeiren, J. Coene, & S. Van Dam (Eds.), *Tijd voor sociaal beleid: Armoedebestrijding op lokaal niveau. Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2017* (pp. 153-168). Acco.

Brosens, B. (2015). Sport in Beweging. Wisselende visies op sport en lichaam. *Tijdschrift Heemkunde*.

Cabaj, M., & Weaver, L. (2016). *Collective impact 3.0. An evolving framework for community change*. Tamarack Institute.

Cachet vzw (2013). *Visietekst Clientparticipatie*. <https://cachetvzw.be/uploads/file/files/2014-visietekst-participatie.pdf>

Chen, H. T. (2012). Theory-driven evaluation: Conceptual framework, application and advancement. In R. Strobl, O. Lobermeier, & W. Heitmeyer (Eds.), *Evaluation von Programmen und Projekten für eine demokratische Kultur*. (pp. 17-40). Springer.

Colonne, L., Eerdeken, W., & Naert, J. (2021). *Op het randje. Onderzoeksrapport werkjaar 1*. Arteveldehogeschool.

Colonne, L., Eerdeken, W., Naert, J., & Thys, S. (2022). *Op het randje. Onderzoeksrapport werkjaar 2*. Arteveldehogeschool.

De Bus, S., Petintseva, O., De Vries, D., & Van Haelst, J. (2022). Jeugdhulp en vrije tijd: Een rondetafel discussie. *Panopticon*, 43(5), 473-478.

De Haene, J., Delville, B., & Stallaert, F. (2021). Kindvriendelijke vrije tijd is betekenisvolle vrije tijd. In N. Van Ceulebroeck, I. Pichal, C. Peeters, D. Reynaert. *Dwalen met een doel*. Group Joos NV.

De Visscher, K., & De Ruyter, D. (2023). *Verbindingsambassadeurs voor het jeugdwerk: Eindrapport van de begeleidingsopdracht bij de projectoproep*. Departement cultuur, jeugd en media.

Dworkin J.B, Larson R, & Hansen D (2003), Adolescents' Accounts of Growth Experiences. *Journal of youth and adolescence*. 32, 17–26. <https://doi.org/10.1023/A:1021076222321>

Hart, R. (1992). *Children's participation. From tokenism to citizenship*. Unicef.

Kooijmans, M. (2016). *Talent van de straat: jongerenwerk als preventiestrategie* [proefschrift]. Universiteit van Amsterdam.

Lagaert, S., Pleysier, S., Put, J., Siongers, J., Spruyt, B., & Bradt, L. (Eds.). (2024). *Jongeren in cijfers en letters 5. Bevindingen uit de JOP-monitor 2023*. Owl Press.

Mathys, E., & Raeymaeckers, P. (2019). *De STEK, een sterke zet voor sociale bescherming: een evaluatieonderzoek naar werkzame principes*. Universiteit Antwerpen.

Pissens, L., Siongers, J., Lievens, J., Bradt, L., & Derluyn, I. (2019). *Vrije tijd van jongeren in migratie*. Departement cultuur, jeugd en media.

Polak, R., Baki, J., & De Ceuster, E. (2022). *Op zoek naar de waarde van het jeugdwerk*. Departement cultuur, jeugd en media.

Save the children (2007). *Rewriting the future for children: annual report 2007*. Savethechildren.org

Schraepen, B., Maelstaf, H., Dehertogh, B., Halsberghe, M., & Van De Mosselaer, K. (2016). *Vrije tijd van jongeren in residentiële voorzieningen: persoonlijke ruimte of hulpverleningsruimte?* Departement cultuur, jeugd, sport en media.

Tourne, J., & Bradt, L. (2019). Georganiseerde en ongeorganiseerde vrijetijdsbesteding van kinderen en jongeren. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers & B. Spruyt (2019), *Jongeren in cijfers en letters 4: bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor 2 en de JOP-schoolmonitor 2*. Acco.

Van Ceulebroeck, N., & De Ceuster, E., (2019). *Bruggenbouwen in en met het jeugdwerk*. Departement cultuur, jeugd en media.

Van der Eecken, A, & Bradt, L., (2019), De betekenis die jongeren geven aan hun vrijetijdsactiviteiten. In L. Bradt, S. Pleysier, J. Put, J. Siongers & B. Spruyt (2019), *Jongeren in cijfers en letters 4: bevindingen uit de JOP-monitor 4, de JOP-kindmonitor 2 en de JOP-schoolmonitor 2*. Acco.

Van der Eecken, A., Kemper, R., Derluyn, I., & Bradt, L. (2015). *De vrijetijdsbesteding van jongeren met en zonder migratieachtergrond en de rol van de woonomgeving. Divers jong: over diversiteit bij en tussen jongeren in Vlaanderen*. Universiteit Gent.

Van de Walle, T., Cardoen D. & Bradt L. (2013), *Het verenigingsleven van Gentse en Antwerpse scholieren*. Vakgroep Sociale agogiek, Universiteit Gent.

Vermeersch, L., Pissens, L., Havermans, & N., Siongers, J., (2018). *Onderzoek naar cultuureducatie en –participatie bij de allerkleinsten (0-6 jaar)*. KULeuven.

Vienne, S., & Opstaele, V. (2018). Het arrowRoots-Model: een ondersteuningsinstrument voor samenwerking bij de realisatie en ontwikkeling van sociaal beleid. In P. Cousaert & S. Vienne (eds), *Netwerken en regie: bouwen aan een breed lokaal sociaal beleid*. VVSG.

Vrijens, C., & Clé, C. (2017). Wij zijn gewone kinderen in een ongewone situatie. *Sociaal.net*. [Jongeren uit de jeugdhulp \(sociaal.net\)](#)

Willemsen, N., & Ross, M., (2021), *De effecten van sport en bewegen op mentale gezondheid*. Kenniscentrum Sport en Bewegen.

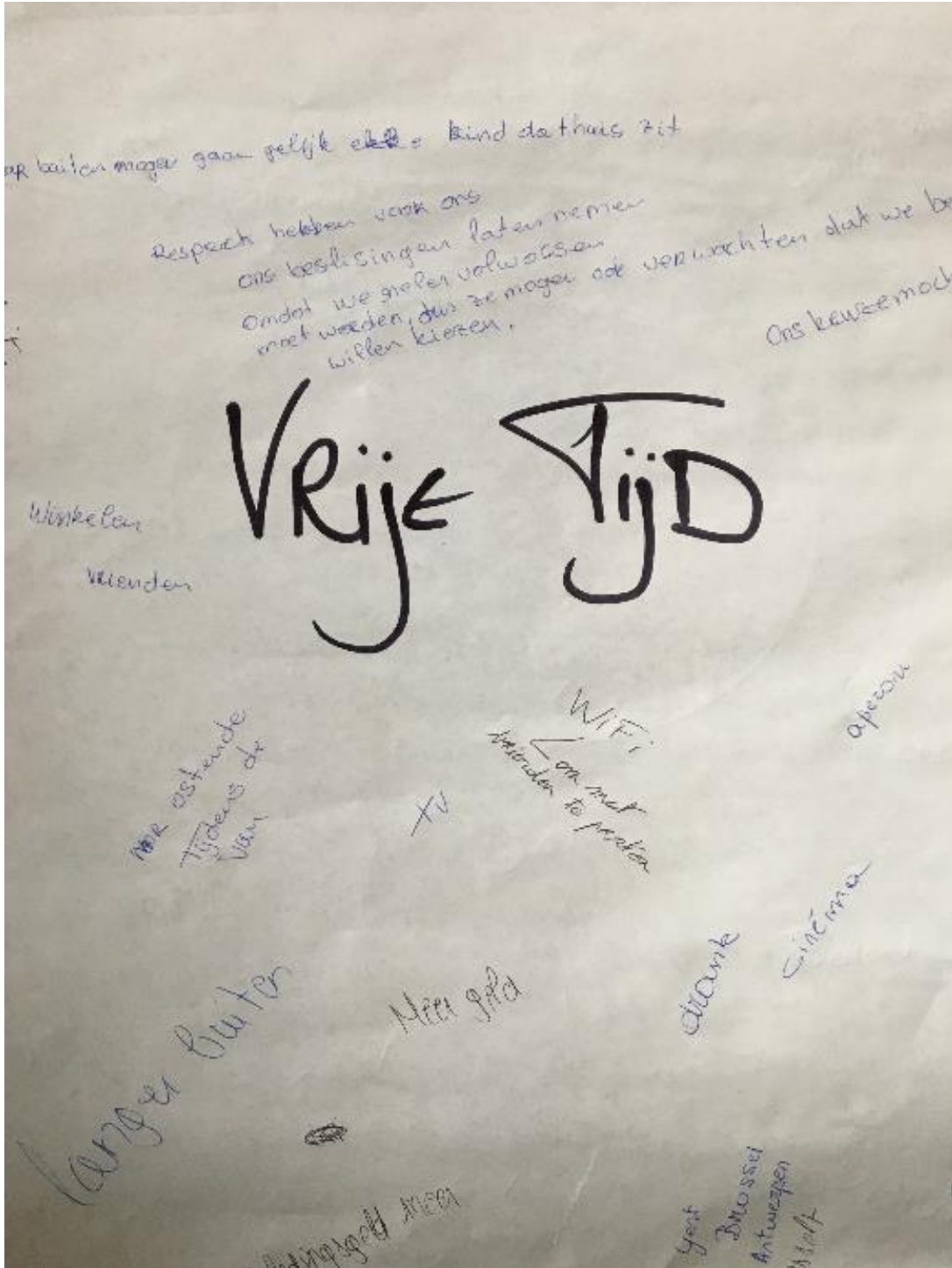
Websites

<https://www.ambrassade.be>

<https://bataljong.be/>

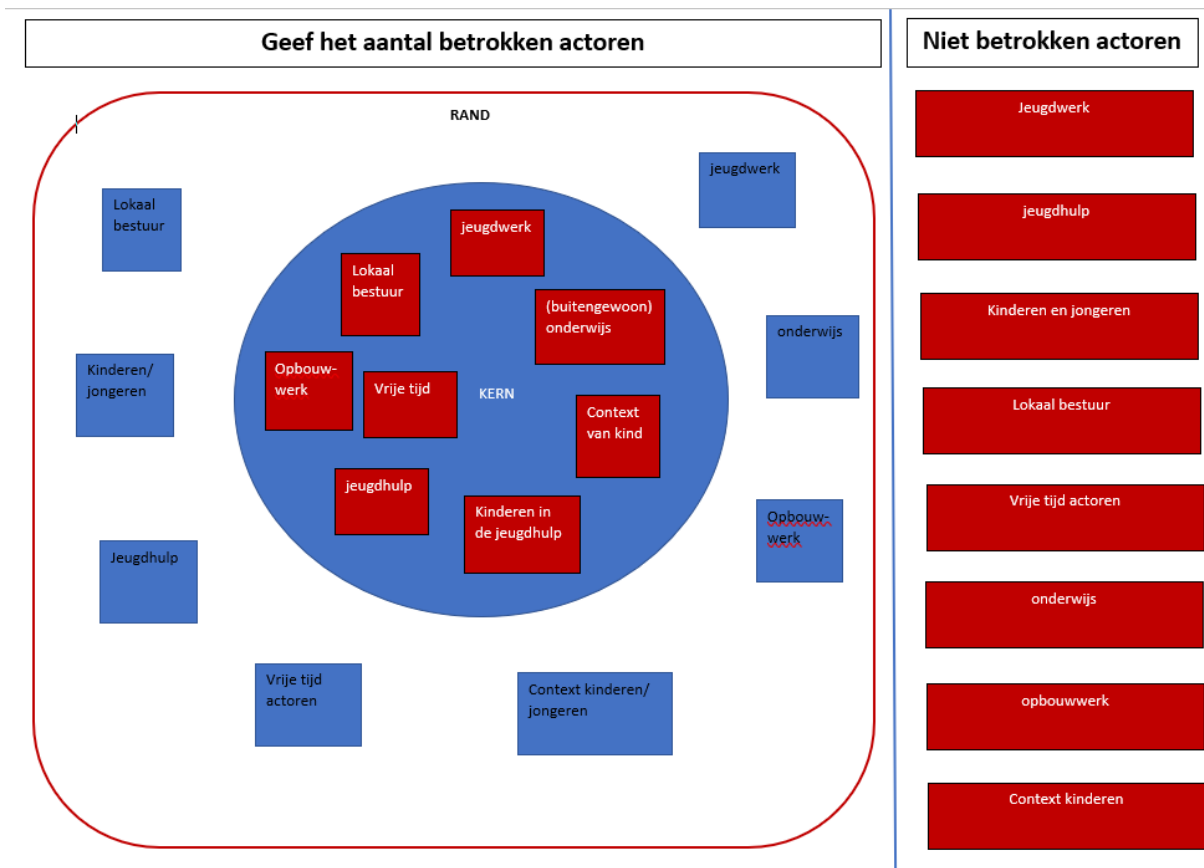
<https://sites.google.com/view/maak-samen-tijd-vrij/home>

Bijlage 1

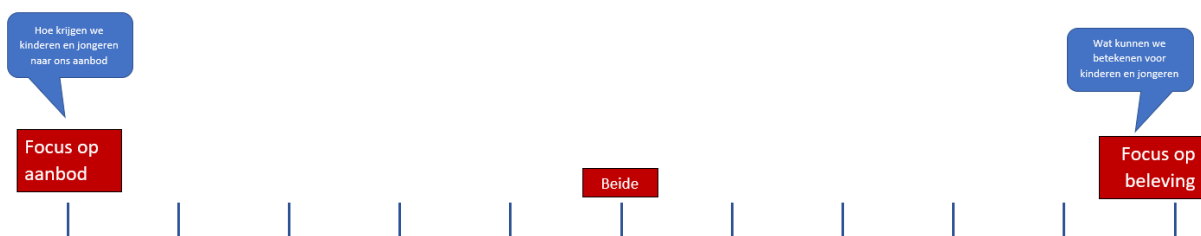

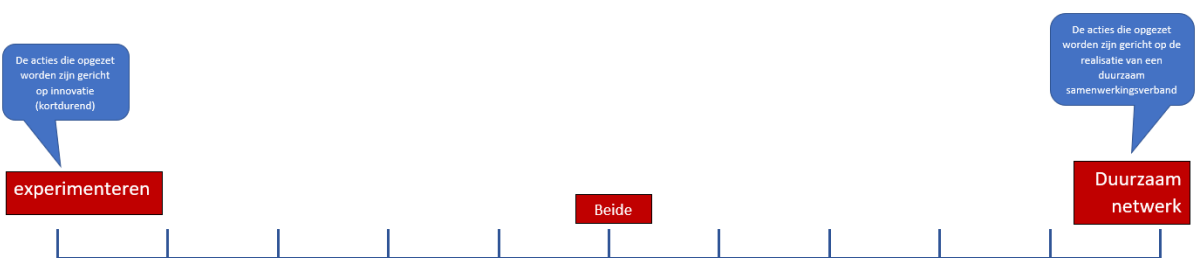
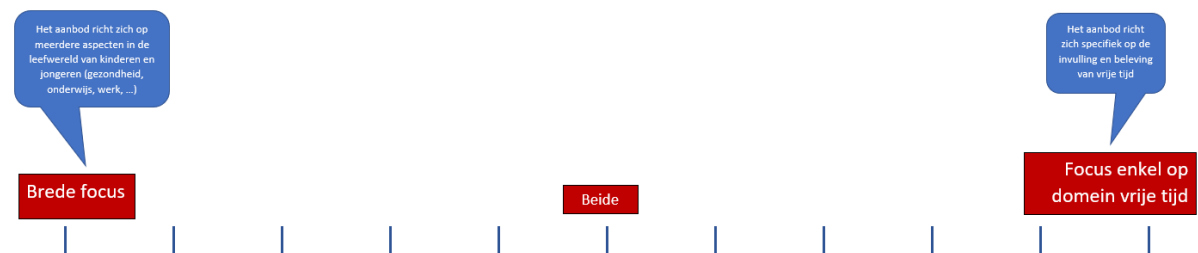
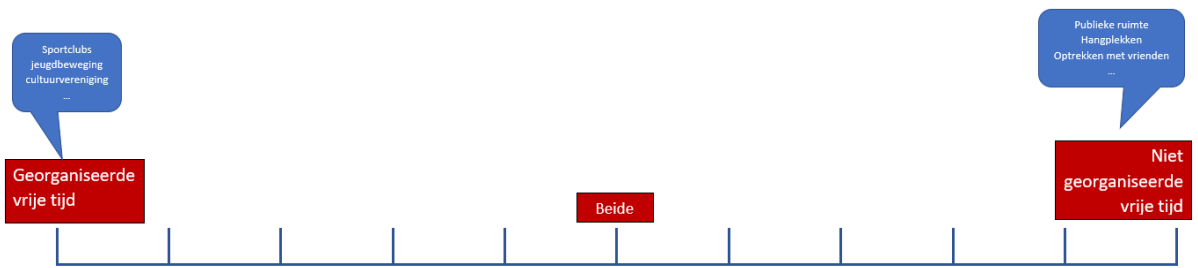
Bijlage 2

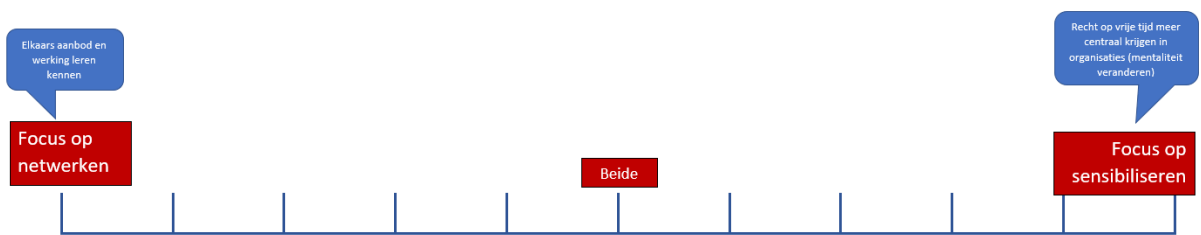
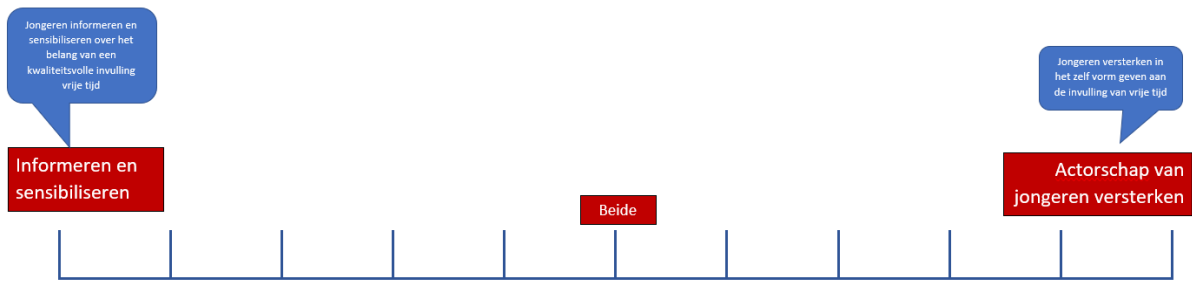
2.1 Instrument voor netwerkanalyse

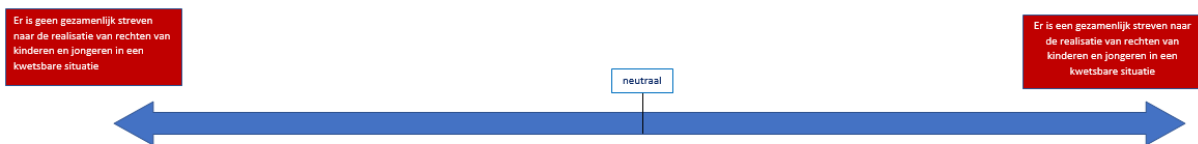
2.2 Instrumenten voor analyse van de focus die gelegd wordt door de samenwerking

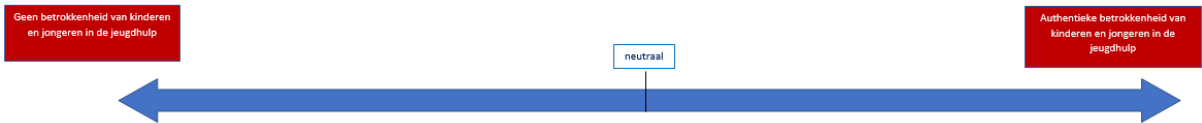

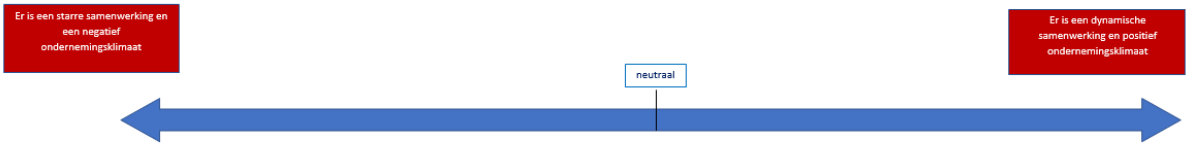
2.3 Instrumenten voor analyse van bevorderende mechanismen voor samenwerking

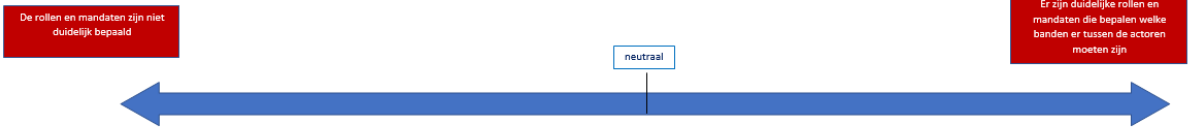
- Hoe zie je rechtenrealisatie terug in de doelen van je samenwerkingsverband?
- Is rechtenrealisatie een middel of een doel?
- Is elke partner hier in een gelijke mate mee bezig?
- Hoe neemt ieder dit gezamenlijk streven mee naar de eigen organisatie?

- Zijn er kinderen en jongeren in de jeugdhulp actief in het samenwerkingsverband zelf?
 - o Ze zijn zelf aanwezig?
 - o Ze worden vertegenwoordigd door iemand?
- Hoe wordt de stem van de jongeren in de jeugdhulp meegenomen bij:
 - o De opmaak van de doelen?
 - o De realisatie van de doelen?
 - o De evaluatie van de doelen?
- Heb je als groep het gevoel dat er echt rekening gehouden wordt met de stem van de jongeren in de jeugdhulp?

- Hoe ga je als samenwerkingsverband om met nieuwe noden?
- In hoeverre is er ruimte om te experimenteren?
- Zijn er aspecten in het samenwerkingsverband die niet onderhandelbaar zijn?

- Welke rollen worden door wie opgenomen in het samenwerkingsverband?
- Weet iedereen wat zijn rol en mandaat is in het samenwerkingsverband?
- Dient er sterk samengewerkt te worden om de geïdentificeerde rollen te kunnen opnemen of gaat ieder zelf aan de slag met zijn toegewezen rollen en mandaat?
- In welke mate zijn er rollen die overlappen?

De actoren rond de tafel hebben het moeilijk met te balanceren op drie betrokken perspectieven: individu, organisatie en netwerk

De actoren rond de tafel kunnen goed balanceren op drie betrokken perspectieven: individu, organisatie en netwerk

neutraal

- In welke mate ondermijnen of bevorderen acties van de individuele organisaties de gezamenlijke doelstelling tot realisatie van het recht op vrije tijd voor jongeren in de jeugdhulp?
- In welke mate ondermijnen of bevorderen individuele acties en visies de gezamenlijke doelstelling tot realisatie van het recht op vrije tijd voor jongeren in de jeugdhulp?
- In welke mate ondermijnen of bevorderen de acties in het samenwerkingsverband de doelstellingen van individuele organisaties?

Negatief en strak organisatieklimaat

Positief organisatieklimaat

neutraal

- Hoeveel vertrouwen is er tussen de actoren in het netwerk?
- Is er respect voor elkaars deontologische kaders?
- In hoeverre hebben de verschillende betrokken actoren het gevoel mede-eigenaar te zijn van de acties die opgezet worden?

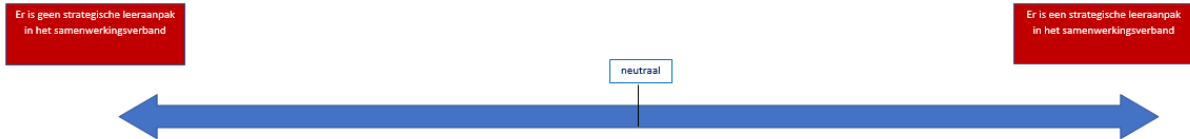
Er is geen ondersteunende structuur aanwezig

Er is een ondersteunende structuur aanwezig

neutraal

- Is er behoefte aan een coördinator/trekker van het samenwerkingsverband?
 - o Welke actor(en) neemt(nemen) dit idealiter op?
 - o Moet dit als aparte rol opgenomen worden?
- Is er behoefte aan een facilitator in het samenwerkingsverband?
 - o Valt deze rol best samen met deze van coördinator/trekker?
 - o Moet die als aparte rol opgenomen worden?

- In welke mate is een reflectieve cultuur aanwezig in het samenwerkingsverband?
- Op welke frequentie wordt de rolverdeling herbekeken?
- In hoeverre wordt de realisatie van de doelen in kaart gebracht (via bv. indicatoren)?